

В. ПЕТРОУНИА

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΓΓΕΡΙΑ

ΕΚΔΟΤΙΚΗ
ΟΙΚΟΣ
ΔΗΜΗΤΡΑΣ
Α. Ε.
ΑΘΗΝΑ
ΔΛΘΑΙΑ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Ε. ΠΕΤΡΟΥΝΙΑ
Καθηγητοῦ Ζ' Γυμνασίου Ἀθηνῶν

Αρ. εισ. 45105

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ

Διὰ τὴν Ε' τάξιν καὶ τὰς Ε' καὶ ΣΤ' συνδιδασκο-
μένας τῶν Δημοτικῶν Σχολείων.

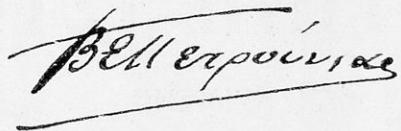
ΕΚΔΟΣΙΣ Α'
Αντίτυπα 5,000

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε. — ΑΘΗΝΑΙ
4 — ΟΔΟΣ ΑΛΘΑΙΑΣ — 4
1936

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὰ γνήσια ἀντίτυπα φέρουν τὴν ὑπογραφὴν τοῦ συγγραφέως.

Εἰκόνες
ΕΥΘ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

PRINTED IN GREECE—1936

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α.Ε.

Αριθ 23

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΗΝ BYZANTINΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Η ΡΩΜΑΙΙΚΗ ΚΟΣΜΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

I.—Οι Ρωμαῖοι καὶ αἱ κατακτήσεις τῶν.—Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος (5ον καὶ 4ον αἰῶνα π.Χ.) οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν ἐν πολὺ μικρὸν Κράτος· εἶχον πρωτεύουσαν τὴν μικρὰν τότε πόλιν Ρώμην καὶ κατεῖχον ὅλιγας χώρας εἰς τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Ἰταλικῆς Χερσονήσου μὲ κέντρον τὴν χώραν τὴν λεγομένην Λάτιον (Λατῖνοι—Λατινικὴ γλῶσσα). Ἀπὸ τοῦ 350 π.Χ. ἀρχίζουν νὰ πολεμοῦν πρὸς τοὺς γειτονικούς τῶν λασούς τῆς Ἰταλίας, διὰ νὰ τοὺς ἀναγκάσουν νὰ ἔνωθοῦν μαζί τῶν εἰς ἐν Κράτος μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὴν Ρώμην καὶ τοὺς Ρωμαίους. Μετὰ σκληροὺς ἄγωνας τὸ ἐπιτυγχάνουν καὶ στρέφονται ἔπειτα κατὰ τῶν Ἐλληνικῶν πόλεων τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας. Μέχρι τοῦ 230 π.Χ. εἴναι κύριοι ὅλης τῆς Ἰταλίας, τῆς Σικελίας κοὶ τῶν δύο ἄλλων μεγάλων νήσων Σαρδηνίας καὶ Κορσικῆς. Πρὸς βορρᾶν ἔχουν φθάσει μέχρι τῆς Γαλατίας καὶ τῶν Ἀλπεων.

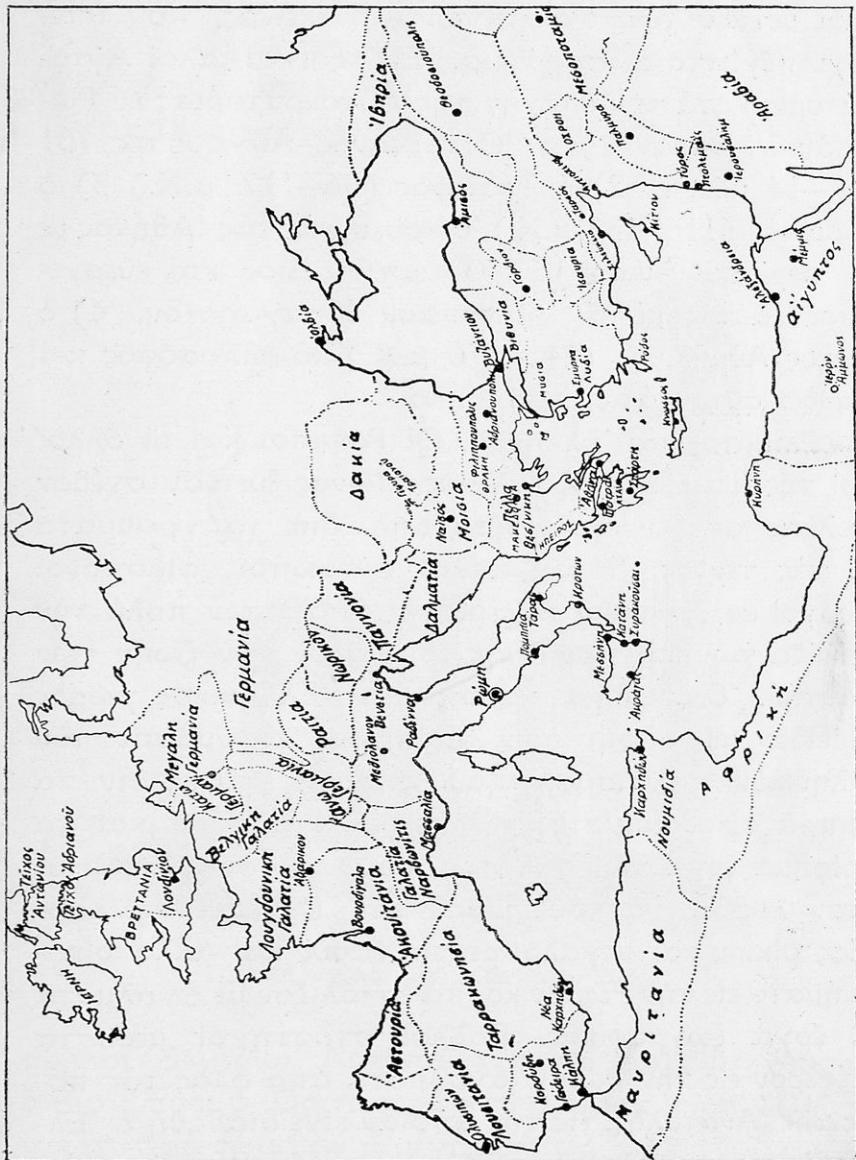
Στρέφονται ὕστερα κατὰ τοῦ μεγάλου Ἀφρικανικοῦ Κράτους τῆς Καρχηδόνος καὶ καταλύουν αὐτὸ γενόμενοι κύριοι ὅλων τῶν περὶ τὴν Δυτικὴν Μεσόγειον

Ψηφιστοιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θάλασσαν Χωρῶν. Τώρα πλέον στρέφουσι τὴν προσοχήν των πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολὴν καὶ μετ' ὀλίγα ἔτη κατακτοῦν τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν κυρίως Ἑλλάδα (146 π.Χ.). Ἀπὸ ἐκεῖ περνοῦν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, καταλύουν τὰ ἐκεῖ Ἑλληνικὰ Κράτη καὶ κατακτοῦν καὶ τὴν Συρίαν· τέλος δὲ καὶ αὐτὴν τὴν Αἴγυπτον. Ἐν τῷ μεταξὺ ἔχουσι γίνει κύριοι τῆς Γαλατίας καὶ Ἰβηρικῆς Χερσονήσου (σημ. Ἰσπανίας) καὶ τῆς Βρετανικῆς νήσου (σημ. Ἀγγλίας). Μεγάλοι στρατηγοὶ κατακτηταὶ ἀνεδείχθησαν ὁ Σκιπίων (ὁ Ἀφρικανός), ὁ Μάριος, ὁ Σύλλας, ὁ Πομπήιος καὶ ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ.

Οἱ Ρωμαῖοι εἶναι πλέον κύριοι ὅλων τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον Χωρῶν, ὅλου δηλ. σχεδὸν τοῦ γνωστοῦ τότε κόσμου.

2.—Ἡ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία. Μέχρι τοῦ 500 π.Χ. οἱ Ρωμαῖοι εἶχον πολίτευμα βασιλικόν. Ἐξεδίωξαν ὅμως τὸν τελευταῖον βασιλέα, διότι δὲν ἐκυβέρνα καλά, καὶ ἐκήρυξαν Δημοκρατίαν. Κατὰ τὰς μεγάλας κατακτήσεις εἰς ἔνδοξος στρατηγός, ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ ἐπεχείρησε νὰ καταλύσῃ τὸ Δημοκρατικὸν πολίτευμα, διὰ νὰ κυβερνᾶ μόνος αὐτὸς τὸ Κρότος ἔχων ὅλα τὰ ἀξιώματα. Καὶ αὐτὸς μὲν δὲν τὸ κατώρθωσεν, ὁ ἀνεψιός του ὁμοίως Ὁκταβιανὸς τὸ ἐπέτυχε καὶ ἀνεκρύθη Αὐτοκράτωρ (31 π.Χ.—14 μ.Χ.). Τὸν αὐτοκράτορα διεδέχετο συνήθως εἰς τὸν θρόνον ὁ γέρος του ἢ ὁ πλησιέστερος συγγενής του. Ὁ στρατὸς ὁμοίως, εἰς τὸν ὅποιον κυρίως ἐστηρίζετο ἡ Αὐτοκρατορικὴ ἀρχή, ἀνεκήρυσσε πολλάκις αὐτοκράτορα τὸν στρατηγόν του· διὰ τοῦτο πολὺ συχνὰ ἐγίνοντο πό-

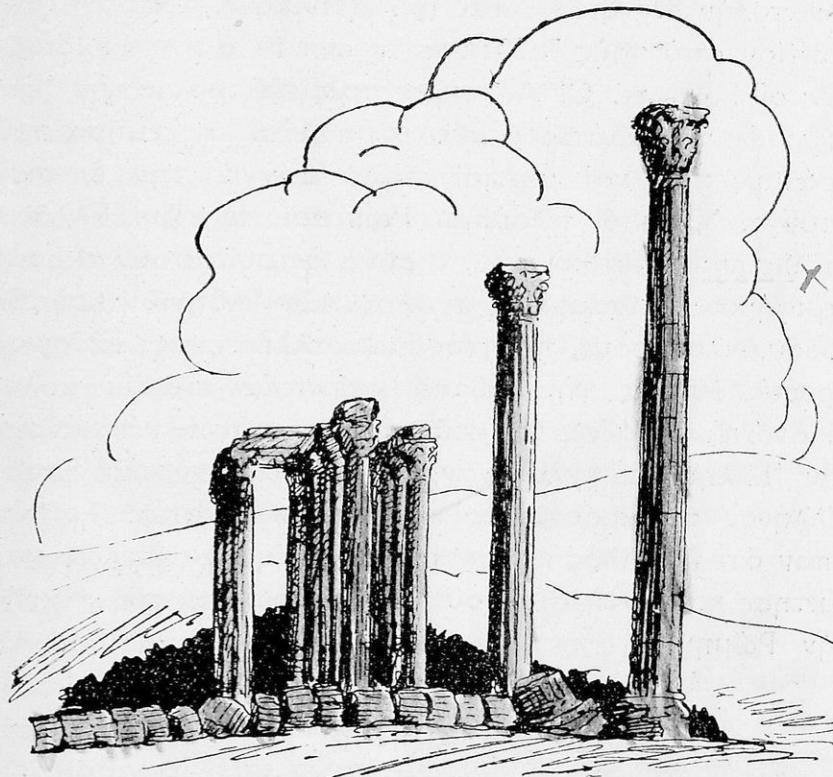
Χάρης τῆς Ρωμαϊκῆς Αύτοκρατορίας κατά τὸν Β' μ.Χ. αἰώνα.

λεμοι μεταξὺ τῶν στρατηγῶν καὶ ἐκεῖνος, ποὺ ὑπερίσχυεν ἐγίνετο αὐτοκράτωρ. "Ἐνδοξοὶ καὶ καλοὶ Αὐτοκράτορες κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Αὐτοκρατορίας ἐν Ρώμῃ ἀνεδείχθησαν 1) ὁ Ὁκταβιανὸς—Αὔγουστος (31 π.Χ.—14 μ.Χ.). 2) ὁ Τραϊανὸς (96—117 μ.Χ.) 3) ὁ Ἀδριανὸς (116—138 μ.Χ.), ὁ κοσμήσας τὰς Ἀθήνας μὲ τὸν περίφημον ναὸν τοῦ Ὁλυμπίου Διὸς καὶ εὐεργετήσας αὐτὰς μὲ τὸ Ἀδριανειον ὄδραγωγεῖον, 4) ὁ Μᾶρκος Αύρηλιος (141—170 μ.Χ.) ὁ φιλόσοφος καὶ ἀγαθὸς αὐτοκράτωρ καὶ ἄλλοι.

3. Ρωμαῖοι καὶ "Ελληνες. Οἱ Ρωμαῖοι κοὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς Ἰταλίας ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἔμειναν σχεδὸν ἀπολίτιστοι· δὲν ἔφρόντιζον δηλ. διὰ τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Ἡσαν ἀπλοὶ ἀνθρωποι, φιλόποιοι γεωργοὶ καὶ γενναῖοι πολεμισταί. Ἡγάπων πολὺ τὴν πατρίδα των καὶ προθύμως ἐθυσίαζον τὴν ζωὴν των δι' αὐτήν. "Οταν ὅμως κατέκτησαν Ἑλληνικὰς χώρας καὶ εἶδον τὴν ζωὴν τῶν Ἑλλήνων, ἐθαύμασαν τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Τοὺς ἔκαμον ἐντύπωσιν τὰ λαμπρὰ οἰκοδομήματα, τὰ ὠραῖα ἀγάλματα καὶ τὰ περίφημα ἔργα τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων. "Ηρχισαν λοιπὸν νὰ τοὺς μιμοῦνται. Κατεσκεύαζον ὠραίας οἰκίας καὶ μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς καὶ ἄλλα οἰκοδομήματα εἰς τὴν Ρώμην καὶ τὰ ἐστόλιζον μὲ ἀγάλματα καὶ ἔργα ζωγραφικῆς. Πολλοὶ στρατηγοὶ μάλιστα μετέφερον εἰς τὴν Ρώμην ἀγάλματα ἀπὸ ὅλας τὰς πόλεις τῆς Ἀνατολῆς, εἰς τὴν δόποίαν εἶχε διαδοθῆ ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς διὰ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου." Ηρχισαν ἐπίσης νὰ μιμοῦνται καὶ τοὺς "Ἑλληνας συγγρα-

φεῖς. "Ετσι διεμόρφωσαν ὀλίγον κατ' ὀλίγην καὶ τὴν
ἰδικήν των γλῶσσαν, τὴν Λατινικήν, εἰς γλῶσσαν
φιλολογικήν, ὅπως ἦτο ἡ Ἑλληνική.

Κατὰ τοὺς χρόνους δὲ τοῦ Αύγούστου ἀνεδείχθησαν

Οἱ στῦλοι τοῦ Ὀλυμπίου Διός.

πολλοὶ μεγάλοι Λατῖνοι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς·
ὁ Βιργίλιος, ὁ Ὁράτιος, ὁ Τίτος Λίβιος κ.λ.π. Ὁλίγον
πρωτύτερα ἤκμασεν ὁ μέγας ρήτωρ Κικέρων, ὁ διοῖος
παραβάλλεται πρὸς τὸν Δημοσθένην.

Δημιουργοῦν πλέον οἱ Ρωμαῖοι ἴδικόν των πολιτισμόν. Ἐκπολιτίζουν αὐτοὶ τώρα τοὺς κατακτηθέντας ὑπ' αὐτῶν λαούς, ἢ δὲ Λατινικὴ γλῶσσα διεδόθη εἰς ὅλην τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην. Μόνον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολὴν δὲν διαδίδεται ἢ Λατινικὴ γλῶσσα. Τούναντίον ἀπὸ τοὺς "Ἐλληνας φωτίζονται διαρκῶς οἱ Ρωμαῖοι. Οἱ Αὐτοκράτορες ἔθεώρουν τὴν Ἑλλάδα ὡς τὸ καλύτερον μετὰ τὴν Ἰταλίαν τμῆμα τοῦ Κράτους των καὶ μερικοὶ πολὺ συχνὰ τὴν ἐπεσκέπποντο. "Ολοι οἱ πλούσιοι Ρωμαῖοι εἰς τὴν Ἑλλάδα στέλλουν τὰ παιδιά των, διὰ νὰ σπουδάσουν εἰς τὰς περιφήμους φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ρόδου. Φιλοσόφους, ποιητὰς καὶ καλλιτέχνας "Ἐλληνας προσκαλοῦν εἰς τὴν Ρώμην καὶ τοὺς τιμοῦν πολύ.. Αἱ ἀνώτεραι τάξεις θεωροῦν καθῆκόν των νὰ μάθουν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, διὰ νὰ ἐννοοῦν τοὺς "Ἐλληνας συγγραφεῖς καὶ ποιητάς. Δικαίως λοιπὸν εἶπον ὅτι ἢ 'Ἐλλὰς κατακτηθεῖσα διὰ τῶν ὅπλων κατέκτησε καὶ αὐτὴ διὰ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης τὴν Ρώμην.
X

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

X Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ X

1.—**Η διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.** Κατὰ τοὺς πρώτους Αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἐπὶ Αύγούστου ἐγεννήθη εἰς τὴν Βηθλεὲμ τῆς Ιουδαίας ὁ Κύριος ἥμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Εἰς ἥλικιαν 30 ἐτῶν ἤρχισε

νὰ διδάσκῃ. "Ολοι οἱ ἄνθρωποι, ἔλεγεν, εἶναι τέκνα τοῦ Θεοῦ· εἶναι λοιπὸν ἵσοι μεταξύ των καὶ δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχουν δοῦλοι· τούναντίον πρέπει νὰ ἀγαπᾶ ὁ ἄνθρωπος τὸν «πλησίον ὡς ἀδελφόν» καὶ ὅχι μόνον νὰ μὴ τὸν ἀδικῇ, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν βοηθῇ εἰς πᾶσαν ἀνάγκην του. Τὸ κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ, ἡ «θρησκεία τῆς Ἀγάπης», διεδόθη γρήγορα εἰς τὴν Ἰουδαίαν καὶ εἰς ὅλην τὴν Παλαιστίνην. Πολλοὶ προσέτρεξαν καὶ ἔγινον μαθηταί του, πλῆθος δὲ πολὺ ἥκουε μὲθαυμασμὸν καὶ ἐδέχετο τὴν διδασκαλίαν του. Οἱ ἄρχοντες ὅμως τῶν Ἰουδαίων, ἐπειδὴ ἐκαυτηρίασε τὴν ὑποκρισίαν καὶ ἀπιστίαν των, συνέλαβον αὐτὸν καὶ τὸν παρουσίασαν εἰς τὸν Ρωμαϊὸν Διοικητὴν Πόντιον Πιλᾶτον ὡς ἐπικίνδυνον ταραχοποιόν. Τὸν κατεδίκασαν εἰς θάνατον καὶ τὸν ἐσταύρωσαν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ. Μετὰ τρεῖς ὅμως ἡμέρας ὁ Ἰησοῦς «ἀνέστη ἐκ νεκρῶν» καὶ φανερώθεις ἐπανειλημμένως εἰς τοὺς μαθητάς του ἀνελήφθη τὴν 40ὴν ἡμέραν εἰς τοὺς οὐρανούς. Τὴν δὲ Πεντηκοστὴν ἐφώτισε τοὺς μαθητάς του μὲ τὸ "Ἄγιον Πνεῦμα καὶ τοὺς ἀπέστειλε γ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, νὰ κηρύξουν τὴν διδασκαλίαν του. «Πύρευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ Ἐθνη», εἶπεν εἰς αὐτούς. Οἱ μαθηταί Του οὗτοι ὡνομάσθησαν διὰ τοῦτο Ἀπόστολοι.

2.-**Τὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων.** Οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ ἐκήρυξαν τὴν διδασκαλίαν Του πρῶτον εἰς τὴν Παλαιστίνην, ἐπειτα δὲ καὶ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ρώμην. "Εγραψαν τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸν βίον τοῦ Χριστοῦ εἰς βιβλία, τὰ

δποια λέγονται Ε ὑ α γ γ é λ i α. "Εγραφον ἐπίσης καὶ ἐ π i σ t o λ àς πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς διαφόρων πόλεων, διὰ τῶν δποίων τοὺς ἔδιδον συμβουλὰς καὶ ἡρμήνευον τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. Οἱ σπουδαιότεροι ἐκ τῶν Ἀποστόλων ἦσαν ὁ Ἰωάννης, ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν Παῦλος. Οὗτος ἦτο φανατικὸς Ἰουδαῖος καὶ κατεδίωκε τοὺς Χριστιανούς. Μίαν ἡμέραν ὅμως ἔξωθι τῆς πόλεως Δαμασκοῦ λευκὸν νέφος ἔξ ούρανοῦ τὸν ἐθάμβωσε τόσον, ὥστε ἔπεισε κάτω· ἤκουσε τότε μίαν φωνὴν, «Σαούλ, Σαούλ, τί μὲ διώκεις; Τίποτε δὲν θὰ κατορθώσῃς· ἐγὼ εἶμαι ὁ Ἡησοῦς ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν». Ἀπὸ τότε ὁ Παῦλος ἔγινε πιστὸς Χριστιανὸς καὶ μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του ἐκήρυττε τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Εἰς ἴδιαίτερον βιβλίον ἔχουν γραφῆ ὅλα ὅσα ἔπραξαν οἱ Ἀπόστολοι (Π ρ ἄξ ε i s Ἀποστόλων).

3.—Χριστιανισμὸς καὶ Ἐλληνισμός. Εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ πολὺ συνετέλεσεν ὁ Ἐλληνισμός. Εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολὴν ὄμιλεῖτο ἡ Ἐλληνικὴ γλῶσσα. Αὐτὴν ἔχρησιμοποίησαν εἰς τὸ κήρυγμά των οἱ Ἀπόστολοι καὶ εἰς αὐτὴν ἔγραψαν τὰ Εὐαγγέλια καὶ τὰς Ἐπιστολὰς καὶ τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων. Γρήγορα λοιπὸν διεδόθη ὁ Χριστιανισμός, διότι ὅλοι ἐγνώριζον τὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὰς ἄλλας χώρας. Ἐξ ἄλλου οἱ Ἐλληνες Φιλόσοφοι εἶχον πρὸ πολλοῦ διασείσει δλόκληρον τὸ οἰκοδόμημα τῆς Ἀρχαίας Θρησκείας τῶν Εἰδώλων. Ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων καὶ οἱ λεγόμενοι Στωϊκοὶ φιλόσοφοι δὲν ἐπίστευον εἰς τοὺς Θεοὺς τοῦ Ολύμπου, πολυάριθμοι

‘Ο Ἀπόστολος Παῦλος.

δὲ ἦσαν οἱ ὄπαδοί των. Εἶχε προπαρασκευάσει λοιπὸν τὸ ἔδαφος εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία.

3.—Αἱ πρῶται Χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι. Κατ’ ἀρχὰς οἱ Χριστιανοὶ ἦσαν ὀδίγοι. Συνεκεντρώνοντο ὅλοι

εἰς μίαν οἰκίαν καὶ ἐκεῖ ἔψαλλον ὑμνους ἢ ἥκουον τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὰς ἐπιστολὰς τῶν Ἀποστόλων. "Ἐτρωγον εἰς κοινὰς τραπέζας καὶ ἔχωρίζοντο δι' ἀδελφικοῦ ἀσπασμοῦ («Ἀγάπαι»). Ἡ συγκέντρωσις τῶν Χριστιανῶν ὡνομάσθη, ὅπως τὴν παλαιὰν ἐποχὴν ἡ συνάθροισις τῶν πολιτῶν, Ἐκκλησία σι α. Οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἔζων ώς ἀδελφοί. Εἶχον κοινὸν ταμεῖον καὶ ἔβοήθουν ὁ εἰς τὸν ἄλλον. Ἀπετέλουν μίαν κοινότητα, τὴν ὁποίαν διηγύθυνον οἱ πρεσβύτεροι ἢ ἐπίσκοποι, οἱ ὁποῖοι εἶχον ώς βοηθούς των τοὺς διακόνους.

Ἡ πρώτη χριστιανικὴ ἐκκλησία ἰδρύθη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς. Ἐπειτα ἰδρύθησαν Ἑκκλησίαι εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν, Ἀντιόχειαν, Ἔφεσον, Θεσσαλονίκην, Κόρινθον, εἰς τὴν Ρώμην καὶ εἰς ἄλλας πολλὰς πόλεις.

Βραδύτερον οἱ ἐπίσκοποι τῶν μεγάλων Ἑκκλησιῶν ὡνομάσθησαν Πατριάρχαι, ὅπως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Ἀντιοχείας, τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας. Οἱ ἐπίσκοποις τῆς Ρώμης ὡνομάσθη Πάπας, ὁ δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

4.—Οἱ Διωγμοί. Ἐναντίον τῶν χριστιανῶν ἐτάχθησαν ἀμέσως, ὅπως εἴδομεν, οἱ Ἐβραῖοι. Ἐπειτα καὶ ἐκ τῶν Εἰδωλολατρῶν (Ἐθνικῶν) ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων παρεβλάπτοντο τὰ συμφέροντα, δηλ. οἱ ἱερεῖς τῶν Ἐθνικῶν καὶ οἱ ἀγαλματοποιοί. Τοὺς ἔλεγον ἀθέους, διότι δὲν εἶχον ἀγάλματα, καὶ μισανθρώπους, διότι δὲν ἐπήγαιναν, ὅπως οἱ ἄλλοι, εἰς τὰ ἵπποδρόμια

καὶ τὰς διασκεδάσεις. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ Ρωμαῖοι δὲν τοὺς ἤνωχλουν. "Οταν ὅμως οἱ Χριστιανοὶ ἔγιναν πολλοὶ καὶ εἶδον οἱ Ρωμαῖοι ὅτι ἡ ζωή των ἦτο διαφορετική, ἥρχισαν νὰ τοὺς ὑποπτεύωνται. Κατέφευγον τότε οἱ Χριστιανοὶ εἰς κρυφὰ μέρη (Κατακόμβας), διὰ νὰ λατρεύουν τὸν Θεὸν καὶ τότε αἱ ὑποψίαι τῶν Ρωμαίων ἐμεγάλωναν. Ἐφαντάζοντο, ὅτι κάμνουν συνωμοσίας. Ἡρχισαν λοιπὸν νὰ τοὺς καταδιώκουν καὶ νὰ τοὺς συλλαμβάνουν. Τοὺς ἐπέβαλλον νὰ ἀρνηθοῦν τὴν θρησκείαν των. Ἐπειδὴ δὲ κανεὶς δὲν ἥθελε νὰ συμμορφωθῇ πρὸς αὐτό, τοὺς ἐβασάνιζον καὶ τοὺς ἔθανάτωνον. Οἱ Αὐτοκράτορες ἔξεδιδον Διάταγμα Διωγμοῦ. Συνελάμβανον τότε τοὺς Χριστισμούς, ὅπου τοὺς εὔρισκον, τοὺς ἔρριπτον εἰς τὰ θηρία, τὰ ὄποια τοὺς κατεβρόχθιζον, ἢ τοὺς ἔκαιον ζωντανούς. "Ολα ὅμως αὐτὰ τὰ βασανιστήρια τὰ ὑπέφερον μὲ καρτερίαν καὶ ἡρωϊσμόν, ἐμαρτύρουν δέ, διεκήρυσσον δηλ. ὅτι εἶναι Χριστιανοί. Ὡνομάσθησαν διὰ τοῦτο μάρτυρες. Καὶ αὐτοὶ οἱ βασανισταί των τοὺς ἔθαυμαζον καὶ πολλοὶ ἔγίνοντο Χριστιανοὶ καὶ ἀπέθνησκον βασανιζόμενοι μαζὶ μὲ αὐτούς. Τοιοῦτοι διωγμοὶ ἔγναν πολλοί· οἱ μεγαλύτεροι ὅμως εἶναι δέκα. Ὁ πρῶτος ἔγινεν ἐπὶ τοῦ σκληροῦ καὶ τυραννικοῦ Αὐτοκράτορος Νέρωνος. Τότε ἐμαρτύρησαν εἰς τὴν Ρώμην καὶ οἱ δύο ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος. "Άλλοι μεγάλοι διωγμοὶ ἔγιναν ἐπὶ Δομιτιανοῦ (90 μ.Χ.), Δεκίου (249 μ.Χ.) καὶ Διοκλητιανοῦ (303 μ.Χ.). Παρ' ὅλους ὅμως τοὺς διωγμοὺς ὁ Χριστιανισμὸς διαδίδε-

ται ταχύτατα εἰς ὅλην τὴν Ρωμαϊκὴν Αὐτοκρατορίαν. Κατὰ τὸ 300 μ.Χ. Χριστιανοὶ καὶ Χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι ὑπῆρχον παντοῦ· καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἰταλίαν, τὴν Γαλατίαν καὶ τὴν Ἰβηρικὴν Χερσόνησον (σημ. Ἰσπανίαν) καὶ ὅλα μέρη.

BYZANTINΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΕΛΛΗΝΟΡΩΜΑ·Ι·ΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

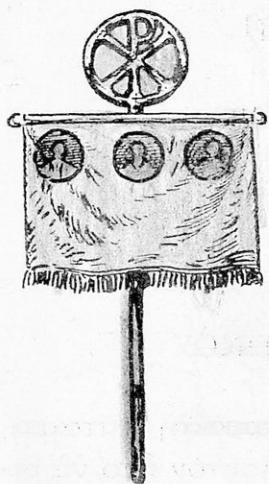
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ο ΜΕΓΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

1. **Ἡ πολυαρχία.** Εἰδουμεν ὅτι ἡ Ρωμαϊκὴ Αὔτοκρατορία ἦτο πολὺ μεγάλη. Δύσκολον λοιπὸν ἦτο νὰ διοικηθῇ καλὰ καὶ νὰ προστατευθῇ ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβαρικῶν λαῶν, μὲ τοὺς ὅποιους οἱ Ρωμαϊκοὶ στρατοὶ διαρκῶς ἐπολέμουν. Ἐκ τῶν βαρβάρων τούτων οἱ πλέον ἐπικίνδυνοι ἦσαν οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Γότθοι εἰς τὴν Δύσιν καὶ οἱ Σλάβοι καὶ οἱ Πέρσαι εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ὁ Αὔτοκράτωρ Διοκλητιανὸς ἐσκέφθη νὰ προσλάβῃ καὶ ἄλλον συναυτοκράτορα καὶ νὰ χωρίσῃ τὸ Κράτος εἰς δύο. Καὶ αὐτὸς μὲν ἐπῆρε τὸ Ἀνατολικὸν τμῆμα, ὁ ἄλλος δὲ τὸ Δυτικόν. Γρήγορα ὅμως οἱ δύο Αὔτοκράτορες ἔγιναν τέσσαρες καὶ μετ’ ὀλίγον ἔξ, διότι ὁ στρατὸς ἐκάστης χώρας ἀνεκήρυσσεν αὐτοκράτορα τὸν ἴδιον του στρατηγόν. “Οπως ἦτο ἐπό-

μενον, οἱ πολλοὶ αὐτοὶ Αὐτοκράτορες ἥλθον εἰς φιλονεικίαν καὶ κατέληξαν εἰς πόλεμον μεταξύ των.

2.—**Ἐν τούτῳ νίκᾳ.** Εἰς ἐκ τῶν Αὐτοκρατόρων τούτων εἰς τὴν Γαλατίαν ἦτο καὶ ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ υἱὸς τῆς Χριστιανῆς Ἐλένης (306—337 μ.Χ.). Ὁ Κων-

[Τὸ Λάβαρον τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου.]

σταντῖνος ἐπολέμησε πρῶτον κατὰ τοῦ Μαχεντίου, ὁ ὅποιος ἦτο αὐτοκράτωρ εἰς τὴν Ρώμην. Ἐνίκησε τὸν στρατὸν τοῦ Μαχεντίου εἰς δύο μάχας καὶ ἔγινε κύριος ὅλης τῆς Δύσεως. "Οταν εύρισκετο εἰς τὴν Ἀνω Ἰταλίαν καὶ ἐπρόκειτο νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ρώμης, εἶδεν εἰς τὸν οὐρανὸν κατὰ τὴν μεσημβρίαν ἔνα φωτεινὸν Σταυρὸν καὶ γύρω ἀπὸ τὸν Σταυρὸν τὰς λέξεις: **Ἐν τούτῳ νίκᾳ.** Τοῦτο ἐσήμαινεν ὅτι ὁ Σταυρός, δηλ. ὁ Χριστιανισμός, θὰ τοῦ δώσῃ τὴν νίκην. Διέταξε λοιπὸν ὁ Κωνσταντῖνος νὰ κατασκευασθῇ σημαία μὲ τὸν Σταυρὸν εἰς τὸ μέσον καὶ τὰ γράμματα Χ.Ρ., δηλ. Χριστός. Ἡ πρώτη αὕτη Χριστιανικὴ σημαία ὠνομάσθη λάβρον. Οἱ Χριστιανοί, ποὺ ἦσαν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Κωνσταντίνου, ἐπολέμησαν μὲ μεγάλον ἐνθουσιασμὸν καὶ εἰς αὐτοὺς κυρίως ὀφείλεται ἡ νίκη του κατὰ τοῦ Μαχεντίου.

3.—**Ο Κωνσταντῖνος μονοκράτωρ.** Μετ' ὄλιγα ἔτη ὁ Κωνσταντῖνος ἐνίκησε καὶ τὸν Αὐτοκράτορα τῆς

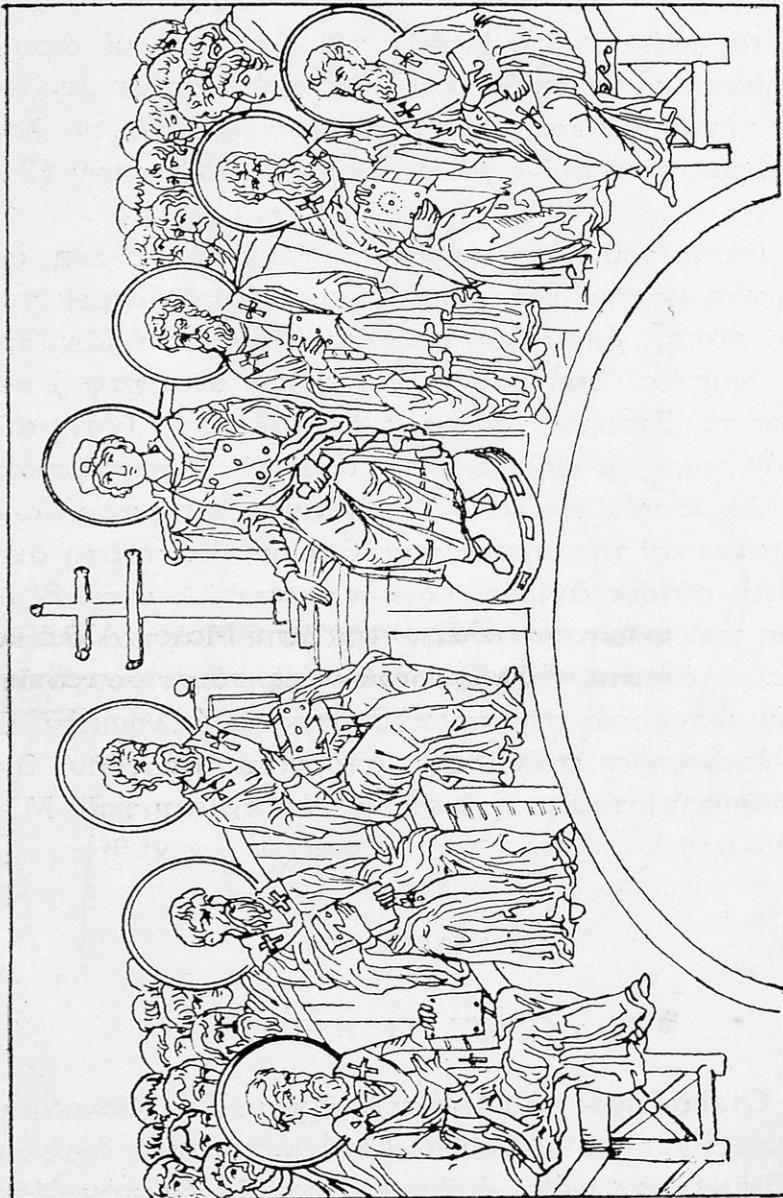

‘Ο Μέγας Κωνσταντίνος ως Αύτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου.

’Ανατολῆς Λικίνιον καὶ ἔγινεν αὐτὸς μόνος Αύτοκράτωρ τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους. ’Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀναλάβει ὑπὸ τὴν προστασίαν του τοὺς Χριστιανούς Βυζαντινὴν Ἀποστολὴν τηνάκις περιπέτειαν τηνάκις θάνατον τηνάκις Αόνιαντα πεντακισθυπα 5,000 2

καὶ μὲ ἐν Διάταγμά του τοὺς ἐπέτρεπεν ἐλευθέρως νὰ ἔχουν τὴν θρησκείαν των. Καὶ ὅχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καί, ὅταν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς παρουσιάσθη ὁ αῖρετικὸς Ἀρειος καὶ οἱ Χριστιανοὶ ἐφιλονείκουν μεταξύ των, ἀνέλαβε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν εἰρήνην μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν. Πρὸς τοῦτο ἐκάλεσεν εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας (325 μ.Χ.) τὴν Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον. Συνεκεντρώθησαν δηλ. ἐκεῖ οἱ Ἐπίσκοποι καὶ ἀλλοι μορφωμένοι κληρικοὶ τῆς Χριστιανικῆς Ἔκκλησίας ἀπὸ ὅλην τὴν Οἰκουμένην. Ὅπο τὴν προεδρίαν τοῦ Κωνσταντίνου συνῆλθον εἰς τὴν πρώτην συνεδρίασιν, συνεζήτησαν ἐπειτα λεπτομερῶς καὶ κατεδίκασσον τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου· συνέταξαν δὲ καὶ τὰ 7 πρῶτα ἄρθρα τοῦ συμβόλου τῆς Πίστεως («πιστεύω εἰς ἓνα θεὸν» κ.λ.π.). Ἔτσι ἐπανῆλθεν ἡ εἰρήνη εἰς τὴν Ἔκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ.

4.—Ἡ Κωνσταντινούπολις πρωτεύουσα. Διὰ νὰ προστατεύσῃ καλύτερα τὸ Κράτος ἀπὸ τοὺς βαρβάρους καὶ ἐπειδὴ δὲ Χριστιανισμὸς εἶχεν ἐνισχυθῆ πολὺ εἰς τὴν Ἀνατολήν, δὲ Κωνσταντῖνος ἀπεφάσισε νὰ μεταφέρῃ καὶ τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Κράτους εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἐξέλεξε τὴν θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο ἡ παλαιὰ ἀποικία τῶν Μεγαρέων Βυζάντιον, καὶ ἐκεῖ ἔκτισε τὴν νέον πρωτεύουσαν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασε Νέαν Ρώμην. Γρήγορα ὅμως ὠνομάσθη πρὸς τιμήν του Κωνσταντίνου πρωτεύοντις. Ἡ θέσις τῆς νέας πρωτευούσης ἦτο πολὺ κατάλληλος. Ἡτο εἰς τὰ σύνορα Ασίας καὶ Εύρωπης καὶ εἶχε θαυμασίας φυσικὰς καλλονάς. Ο Κωνσταντῖνος δὲ ἔκτισεν ὥρατια οἰκοδο-

Σύνοδος τῆς Νικαίας.

H.

μήμστα, παλάτια καὶ Ναούς, τὴν ἐστόλισε μὲ ώραια
ἀγάλματα καὶ πλατείας καὶ τὴν ὡχύρωσε μὲ μεγάλα
πρὸς τὴν ξηρὰν καὶ τὴν θάλασσαν τείχη. Ἔγινε λοι-
πὸν ώραιοτάτη πόλις καὶ φρούριον ὀχυρώτατον (330
μ.Χ.).

Ἡ μῆτηρ τοῦ Κωνσταντίνου, ἡ εὔσεβὴς Ἐλένη, με-
τέβη τότε εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, ἵνα προσκυνήσῃ εἰς τὸν
Ἱερὸν τόπον, ὃπου ἐμαρτύρησεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰη-
σοῦς Χριστός. Ἐκεῖ διέταξε νὰ γίνουν ἀνασκαφοὶ καὶ
εὑρῆκε τὸν Σταυρὸν τοῦ μαρτυρίου. Εἰς τὴν θέσιν αὐ-
τὴν ἀνήγειρε τὸν μεγαλοπρεπῆ ναὸν τῆς Ἀναστάσεως.

Πολλὰ λοιπὸν ὀφείλει ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τὸν Κων-
σταντίνον καὶ τὴν μητέρα του Ἐλένην. Διὰ τοῦτο ἀνε-
κήρυξεν αὐτοὺς ἄγιους, ἵσα ποστόλους, ἡ δὲ
μνήμη των τελεῖται τὴν 21ην Μαΐου. Ἄλλὰ καὶ ὁ Ἐλ-
ληνισμὸς ὀφείλει πολλὰ εἰς τὸν Κωνσταντίνον· διότι
μὲ τὴν μεταφορὰν τῆς πρωτευούσης τὸ Ἐλληνικὸν Ἑ-
θνος ἐπανήρχισε πάλιν τὸν ἱστορικὸν του βίον· διὸ
ἡ Ἐλληνικὴ ἱστορία τοῦ ἔδωκε τὸν τίτλον τοῦ Με-
γάλου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ

1.—**Οἱ διάδοχοι τοῦ Κωνσταντίνου.** Τὸν Κωνσταν-
τίνον διεδέχθησαν οἱ υἱοί του καὶ κατόπιν ὁ ἀνεψιός
του Ἰουλιανός, ὁ ὅποιος κατεδίωξε τὸν Χρι-
στιανισμὸν καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἀρχαίαν

Ίουλιανὸς ὁ Παραβάτης.

θρησκείαν. Διὰ τοῦτο ὡνομάσθη Παραβάτης. Δὲν ἔπέτυχε βεβαίως τίποτε, διότι ὁ Χριστιανισμὸς εἶχε ριζώσει πλέον εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων. Τὴν ἀποτυχίαν του καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ίουλιανὸς ἀνεγνώρισε.

Εἰς μίαν μάχην πρὸς τοὺς Πέρσας ἐπληγώθη καὶ, ἀντιληφθεὶς ὅτι θὰ ἀποθάνῃ, εἶπε· «Μὲ ἐνίκησες, Ναζωραῖε».

‘Ανῆλθον ἔπειτα εἰς τὸν θρόνον ἄλλοι Αὐτοκράτορες ἀσήμαντοι. Πολλαὶ ἐπαρχίαι ὑπέφερον. ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων.

2.—**Ο Θεοδόσιος.** Τότε ἔσωσε τὸ Κράτος νικήσας τοὺς βαρβάρους Γότθους ὁ στρατηγὸς Θεόδοσιος, ὁ ὁποῖος ἀνεκηρύχθη ἔπειτα αὐτοκράτωρ. ‘Ο Θεοδόσιος κατώρθωσε νὰ στερεώσῃ ὄριστικῶς τὸ Κράτος καὶ νὰ τὸ κάμη iσχυρόν, ὅπως ἦτο ἐπὶ Μεγάλου Κωνσταντίνου. ‘Υπεστήριξε πολὺ τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ κατεδίωξε τοὺς εἰδωλολάτρας ἐθνικούς· ἔκλεισε τοὺς ναούς των καὶ διέταξε νὰ καταστραφοῦν τὰ ἀγάλματα εἴδωλα τῶν παλαιῶν θεῶν. Ὁ Εκλεισε τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν καὶ κατήργησε τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἅγωνας. Ὁ Εφάνη τότε μία νέα αἵρεσις εἰς τὴν Χριστιανικὴν Ἑκκλησίαν, ἡ αἵρεσις τοῦ Μακεδονίου, ὁ ὁποῖος δὲν παρεδέχετο τὴν θεότητα τοῦ Ἅγιου Πνεύματος. ‘Ο Θεοδόσιος συνεκάλεσεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν Β’ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἡ ὁποία κατεδίκασε τὸν Μακεδόνιον καὶ συνεπλήρωσε τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως. Ὁ Εθέσπισε δηλαδὴ τὸ «‘Ομοούσιον καὶ ἀδιαίρετον» τῆς Ἅγιας Τριάδος, τοῦ Πατρός, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἅγιου Πνεύματος. Τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως εἶναι ἡ ὁρθὴ πίστις, ἡ Ὁρθοδοξία. “Ολοι οι Χριστιανοί αὐτὴν τὴν ὁρθὴν πίστιν πρέπει νὰ ἔχουν.

‘Ετσι ὁ Θεοδόσιος ἐστέρεωσε καὶ τὸ Κράτος καὶ τὴν Ἑκκλησίαν. Διὰ τοῦτο ὑπὸ τῆς Ἰστορίας ὀνομάσθη Μέγας. □

3.—**Ο όριστικὸς χωρισμὸς τοῦ Κράτους.** Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του ὁ Θεοδόσιος ἡναγκάσθη νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Δύσιν, διὰ νὰ πολεμήσῃ κατὰ τῶν βαρβάρων, οἱ δποῖοι εἶχον κατακτήσει πολλὰς ἐπαρ-

Θεοδόσιος ὁ Μέγας.

χίας. Καὶ τοὺς ἐνίκησε μὲν καὶ τοὺς ἐξεδίωξεν, ἀλλ' ἀντελήφθη πλέον ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διοικηθῇ ὅλον μαζὶ τὸ ἀπέραντον Κράτος. Διὰ τοῦτο, ὀλίγον προτοῦ ἀποθάνῃ (395 μ.Χ.), ἐμοίρασεν εἰς τοὺς δύο υἱούς του τὸ Κράτος καὶ ὁ χωρισμὸς αὐτὸς ἦτο ὄριστικός.

Τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν Κράτος δὲν κατώρθωσε νὰ

ζήση ἐπὶ πολύ. Μετὰ 80 ἔτη οἱ βάρβαροι κατέλαβον ὅλας τὰς χώρας του καὶ τὸ διέλυσαν (476 μ.Χ.), ἵδρυσαν δὲ διάφορα βαρβαρικὰ κράτη.

Τὸ Ἀνατολικὸν ὅμως Κράτος ἔζησεν ἐπὶ χίλια καὶ πλέον ἀκόμη ἔτη, διότι τὸ ἐστήριζον δύο ἀκατάβλητοι δυνάμεις, ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ὁ Ἑλληνισμός. Ὁνομάζεται πλέον Βυζαντινὸν Κράτος ἢ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΑΡΧΗ ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1.—**Η ‘Ελληνική γλῶσσα.** Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου ἀρχίζει ὁ ἔξελληνισμὸς τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. Μέχρι τότε οἱ Αὐτοκράτορες, τὰ Δικαστήρια καὶ οἱ ὑπάλληλοι ἔχρησιμοποίουν μόνον τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν. Τὰ συμβόλαια, αἱ δικαστικαὶ πράξεις καὶ αἱ διαταγαὶ ἐγράφοντο εἰς τὴν Λατινικήν. Οἱ αὐτοκράτορες ὡνομάζοντο Ρωμαῖοι καὶ ἐθεώρουν τὸ Κράτος Ρωμαϊκόν. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ περισσότεροι κάτοικοι τοῦ Κράτους ώμιλουν τὴν ‘Ελληνικὴν γλῶσσαν, διὰ τοῦτο ἡναγκάσθησαν νὰ ἐπιτρέψουν εἰς τὰ Δικαστήρια νὰ ἐκδίδουν τὰς ἀποφάσεις των εἰς ‘Ελληνικήν. Τοῦτο ἔγινε πρῶτον διὰ τὰς ἐπαρχίας, ἔπειτα δὲ διὰ τὴν πρωτεύουσαν. Εἰς τὰ Ἀνάκτορα ἐπίσης ἥρχισαν νὰ χρησιμοποιοῦν πλὴν τῆς Λατινικῆς, ἡ ὁποία ἔξηκολούθει νὰ εἴναι ἡ ἐπίσημος γλῶσσα, καὶ τὴν ‘Ελληνικήν.

‘Ο ἔγγονος τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου, Θεόδοσις ο δός ο σιος δ Β’ (408—550), ἐνυμφεύθη τὴν κόρην τοῦ Ἀθηναίου

φιλοσόφου Λεοντίου Εύδοκίαν. Τότε ίδρυθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸ πρῶτον τοῦ κόσμου Πανεπιστήμιον (Πανδιδακτήριον ὀνομάσθη), εἰς τὸ ὅποιον 25 καθηγηταὶ ἐδίδασκον Ἑλληνιστὶ καὶ 15 μόνον Λατινιστί.

2.—Ἡ Ἐκκλησία. Οἱ Πατέρες. Πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὸν ἔξελληνισμὸν τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους καὶ ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία, ἡ ὅποια ἔχρησιμοποιεῖ τὴν Ἑλληνικὴν μόνον γλῶσσαν. Οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ Ἐπίσκοποι «ἐκήρυττον», ἐτέλουν τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς καὶ ἀκολουθίας ὡς καὶ τὴν θείαν λειτουργίαν εἰς τὴν Ἑλληνικήν. «Ολοὶ οἱ Χριστιανοὶ ἔπρεπε νὰ γνωρίζουν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Μεγάλοι Ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς καὶ ρήτορες ἥκμασαν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου καὶ τῶν διαδόχων του. Οὗτοι ὀνομάσθησαν πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Ο Μέγας Βασίλειος, ἐπίσκοπος Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας, ἔγραψε σοφὰ συγγράμματα, τὰ ὅποια πολὺ διεδόθησαν καὶ ὡφέλησαν τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τὸν Ἑλληνισμόν. Ο Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ ποιητὴς ἔγινε Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως καὶ διηγήθυνε τὰς ἐργασίας τῆς Β' Οίκουμενικῆς Συνόδου. Ο δὲ Ἰωάννης, ὁ ὅποιος ὀνομάσθη Χρυσόστομος διὰ τὴν εὐγλωττίαν του, ἐκλήθη ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν, ὅπου ἦτο ἀπλοῦς ἱερεύς, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ ἀνηγορεύθη Πατριάρχης καὶ πολὺ ἡγαπήθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἐκήρυττε τακτικὰ ὁ ἴδιος «τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ» καὶ δὲν ἐδίσταζε καὶ αὐτὸν τὸν Αὐτοκράτορα καὶ

τὴν σύζυγόν του νὰ ἐπικρίνῃ, δσάκις ἡ ζωή των δὲν
ῆτο σύμφωνος πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ.

3. **Τὸ Κράτος.** Ἐπὶ 200 όμως ἀκόμη ἔτη τὸ ἐπί-
σημον Κράτος ἔξηκολούθει νὰ θεωρῆται συνέχεια τῆς
Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας. Γλῶσσα τοῦ Παλατί-
ον καὶ τῆς Αὐλῆς ἐπίσημος ῆτο ἡ Λατινική. Οἰ-
νόμοι ἐγράφοντο εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν καὶ οἱ
μεγάλοι ἀξιωματοῦχοι τοῦ Κράτους (Ὑπουργοί, Στρα-
τηγοί, Ἀνώτεροι δικαστικοὶ κ.λ.π.) διετήρουν τὰ Ρω-
μαϊκὰ ὀνόματα. Ὁ πλήρης ἔξελληνισμὸς ἔγινεν, ὅπως
θὰ ᾔδωμεν, ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἡρακλείου περὶ
τὸ 650 μ.Χ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΑΙ ΒΑΡΒΑΡΙΚΑΙ ΕΠΙΔΡΟΜΑΙ

1.—**Οἱ Ούννοι.** Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τὸ Κράτος
διέτρεξε μέγαν κίνδυνον ἀπὸ τοὺς Βαρβάρους. Εἰς τὰ
βόρεια δηλ. σύνορα τοῦ Κράτους παρὰ τὸν Δούναβιν
ποταμὸν ἦσαν ἐγκατεστημένοι οἱ βάρβαροι Γότθοι.
Ολίγον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδοσίου μία ἀγρία
φυλή, οἱ Ούννοι ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὸ Κέντρον τῆς
Ἀσίας, ἐφθασαν εἰς τὸν Καύκασον καὶ τὴν σημερινὴν
Ρωσίαν καὶ ἐπροχώρουν πρὸς τὴν Κεντρικὴν Εύρω-
πην. Ἀπὸ αὐτοὺς πιεζόμενοι οἱ Γότθοι εἰσῆλθον εἰς τὸ
Βυζαντινὸν Κράτος. Μὲ ἀρχηγὸν τὸν Ἀλάριχον ἐπρο-
χώρησαν πρὸς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καταστρέφοντες
καὶ διαρπάζοντες τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία. Τότε κατε-

στράφη ἡ Ἐλευσίς μὲ τοὺς ὥραίους ναούς καὶ ἄλλα οἰκοδομήματα λατρείας τῆς Δήμητρος (Ἐλευσίνια μυστήρια), καθὼς καὶ ἡ Κόρινθος. Ἐνικήθησαν ὅμως εὐτυχῶς εἰς τὴν Ἡλείαν καὶ ἡναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψουν πάλιν πρὸς βορρᾶν καὶ ὕστερα νὰ φύγουν εἰς τὴν Κεντρικὴν Εύρωτην.

Μετ' ὀλίγα ἔτη οἱ ἄγριοι Οῦννοι, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐγκατασταθῆ πλέον εἰς τὴν Εύρωτην (ἀπὸ τοῦ Καυκάσου μέχρι τοῦ Ρήνου ποταμοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τῆς Βαλτικῆς), εἰσέβαλον καὶ εἰς τὸ Βυζαντινὸν Κράτος. Φθάνουν μέχρι τῆς Θράκης, τῶν προθύρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ καταστρέφουν 70 πόλεις. Οἱ Βυζαντινοὶ Αύτοκράτορες ἀναγκάζονται νὰ κάμουν εἰρήνην καὶ τοὺς πληρώνουν πολλὰ χρήματα, διὰ νὰ ἀφήσουν ἥσυχον τὸ Κράτος των. Περὶ τὸ 450 μ.Χ. οἱ Οῦννοι μὲ ἀρχηγὸν τὸν Ἀττίλαν στρέφονται πρὸς τὴν Δύσιν. Εὐτυχῶς ὅμως ἐνικήθησαν, ὁ Ἀττίλας ἐφονεύθη καὶ μετ' ὀλίγον τὸ τεράστιον Ούννικὸν Κράτος διελύθη. "Ολος ὁ Κόσμος τότε ἀνέπνευσεν.

2.—Οἱ ἄλλοι Βάρβαροι. "Αλλοι ὅμως Βαρβαρικοὶ λαοὶ Γερμανικῆς καταγωγῆς, οἱ Ὁστρογότθοι, καταλαμβάνουν μετ' ὀλίγον τὴν Ἰταλίαν καὶ καταλύουν τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν Κράτος (476 μ.Χ.). Οἱ δὲ Βανδῆλοι περνοῦν εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἰδρύουν ἐκεῖ ἴδικόν των Κράτος. Ἀπομένει λοιπὸν μόνον τὸ Βυζαντινὸν Κράτος, τὸ ὅποιον ἀγωνίζεται ἐπὶ χίλια καὶ πλέον ἔτη κατὰ τῶν Βαρβάρων, ποὺ τὸ περιτριγυρίζουν καὶ ἀπειλοῦν νὰ ρίψουν τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὸ σκότος

Ούννος πολεμιστής.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς βαρβαρότητος. Στηρίγματα τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους εἰς τὸν μέγαν αὐτὸν ἀγῶνα εἶναι ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ὁ Ἑλληνισμός. Διὰ τοῦτο ἡ ἀνθρωπότης, ἡ ὅποια ἔχει καὶ ἀπολαμβάνει σήμερον τὰ ἀγαθὰ τοῦ Πολιτισμοῦ, δύφείλει μεγάλην εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν καὶ Χριστιανικὸν κόσμον τῆς Ἀνατολῆς.

Οἱ καλύτεροι ἐκ τῶν αὐτοκρατόρων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶναι ὁ Μαρκιανὸς (450—457) καὶ ὁ Ἀναστάσιος (491—518), ὁ ὄποιος κατεσκεύασε καὶ τεράστιον τεῖχος ἀπὸ τοῦ Εὔξείνου μέχρι τῆς Προποντίδος (65 χιλιόμετρα), διὰ νὰ φυλάξῃ τὴν πρωτεύουσαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ (529—565 μ.Χ.).

Μακρὰ καὶ ἔνδοξος διὰ τὸ Κράτος ἦτο ἡ βασιλεία τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

1.—**Ιουστινιανὸς καὶ Θεοδώρα.** Ὁ Ἰουστινιανὸς ἦτο ἀνθρωπὸς μεγάλης ἀντοχῆς παρηκολούθει αὐτοπροσώπως ὅλας τὰς ὑποθέσεις τοῦ Κράτους, ἦτο ἐργατικώτατος καὶ ἐκοιμᾶτο ὀλίγας μόνον ὥρας. Εἶχε τὴν εὔτυχίαν καὶ τὴν ἰκανότητα νὰ ἐκλέγῃ τοὺς καταλλήλους δι’ ἕκαστον ἔργον ἀνθρώπους. Φιλόδιοξος, καθὼς ἦτο, ἐσκέφθη νὰ ἀναστήσῃ τὴν παλαιὰν Ρωμαϊκὴν κοσμοκρατορίαν καὶ ἐν μέρει τὸ ἐπέτυχεν. Εἰς τὸ ἔργον του εἶχε βοηθὸν τὴν ὥραίαν σύζυγόν του Θεοδώραν. Αὕτη, δὲν κατήγετο ἀπὸ ταπεινὴν οἱ-

Γότθος πολεμιστής (τοξότης).

κογένειαν, ώς αύτοκράτειρα ἀνεδείχθη πιστὴ σύντροφος εἰς τοὺς κινδύνους καὶ σύμβουλος μάλιστα συνετή τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Κατὰ τὴν λεγομένην Στάσιν τοῦ Νίκα (ἀνομάσθη ἔτσι ἡ στάσις, διότι σύνθημα τῶν ἐπαναστατῶν ἦτο ἡ λέξις «Νίκα») ἡ ἀφοβία τῆς καὶ αἱ συμβουλαὶ τῆς ἔσωσαν τὸν Ἰουστινιανόν. Ἐστασίασε δηλ. τὸ 532 ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔκαυσε πολλὰ κτίρια, ἐκκλησίας καὶ τὸν Ἱππόδρομον, ὅπου ἐγίνοντο, ὅπως εἰς τὴν Ρώμην, ἀρματοδρομίαι, καὶ ἀνηγόρευσεν ἄλλον αὐτοκράτορα. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐσκέφθη τότε νὰ φύγῃ. Ἡ ἀφοβία ὅμως καὶ αἱ συμβουλαὶ τῆς Θεοδώρας τὸν συνεκράτησαν· «ώραῖον σάβανον», εἶπεν ἡ Θεοδώρα, «εἴναι ἡ βασιλεία («καλὸν ἐντάφιον ἡ βασιλεία»)· προτιμῶ νὰ ἀποθάνω πιαρὰ νὰ φύγω». Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔλαβε θάρρος καὶ διὰ τοῦ στρατηγοῦ Βελισαρίου κατέπνιξε τὴν στάσιν. Ἀπὸ τότε καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας του ἀπόλυτος ἡσυχία ἐπεκράτησεν εἰς τὸ Κράτος.

2.—Οἱ πόλεμοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ὁ ἕδιος ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν ἦτο καὶ Ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ κατὰ τοὺς μεγάλους πολέμους, ποὺ ἔκαμε κατὰ τῶν βαρβάρων. Ήτάχησεν ὅμως νὰ εῦρῃ δύο ίκανωτάτους στρατηγούς, τοὺς Βελισάριον καὶ τὸν Ναρσῆν. Διὰ τῶν στρατηγῶν τουτῶν ἐνίκησε δύο φορὰς τοὺς Πέρσας, οἱ ὅποιοι εἶχον γίνει πολὺ ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἐνίκησεν ἐπίσης ἐπανειλημμένως εἰς τὴν Δύσιν. Εἰς τὴν Ἀφρικήν κατέλυσε τὸ Κράτος τῶν Βανδήλων. Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐπίσης ἐνίκησε τοὺς Οστρογότθους,

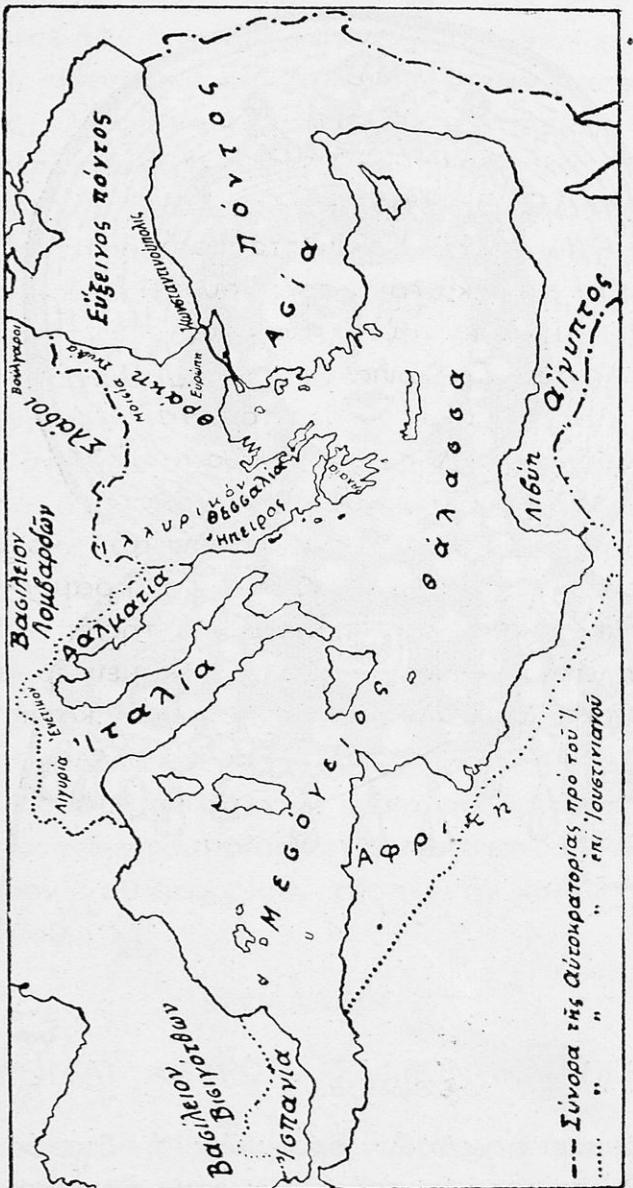
'Ιουστινιανός.

τοὺς ὑπέταξε καὶ ἔτσι ἡ Ἰταλία ἔγινε Βυζαντινὴ ἐπαρχία. Κοτέκτησεν ἐπίσης καὶ μέρος τῆς σημερινῆς Ἰσπανίας, ὅπου εἶχεν ἴδρυθη Βησιγοτθικὸν Κράτος. Βυζαντινὴ 'Ιστορία E' Δημ.—Β. Πετρούνια. "Εκδ. A'.' Αντίτυπα 5,000 3

‘Η ἔκτασις τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ φαίνεται εἰς τὸν κατωτέρω χάρτην.

Εἰς τοὺς πολέμους ὅμως τούτους ὁ Ἰουστινιανὸς ἔξήντλησε τὸ Κράτος οἰκονομικῶς καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἥδυνήθησαν οἱ διάδοχοί του νὰ κρατήσουν ἐπὶ πολὺ τὰς κατακτηθείσας Χώρας.

3.—Εἰρηνικὰ ἔργα. Πολὺ σπουδαιότερα ὅμως ἦσαν τὰ λεγόμενα εἰρηνικὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Συνεκέντρωσεν ἐν πρώτοις τοὺς διαφόρους Νόμους διὰ τοῦ νομοδιδασκάλου Τριβωνιανοῦ καὶ συνεπλήρωσεν αὐτοὺς διὰ Διαταγμάτων ἴδικῶν του, τὰ ὅποια μάλιστα ἔγραψεν εἰς τὴν ‘Ἐλληνικὴν γλῶσσαν. ‘Η Νομοθεσία τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι χρήσιμος καὶ μέχρι σήμερον ἀκόμη διὰ τὸν καταρτισμὸν τῶν Νόμων καὶ τὴν ἀπονομὴν τῆς Δικαιοσύνης. Τὰ Γράμματα καὶ μάλιστα αἱ Καλαὶ Τέχναι ἥκμασαν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του. ‘Εκτισε πλεῖστα οἰκοδομήματα καὶ ἔκαμεν ἔργα χρήσιμα. Κατεσκεύασε πάλιν τὸν Ἰππόδρομον καὶ πολλοὺς ναοὺς εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τὰς ἄλλας πόλεις τοῦ Κράτους· ἀνήγειρε Ζενῶνας καὶ φιλανθρωπικὰ καταστήματα, κατεσκεύασε λουτρὰ διὰ τὸν λαόν, ὑδραγωγεῖα, γεφύρας, δόδοὺς κ.λ.π. ΥΤὸ καλλιτεχνικώτερον ἔργον του ὑπῆρξεν ὁ θαυμάσιος ναὸς τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας. Τὸν εἶχεν ἀνεγείρει ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, ἀλλὰ ἐπυρπολήθη κατὰ τὴν Στάσιν τοῦ Νίκα. ‘Ο Ἰουστινιανὸς διὰ τῶν δύο ἀρχιτεκτόνων Ἀνθεμίου καὶ Ἰσιδώρου τὸν ἀνῷκοδόμησε λαμπρότατον καὶ μεγαλοπρεπῆ. Ἐπὶ 6 ἔτη (532—537) 10 χιλιάδες ἔργαται καὶ τεχνίται εἰργάσθησαν ἀδιακόπως, ἐδαπανήθησαν δὲ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ειδ. φ.

Θεοδώρα.

300 ἑκατομμύρια χρυσῶν δραχμῶν· ἡ διακόσμησις τῆς Ἁγίας Σοφίας μὲν μωσαϊκά, χρυσόν, ἄργυρον, πολύτιμα καὶ πολύχρωμα μάρμαρα ἦτο τοιαύτη, ὥστε

ἐπτροκάλεσε τὸν θαυμασμὸν καὶ εἰς τὸν ἴδιον τὸν Αὐτοκράτορα. «Νενίκηκά σε, Σολομών» ἀνεφώνησε κατὰ τὰ ἐγκαίνια. «Ολος δὲ κόσμος θαυμάζει καὶ σήμερον τὸ λαμπρὸν αὐτὸν καλλιτέχνημα.»

Καὶ διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔφρόντισεν ὁ Ἰουστινιανός. Πλεῖστοι Ἱεραπόστολοι ἔδιδαξαν καὶ εἰς τὰ βάθη τῆς Ἀσίας ἀκόμη τὸν Χριστιανισμόν. Οἱ δλίγοι εἰδωλολάτραι ἐθνικοί, ποὺ ἔμενον ἀκόμη, ἤναγκάσθησαν νὰ φύγουν ἢ ἐδέχθησαν τὸν Χριστιανισμόν.

“Αλλη σπουδαία ἐπιτυχία τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὴν Κίναν σπόρου μεταξοσκωλήκων. Λέγεται ὅτι τὸν σπόρον τοῦ μεταξοσκώληκος μετέφερον ἀπὸ τὴν Κίναν Ἱεραπόστολοι ἐντὸς τῶν ράβδων των κρυφίων, διότι ἀπηγορεύετο αὐστηρῶς ἡ ἔξαγωγὴ σπόρων. Ἐδημιουργήθησαν τότε μεγάλα κέντρα βιομηχανίας τῆς μετάξης καὶ ἐμπόριον μεταξωτῶν ὑφασμάτων. Πολλαὶ ἐπαρχίαι ἐπλούτησαν καὶ τὸ Κράτος εἰσέπραττε μεγάλους φόρους.

‘Η Κωνσταντινούπολις ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἔγινε πλέον τὸ κέντρον τοῦ ἐμπορίου, τῆς τέχνης καὶ ἐν γένει τοῦ πολιτισμοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΕΠΙΔΡΟΜΑΙ ΑΒΑΡΩΝ, ΣΛΑΒΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΣΩΝ

Οἱ μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν Αὐτοκράτορες ἀπησχολοῦντο διαρκῶς εἰς δύσηνας ἐναντίον τῶν βαρβαρικῶν λαῶν, ποὺ ἔκαμνον ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν χωρῶν τοῦ

Κράτους. Εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ κυρίως Ἑλλάδα εἰσέβαλλον οἱ Ἀβαροι καὶ οἱ Σλάβοι ἀπὸ τὰς περὶ τὸν Δούναβιν χώρας· ἔφθασαν κάποτε μέχρι τῆς Θράκης καὶ τῶν προθύρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν δέ, τὴν Συρίαν καὶ Αἴγυπτον εἰσέβαλλον οἱ Πέρσαι, οἱ ὅποιοι μὲν ἀρχηγὸν τὸν βασιλέα

Ἡ Ἁγία Σοφία.

των Χοσρόην εἶχον μεγάλας ἐπιτυχίας. Ὁ σπουδαιότερος ἐκ τῶν αὐτοκρατόρων, δούποιος ἐνίκησεν ἐπανειλημένως καὶ τοὺς Πέρσας καὶ τοὺς Ἀβάρους καὶ Σλάβους, εῖναι δούποιος Μαυρίκιος (582–602).

Ἐπ' αὐτοῦ δούποιος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως λαμβάνει τὸν τίτλον τοῦ Οἰκουμενικοῦ καὶ τὸ Βυζαντινὸν Κράτος προχωρεῖ πρὸς τὸν πλήρη ἐξελληνισμόν του, ἀφοῦ καὶ οἱ νόμοι καὶ δόλα τὰ δημόσια ἔγγραφα γράφονται εἰς τὴν Ἑλληνικήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ (610–641)

1.—**Η Κατάστασις τοῦ Κράτους.** Εἰς πολὺ κρίσιμον διὰ τὸ Κράτος στιγμὴν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Ἡράκλειος. Ο στρατὸς ἥτο παραμελημένος καὶ τὸ Δημόσιον Ταμεῖον δὲν εἶχε χρήματα, ἐνῷ οἱ Ἀβαροί καὶ πρὸ πάντων οἱ Πέρσαι εἶχον γίνει πολὺ ἐπικίνδυνοι. Οἱ Πέρσαι δηλ. εἶχον φθάσει κάποτε μέχρι τῆς Χαλκηδόνος, ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως· εἰς μίαν ἄλλην δὲ ἐπιδρομήν των ἐκυρίευσαν τὴν Ἱερουσαλήμ, ἥχμαλώτισαν χιλιάδας Χριστιανοὺς καὶ τὸν Πατριάρχην καὶ ἥρπασαν καὶ τὸν Τίμιον Σταυρόν, τὸν δόπιον μαζὶ μὲ τοὺς αἱχμαλώτους μετέφεραν εἰς τὴν πρωτεύουσάν των.

Ο Ἡράκλειος ἐστράφη πρῶτον κατὰ τῶν Ἀβάρων. Κατορθώνει νὰ κλείσῃ εἰρήνην μὲ αὐτοὺς καὶ ἐστρεψε πλέον ὅλην τὴν προσοχήν του εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν.

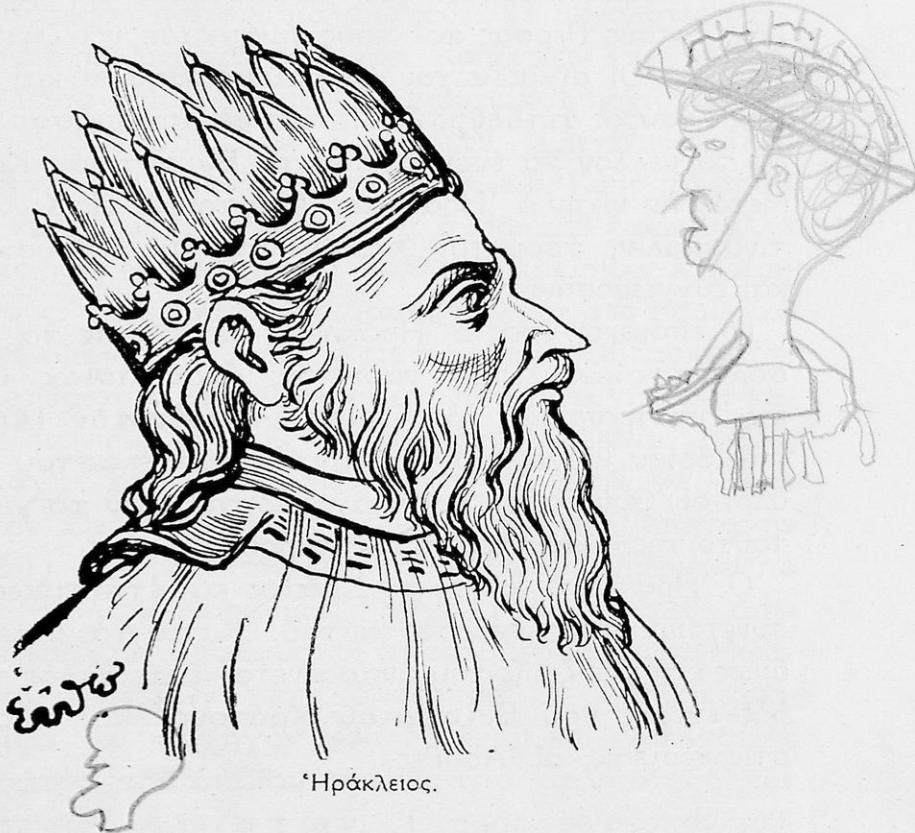
2.—**Ο πόλεμος κατὰ τῶν Περσῶν.** Ο πόλεμος αὐτὸς λαμβάνει καὶ θρησκευτικὸν χαρακτῆρα, διότι οἱ Χριστιανοὶ πρόκειται νὰ πολεμήσουν καὶ ὑπὲρ τῆς Πίστεως, ἡ δόποία κινδυνεύει ὑπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν Περσῶν, καὶ διὰ νὰ ἀνακτήσουν τὸν Τίμιον Σταυρόν. Διὰ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου ὁ Πατριάρχης προσφέρει ὅλον τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον τῶν Ἐκκλησιῶν. Ο στρατὸς εἴναι ἔτοιμος· ἐπὶ κεφαλῆς τίθεται ὁ ἴδιος

ό Αύτοκράτωρ. 'Ο εύσεβής 'Ηράκλειος, πρὶν ἐξέλθῃ τῆς πρωτευούσης, μεταβαίνει εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν καὶ προσεύχεται ὑπὲρ τῆς νίκης τῶν Χριστιανικῶν ὅπλων. Διαβιβάζει τὸν στρατόν του εἰς Μ. Ἀσίαν καὶ χωρὶς νὰ ἀπασχοληθῇ μὲ τὰ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ μικρὰ Περσικὰ στρατεύματα βαδίζει κατ'εύθειαν κατὰ τῆς Περσίας. 'Ο Χοσρόης ἀναγκάζεται νὰ συγκεντρώσῃ ὅλον τὸν στρατόν του, διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν χώραν του, καὶ ἔτσι ἡ Μικρὰ Ἀσία ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τοὺς Πέρσας. Ἐπὶ ἐξ ἔτη ὁ 'Ηράκλειος διατρέχει πολλάκις ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἄκρου εἰς τὸ ἄλλο τὰς παρὰ τὰ σύνορα χώρας καὶ παντοῦ νικᾷ τοὺς Πέρσας.

3.—Πολιορκία Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀβάρων. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως οἱ Πέρσαι συνεννοοῦνται μὲ τοὺς Ἀβάρους καὶ τοὺς πείθουν νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τώρα, ποὺ ἦτο μακρὰν ὁ 'Ηράκλειος. Πράγματι οἱ Ἀβαροί παραβαίνοντες τὰς συνθήκας ἔρχονται καὶ πολιορκοῦν τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Θράκης, ἐνῷ Περσικὸς στρατὸς ἔφθασεν ἀπέναντι εἰς τὴν Χαλκηδόνα. 'Ο 'Ηράκλειος τὸ ἔμαθεν, ἀλλὰ δὲν ἀνησύχησε, διότι εἶχε πεποίθησιν εἰς τὸν Πατριάρχην Σέργιον καὶ τὸν Πρωθυπουργόν του Βῶνον, ἔστειλεν ὅμως πρὸς βοήθειαν 12.000 ἀνδρας. Πράγματι τόσον καλὰ ὡργάνωσαν ὁ πατριάρχης Σέργιος καὶ ὁ Βῶνος τὴν ἀμυνὴν τῆς πόλεως, ὥστε ὅλαι αἱ ἐπιθέσεις τῶν Ἀβάρων ἀπέτυχον. Κατὰ τὴν πολιορκίαν ἡ ὅποια διήρκεσεν ἐπὶ ἔνα μῆνα, οἱ Ἱερεῖς ἔκαμνον συχνὰ εἰς τὰς Ἑκκλησίας δεήσεις πρὸς τὴν Παναγίαν ὑπὲρ τῆς

σωτηρίας τῆς πόλεως. Ἐν τέλει δὲ οἱ πολιορκούμενοι ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Ἀβάρων, ἔκαυσαν τὸν μικρόν των στόλον καὶ τοὺς ἡνάγκασαν νὰ φύγουν ὅριστικῶς πλέον (626 μ.Χ.).

Ἡ σωτηρία τῆς Κωνσταντινούπολεως ἀπεδόθη εἰς

τὴν Παναγίαν καὶ οἱ εὔσεβεῖς Χριστιανοὶ ἔσπευσαν εἰς τὰς Ἑκκλησίας νὰ εὐχαριστήσουν τὸν Θεόν, καὶ νὰ ἀποδώσουν τῇ Ὅμηρῷ στρατηγῷ τὰ νικητήρια. Τότε ἔγινε καὶ ὁ λεγόμενος Ἀκάθι-

Ψηφιστοιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στοις "Υμνοῖς, ὁ περιλαμβάνων καὶ τοὺς χαιρετισμοὺς τῆς Παναγίας, τοῦ δόποίου ἡ ἀκολουθία τελεῖται μέχρι σήμερον εἰς τὰς Ἐκκλησίας μας κατὰ τὴν Μεγάλην Τεσσαρακοστήν.

4.—**Η συντριβὴ τῶν Περσῶν.** Μετ' ὀλίγου (628 μ.Χ.) καὶ ὁ Ἡράκλειος ἐνίκησε τελειωτικῶς εἰς μεγάλην μάχην τοὺς Πέρσας καὶ τοὺς ἡνάγκασε νὰ ζητήσουν εἰρήνην. Οἱ αἰχμάλωτοι ἀπηλευθερώθησαν καὶ ὁ Τίμιος Σταυρὸς ἀπεδόθη. Οἱ Πέρσαι δὲν ἐτόλμησαν πλέον εἰς τὸ μέλλον νὰ ἐνοχλήσουν τὸ Βυζαντινὸν Κράτος. Μετὰ τὴν νίκην ὁ Ἡράκλειος ἐπιστρέφει εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου τὸν ὑποδέχονται μὲν ἐνθουσιασμὸν καὶ εὐγνωμοσύνην.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Ἡράκλειος μετέβη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἔκει εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως ὕψωσε πανηγυρικῶς τὸν Τίμιον Σταυρὸν τὴν 14ην Σεπτεμβρίου. Τὴν ίδιαν αὐτὴν ἡμέραν ἐκάστου ἔτους ὅλοι οἱ Ὁρθόδοξοι Χριστιανοὶ ἐορτάζομεν τὸ γεγονὸς τοῦτο τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ.

Οἱ Ἡράκλειος ἔσωσε τὸ Κράτος καὶ ἐταπείνωσε καὶ συνέτριψε τοὺς ἔχθροὺς αὐτοῦ. Κατὰ τὰ τελευταῖα ὅμως ἔτη τῆς ζωῆς του ἀναφαίνεται ἐνας ἄλλος τρομερὸς ἔχθρος τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους καὶ τῆς Χριστιανωσύνης, οἱ Ἀραβες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

ΟΙ ΑΡΑΒΕΣ

Γαλας τοιον

1.--‘Ο Προφήτης Μωάμεθ. Εἰς τὴν μεγάλην πρὸς νότον τῆς Συρίσ Χερσάνησον κατώκουν οἱ Ἀραβεῖς, πολεμικός, ἀλλ’ ὅχι τόσον πολιτισμένος, λαός. Ἡσαν διηρημένοι εἰς φυλὰς μὲν ἴδιαιτέρους ἀρχηγούς καὶ οἱ περισσότεροι ἦσαν εἰδωλολάτραι. Ἡ μεγαλυτέρα καὶ ἴερά των πόλις ἦτο ἡ Μέκκα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἡρακλείου ἐφάνη εἰς τὴν Ἀραβίαν καὶ ἤρχισε νὰ διδάσκῃ νέαν θρησκείαν ὁ Μωάμεθ. Ἐλεγεν ὅτι εἶναι Προφήτης καὶ ἀπεσταλμένος τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τὴν παιδικὴν καὶ νεανικήν του ἡλικίαν ὁ Μωάμεθ ἔκαμε πολλὰ τξίδια καὶ εἶχε γνωρίσει πολλοὺς Ἰουδαίους καὶ Χριστιανούς. Διὰ τοῦτο ἡ διδασκαλία του ἦτο εἰς μερικὰ σημεῖα ὅμοια πρὸς τὴν Χριστιανικήν. Ἐδίδασκεν ὅτι ἡ φιλανθρωπία, ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ προσευχὴ εἶναι καθῆκον παντὸς πιστοῦ ἐπίσης ὅτι «εἴς εἶναι ὁ Θεὸς (Ἄλλαχ) καὶ προφήτης αὐτοῦ ὁ Μωάμεθ». Ὅτι εἴς τὸν Θεὸν ὁφείλουν πάντες τυφλὴν ὑποταγὴν (Ισλάμ). Τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μωάμεθ περιέχει τὸ Ιερὸν βιβλίον Κοράνιον. Γρήγορα ὁ Μωάμεθ ἀπέκτησε πολλοὺς ὀπαδούς, οἱ ὅποιοι ὠνομάσθησαν Μωάμεθανοί. Μετ’ ὄλιγα ἔτη ὀλόκληρος ἡ Ἀραβία ἀναγνωρίζει ως ἀρχηγὸν τὸν Μωάμεθ καὶ ἐνώνεται εἰς ἐν Κράτος, τοῦ ὅποιου σκοπὸς ἦτο νὰ ὑποτάξῃ τὸν κόσμον τῶν Ἀπίστων. Ο πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον πόλεμος εἶναι διὰ τοὺς Μωάμεθανούς "Ἀραβας Ιερός.

8.—Αἱ κατακτήσεις τῶν Ἀράβων.—Μετὰ τὸν θάνα-

τον τοῦ Μωάμεθ οἵ διάδοχοί του, οἵ ὅποιοι ὀνομάσθησαν Καλίφα (τοποτηρηταὶ τοῦ Προφήτου), ἐκήρυξαν τὸν Ἱερὸν πόλεμον καὶ προσέβαλον πρῶτον τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην, ἀπὸ ἐκεῖ δὲ ἐπέρασαν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ὁ γηραιὸς Ἡράκλειος δὲν ἤδυνήθη νὰ σώσῃ τοὺς Ἅγιους Τόπους. Ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον προχωροῦν μετ' ὀλίγα ἔτη πρὸς Δυσμάς, καταλαμβάνουν ὅλα τὰ βόρεια παράλια τῆς Ἀφρικῆς καὶ φθάνουν μέχρι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν, τοῦ σημερινοῦ Γιβραλτάρ. Περνοῦν ἔπειτα εἰς τὴν Εύρωπην, καταλύουν τὸ Βησιγοτθικὸν Κράτος τῆς Ἰβηρικῆς Χερσονήσου καὶ ἴδρυουν ἐκεῖ μέγστης Ἀραβικὸν κράτος, τὸ ὅποιον ἔζησεν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας. Καὶ ἡ ἄλλη Εύρωπη ἐκινδύνευσε, διότι οἱ Ἀραβεῖς διέβησαν τὰ Πυρηναῖα· εὔτυχῶς ὅμως ἐνικήθησαν ἀπὸ τοὺς Φράγκους κοντὰ εἰς τὴν σημερινὴν πρωτεύουσάν τῆς Γαλλίας καὶ ὑπεχώρησαν ἐκεῖθεν τῶν Πυρηναίων.

3.—Ἀραβεῖς καὶ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία. Πρώτη Πολιορκία τῆς Κωνσταντινούπολεως. Ὁλίγα ἔτη μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Συρίας καὶ Αἴγυπτου οἱ Ἀραβεῖς ἀπεφάσισαν νὰ προσβάλονται τὸ Βυζαντινὸν Κράτος εἰς αὐτὴν τὴν πρωτεύουσάν του. Ἐτοιμάζουν λοιπὸν πολυάριθμον στρατὸν καὶ στόλον καὶ πολιορκοῦν τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἐπτὰ ἔτη (672–678). Ὁ Αὐτοκράτωρ Κωνσταντίνος Δ' ὁ Πωγωνᾶς ἀτος ὠργάνωσε πολὺ καλὰ τὴν ἀμυναν τῆς Πόλεως. Ὁλαι αἱ ἐπιθέσεις τῶν Ἀράβων ἀπεκρούοντο. Μεγάλην φθορὰν ἔκαμνεν εἰς

Τύπος "Αραβος" Εμίρου.

αύτούς τὸ ἐφευρεθὲν τότε ὑπὸ τοῦ "Ελληνος Καλλινίκου" Υγρὸν πῦρ, τὸ ὁποῖον εἶχε τὴν ἴδιότητα καὶ μέσα εἰς τὸ νερὸν νὰ κοίη. «Τὸ ὑγρὸν πῦρ ἔξακοντιζόμενον διήρχετο τὸ κενὸν μὲ φοβερὰς ἐκπυρσοκροτήσεις καὶ θαμβωτικὰς ἀστραπάς». Ἡ ἐπιμονὴ τῶν πολιορκητῶν ἦτο μεγάλη, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνδρεία τῶν πολιορκουμένων ἀξιοθαύμαστος. Ἐπὶ τέλους, ἀφοῦ ὑπέστησαν μεγάλας καταστροφάς, οἱ "Αραβες ἡναγκάσθησαν νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ ζητήσουν εἰρήνην. Υπεχρεώθησαν νὰ πληρώνουν ἐτήσιον φόρον εἰς τὸν Αὐτοκράτορα.

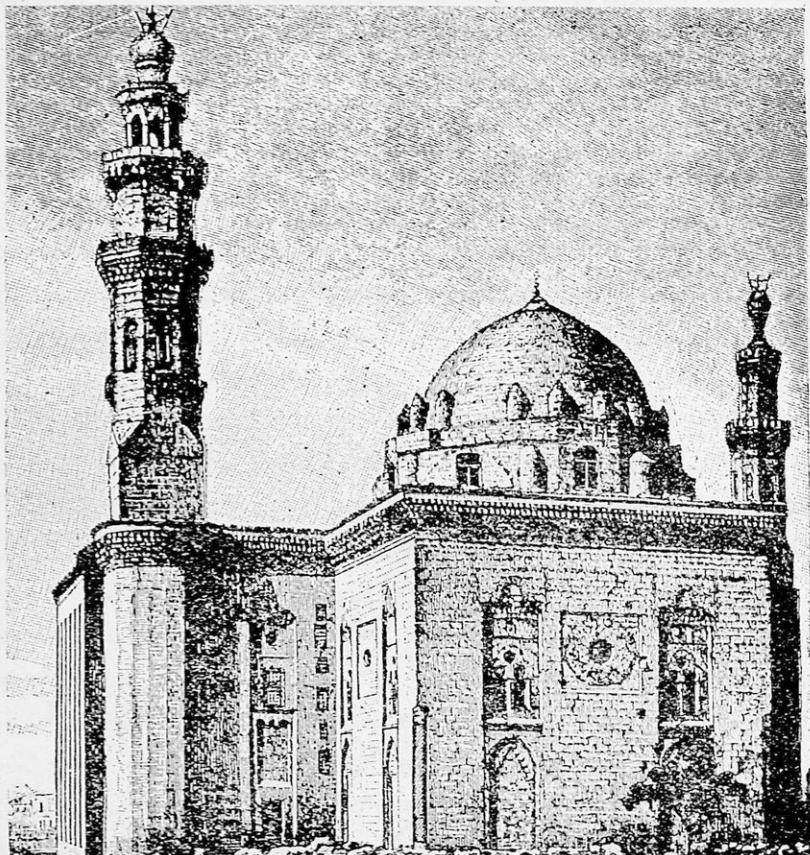
4.—Δευτέρα Πολιορκία. Μετὰ 40 ἔτη οἱ "Αραβες" (717—718) ἐπολιόρκουν πάλιν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ δύναμίς των τώρα εἶναι φοβερά· 2.500 πλοιαὶ καὶ 500 χιλιάδες πολεμισταί. Ο κίνδυνος εἶναι μέγας. Εύτυχῶς ὅμως ὁ Αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Γ' εἶναι ίκανώτατος καὶ στρατηγικώτατος. Μὲ τὸν στρατόν του καὶ τὸ ὑγρὸν πῦρ ἐπιφέρει τρομερὰς καταστροφὰς εἰς τοὺς "Αραβας", οἱ ὁποῖοι δὲν ἡδυνήθησαν τώρα νὰ ἀνθέξουν περισσότερον ἀπὸ ἐν ἔτος. Φεύγουν μὲ τὰ δλίγα πλοια, ποὺ τοὺς ἀπέμειναν καὶ δὲν ἔνοχλοῦν πλέον τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. Ἡ ὄριστικὴ αὕτη νίκη κατὰ τῶν Αράβων δικαίως ἐπανηγυρίσθη ἀπὸ ὅλην τὴν Χριστιανωσύνην. Καὶ σήμερον ἀκόμη μετὰ συγκινήσεως οἱ Χριστιανοὶ ἀκούομεν εἰς τὰς Ἑκκλησίας τοὺς εὐχαριστηρίους ὅμνους πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν Παναγίαν:

Χαῖρε, τῆς Ἑκκλησίας ὁ ἀσάλευτος Πύργος

Χαῖρε, δι' ἡς ἐγείρονται τρόπαια.

Χαῖρε, δι' ἡς ἔχθροὶ καταπίπτουσιν.

5.—Παρακμὴ Ἀράβων. Ἡ δύναμις τῶν Ἀράβων ἥρχισε πλέον νὰ καταπίπτῃ. Ἐγκαταλείπουν τώρα τὰ μεγάλα τῶν σχέδια τῆς κατακτήσεως τοῦ κόσμου.

Τέμενος Ἀραβικὸν ἐν Καΐρῳ.

Περιωρίσθησαν εἰς τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον, τὴν Βόρειον Ἀφρικήν καὶ τὴν σημερινὴν Ἰσπανίαν. Τὰ Ἀραβικὰ Κράτη τῆς Συρίας, τῆς Αἴγυπτου καὶ τῆς Ψηφιστούμηνηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ίσπανίας ἔζησαν 200 καὶ πλέον ἔτη. Ἐδημιούργησαν ἴδικόν των πολιτισμόν ὡραῖα εἶναι τὰ οἰκοδομήματα, ποὺ ἔκτισαν εἰς τὴν Βαγδάτην, εἰς τὸ Χαλέπιον καὶ τὴν Δαμασκὸν τῆς Συρίας, εἰς τὸ Κάιρον τῆς Αἰγύπτου καὶ εἰς τὴν Κορδούην καὶ Σεβίλλην τῆς Ισπανίας. Ἀξία θαυμασμοῦ εἶναι μέχρι σήμερον ἡ διακόσμησις τῶν κτιρίων αὐτῶν (Ἀραβουργήματα).

Κατώρθωσαν ὅμως οἱ Ἀραβες νὰ διαδῶσουν τὴν θρησκείαν των, τὸν Μωαμεθανισμόν. Μωαμεθανοὶ ἔγιναν καὶ οἱ διαδεχθέντες τοὺς Ἀραβας εἰς τὴν Ἀνατολὴν Σελτζοῦκοι Τούρκοι καὶ ἀργότερα οἱ λεγόμενοι Οθωμανοὶ Τούρκοι.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ

1.—**Πλήρης έξελληνισμὸς τοῦ Κράτους.** Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἔχει γίνει πλέον τέλειος ὁ ἔξελληνισμὸς τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι ἡ ἐπίσημος γλῶσσα. Οἱ νόμοι ὅλοι συντάσσονται Ἑλληνιστί. Ἐλληνες εἶναι οἱ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι. Καὶ εἰς τὸ Παλάτιον τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν χρησιμοποιοῦν. Ἐπὶ Ἡρακλείου τὰ νομίσματα εἶχον λέξεις Λατινικὰς καὶ Ἑλληνικάς. Ἐπὶ τῶν διαδόχων του ὄμως μόνον Ἑλληνικαὶ ἦσαν αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν νομισμάτων. Ἡ Βυζαντινὴ Αύτοκρατορία δύναται πλέον εἰς τὸ ἔχῆς νὰ ὀνομάζεται Ἑλληνικὴ Αύτοκρατορία.

2.—**Ἡ κατάστασις τῆς Κοινωνίας καὶ τῆς Θρησκείας.** Ἡ κατάστασις ὄμως τῆς Κοινωνίας καὶ τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἦτο καθόλου καλή. Αἱ Ἐκκλησίαι καὶ τὰ Μοναστήρια εἶχον συγκεντρώσει τεραστίας περιουσίας, οἱ δὲ μοναχοὶ ἔζων βίον πολυτελέστατον. Πολλοὶ νέοι καὶ χρήσιμοι εἰς τὴν Κοινωνίαν ἀνθρωποί ἐπήγαινον εἰς τὰ μοναστήρια, διὰ νὰ ζῶσι βίον ἄκοπον καὶ τρυφηλόν. Τοῦτο ὄμως ἔβλαπτε καὶ τὴν Κοινωνίαν καὶ τὸ Κράτος, Βυζαντινὴ Ἰστορία Ε. Δημοτ. Β. Πετρούνια. Εκδ. Α. Αντίτυπα 5,000 4

διότι οἱ ἐργατικοὶ καὶ οἱ πολεμισταὶ ὡλιγόστευον πολύ. Τὸ πλῆθος τῶν καλογήρων εἶχε γίνει πληγὴ εἰς τὴν Κοινωνίαν καὶ τὴν Πολιτείαν. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἦσαν ἀμόρφωτοι καὶ εἶχον μεταβάλει τὴν θρησκείαν εἰς εἰδωλολατρείαν.

Καὶ ἡ Κοινωνικὴ ζωὴ δὲν ἦτο σύμφωνος πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ.

Οἱ πλούσιοι ἀδιαφοροῦν διὰ τὴν δυστυχίαν τῶν πτωχῶν· ἡ φιλανθρωπία καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ πλησίον, αἱ μεγάλαι αὐταὶ χριστιανικαὶ ἀρεταί, ἦσαν πράγματα σπάνια. Εἰς τὰ μεγάλα κτήματα τῶν ὀλίγων ἀρχόντων εἰργάζοντο οἱ πτωχοὶ γεωργοὶ ὡς δοῦλοι, χωρὶς νὰ ἔχουν αὐτοὶ καμμίαν ἴδιοκτησίαν (δουλοπάροικοι).

3.—Ἡ Μεταρρύθμισις. “Ολα αὐτὰ τὰ κακὰ ἥθελησαν νὰ διορθώσουν οἱ αὐτοκράτορες οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν λεγομένην Δυναστείαν τῶν Ἰσαύρων, διότι κατήγοντο ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν Ἰσαυρίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Καὶ πρῶτος ὁ Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος (717—741 μ.Χ.) ἐπεχείρησε νὰ βελτιώσῃ τὴν κατάστασιν ἐπιβάλλων τὴν μεταρρύθμισιν εἰς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν λατρείαν πρῶτον. “Ωρισε δηλ. νὰ σηκώσουν εἰς τὰς ἐκκλησίας ὑψηλὰ τὰς εἰκόνας, διὰ νὰ μὴ λατρεύουν οἱ χριστιανοὶ τὰξ ξύλα καὶ τὰ χρώματα, ἀλλὰ νὰ τιμῶσι καὶ λατρεύωσι τὰξ εἰκονιζόμενα ὅγια πρόσωπα. Ἡθέλησεν ἐπειτα νὰ περιορίσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν μοναχῶν καὶ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰς περιουσίας τῶν μοναστηρίων διὰ φιλανθρωπικούς σκοπούς. Κατήργησε τὴν δουλοπαροικίαν, ἐβελτίωσε τὴν διοίκησιν καὶ τὰς

οίκονομικά τοῦ Κράτους, ώργάνωσε ἐπίσης καλύτερα καὶ ἐπέβαλε πειθαρχίαν εἰς τὸν στρατὸν καὶ τὸ Ναυτικόν. ‘Υπὲρ τῶν μεταρρυθμίσεων ἐκηρύχθησαν ὅλοι οἱ μορφωμένοι ἀνθρωποι, οἱ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι καὶ ὁ ἀνώτερος κλῆρος. ‘Ο πολὺς ὅμως λαὸς καὶ μάλιστα οἱ μοναχοὶ παρεξήγησαν τὰ μέτρα αὐτά, διότι ἐνόμισαν ὅτι στρέφονται κατὰ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας. ’Ηρχισαν νὰ φωνάζουν ἐναντίον τοῦ Λέοντος καὶ νὰ τὸν λέγουν Εἰκονομάχον. Καὶ στάσεις ἀκόμη ἔγιναν, ὁ δὲ Αὔτοκράτωρ ἡναγκάσθη νὰ λάβῃ αὐστηρὰ μέτρα. Κατεδίωκε τὴν λατρείαν τῶν εἰκόνων καὶ τοὺς Εἰκονολάτρας. Τέλος δὲ διέταξε νὰ ἐκβάλουν τὰς εἰκόνας ἀπὸ τὰς Ἐκκλησίας. Οἱ διάδοχοι τοῦ Λέοντος Κωνσταντίνος Ε' (741–775) καὶ Λέων Δ' ἦσαν καὶ αὐτοὶ Εἰκονομάχοι. ‘Η μήτηρ τοῦ ἀνηλίκου ὅμως Κωνσταντίνου Στ’ Εἰρήνη ἦν η Ἁ θηναία, διὰ νὰ δώσῃ πάλιν τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν λαόν, συνεκάλεσεν εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴν σύνοδον (787 μ.Χ.), ἥ δποια ἐπανέφερε τὰς εἰκόνας καὶ τὴν «τιμητικὴν» προσκύνησιν αὐτῶν.

4.—Δευτέρα περίοδος τῆς Εἰκονομαχίας. ‘Οριστικὴ ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων. Οἱ μετὰ τὴν Εἰρήνην ὅμως Αύτοκράτορες ἦσαν εἰκονομάχοι. ‘Ο Νικηφόρος, ὁ Λέων ὁ Ε’ Ἀρμένιος (813–820) καὶ μάλιστα ὁ Θεόφιλος (829–842) κατεδίωξαν μὲ αὐστηρότητα τὴν εἰκονολατρείαν. ‘Ο Θεόφιλος ἦτο πολὺ μορφωμένος ὁ ἴδιος καὶ φίλος τῶν γραμμάτων καὶ τῶν Καλῶν Τεχνῶν· ἴδιως

ήσχολεῖτο μὲ τὴν Μουσικήν. Φανατικὸς εἰκονομάχος ἐφάνη σκληρὸς πρὸς τοὺς Εἰκονολάτρας καὶ ἔκαμε πραγματικὸς διωγμούς. Μετὰ τὸν θάνατόν του ὅμως ἡ σύζυγός του Θεοδώρα, κηδεμονεύουσα τὸν ἀνήλικον υἱόν της, διέταξε τὴν Ἀναστάτωσιν τῶν Εἰκόνων (842)· τὸ γεγονός τοῦτο ἐπανηγυρίσθη εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν 19ην Φεβρουαρίου 843. Μέχρι σήμερον δὲ ἔορτάζει ἡ Ἐκκλησία μας εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀναστηλώσεως τῶν Εἰκόνων τὴν λεγομένην Κυριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας (α' Κυριακὴ Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς).

5.—Οἱ Πόλεμοι κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Ἀράβων. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τῶν ἐσωτερικῶν ἀναστατώσεων τὸ Κράτος δὲν ἔμεινεν ἥσυχον καὶ ἀπὸ ἐξωτερικούς κινδύνους. Νέος ἔχθρὸς πολὺ ἐπικίνδυνος ἀναφαίνεται εἰς τὰ βόρεια σύνορα αὐτοῦ. Ἡσαν συγγενεῖς τῆς ἀγρίας φυλῆς τῶν Οὔννων ἐγκατασταθέντες παρὰ τὸν Βόλγαν ποταμόν, ἐξ οὗ ἔλαβον καὶ τὸ ὄνομα Βούλγαροι. Ἀργότερα κατέβησαν πρὸς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην, συνήντησαν ἐκεῖ τοὺς Σλάβους καὶ σιγὰ σιγὰ ἐξεσλαβίσθησαν· ἐπῆραν δηλ. τὴν γλῶσσαν τῶν Σλάβων καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τῶν μέχρι σήμερον λεγομένων Νοτιοσλάβων. Τὸν 7ον αἰῶνα ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν μεταξὺ Δουνάβεως καὶ τοῦ ὄρους Αἴμου χώραν, ἡ ὅποια ὡνομάσθη Βουλγαρία. Αὔτοὶ λοιπὸν οἱ Βούλγαροι ἔκαμνον τώρα ἐπιδρομὴν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην καὶ κατέστρεφον τὴν χώραν. Ἐπὶ πλέον δὲ οἱ Ἀραβεῖς εἰσέβαλλον τακτικὰ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

Ἐναντίον τῶν δύο τούτων λαῶν ἐπολέμουν διαρκῶς οἱ Αὐτοκράτορες. Ὁ Λέων Γ' καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Ε' ἐνίκησαν αὐτοὺς ἐπανειλημμένως. Ὁ ἥγεμὼν ὅμως τῶν ἀγρίων Βουλγάρων Κροῦμμος ἐνίκησεν εἰς μίαν μάχην (811) τὸν αὐτοκράτορα Νικηφόρον, ὁ δόποιος ἐφονεύθη ἡρωϊκῶς μαχόμενος. Ὁ αἷμοβόρος Κροῦμμος ἀπέκοψε τὴν κεφαλήν του καὶ τὴν μετέβαλεν εἰς ἐπηργυρωμένον κύπελλον, μὲ τὸ δόποιον ἔπινε τὸν οἶνον εἰς τὰ συμπόσιά του. Ὁ Αὐτοκράτωρ ὅμως Λέων Ε' ἔξεδικήθη· μετὰ τρία δηλ. ἔτη (814 μ.Χ.) ἐνίκησεν εἰς τὴν πόλιν Μεσημβρίαν τῆς Θράκης τὸν Κροῦμμον καὶ ἐπέφερε πανωλεθρίαν εἰς τὸν Βουλγαρικὸν στρατόν. Ὁ Κροῦμμος ἀπέθανε τὸ ἐπόμενον ἔτος καὶ οἱ διάδοχοί του ἐπὶ πολλὰ ἔτη δὲν ἤνωχλησαν τὸ Βυζαντινὸν Κράτος.

Οἱ Ἀραβεῖς τώρα ἔγιναν περισσότερον ναυτικοί. Μὲ στόλον διαπλέουν τὴν θάλασσαν καὶ λεηλατοῦν τὰς νήσους. Κατὰ δὲ τὸ 823 μ.Χ. οἱ λεγόμενοι Σαρακηνοὶ Ἀραβεῖς κατέλαβον τὴν μεγαλόνησον Κρήτην καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτήν. Μόνον μετὰ 140 ἔτη κατώρθωσαν, ὅπως θὰ ἴδωμεν, νὰ τοὺς ἐκδιώξουν οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

1.—Τὸ σχίσμα. Εἴδομεν ὅτι τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν διοικοῦσαν οἱ πρεσβύτεροι ἢ ιερεῖς, οἱ Ἐπίσκοποι καὶ οἱ Ἀρχιεπίσκοποι. Μερικῶν μεγάλων πό-

λεων οἱ Ἀρχιεπίσκοποι ὡνομάσθησαν Πατριάρχαι, τῆς Κωνσταντινουπόλεως δηλ., τῆς Ἀντιοχείας, τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τῆς (παλαιᾶς) Ρώμης ὡνομάσθη Πάπας, εἶχε δὲ τὴν ἀξίωσιν νὰ θεωρῆται ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς Πατριάρχας, διότι ἔθεωρει τὸν ἔαυτόν του διάδοχον τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, ποὺ ἴδρυσεν εἰς τὴν Ρώμην Χριστιανικὴν Ἑκκλησίαν. "Οταν δὲ ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Οἰκουμενικοῦ, ὁ Πάπας δὲν ἤθελησε νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ. Ἐκτὸς ὅμως τούτου καὶ μία ἄλλη διαφορὰ ὑπῆρχε μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἑκκλησίας. Εἰς τὸ Σύμβολον δηλ. τῆς Πίστεως ὁ Πάπας προσέθεσεν ὅτι τὸ "Ἄγιον Πνεῦμα «ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ», ἐνῷ ἡ Ἀνατολικὴ Ἑκκλησία ἔδεχετο ὅτι μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ὅπως εἶχεν ὁρίσει ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Παρ' ὅλας ὅμως τὰς διαφορὰς ὅλαι αἱ Ἑκκλησίαι ἦσαν ἡνωμέναι· ὅλοι οἱ Ἐπίσκοποι καὶ τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰς Συνόδους καὶ ἐκανόνιζον τὰ θρησκευτικὰ πράγματα.

Κατὰ τὸ 858 μ.Χ. Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, χωρὶς νὰ εἴναι κληρικός, ἔγινεν ὁ Φώτιος λαβὼν εἰς διάστημα 6 ἡμερῶν ὅλα τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα. Ὁ Φώτιος ἦτο πολὺ μορφωμένος· ἐγνώριζε τὴν Ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν Φιλολογίαν καὶ φιλοσοφίαν· ἦτο ὅμως καὶ πιστὸς Χριστιανός. Τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὅποιον ἀνῆλθεν εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον, δὲν ἐνέκρινεν ὁ Πάπας τῆς Ρώμης. Σύνοδος ὅμως συνελθοῦσα εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπεκύρωσε τὴν ἀναγό-

ρευσιν τοῦ Φωτίου. Τότε ὁ Πάπας συνεκάλεσεν ἄλλην Σύνοδον εἰς τὴν Ρώμην, ἢ ὅποια καθήρεσε καὶ ἀφώρισε τὸν Φώτιον. "Ολοι ὅμως τότε οἱ Ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς ἐπῆγαν μὲ τὸ μέρος τοῦ Πατριάρχου

Ο Πατριάρχης Φώτιος.

Φωτίου καὶ ἀπὸ τότε ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἔχωρίσθη εἰς δύο, εἰς τὴν Ἀνατολικὴν ἢ Ὁρθόξιον καὶ τὴν Δυτικὴν ἢ Καθολικὴν (867 μ.Χ.).

Αὐτὸς εἶναι τὸ λεγόμενον σχίσμα τῆς Ἐκκλησίας,

Ψηφιστοὶ ἤθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸ ὄποιον ὁριστικῶς ἐπεβλήθη καὶ ἀνεγνωρίσθη μετὰ 200 περίπου ἔτη ἐπὶ Πατριάρχου Μιχαὴλ Κηρουλαρίου (1054 μ.Χ.).

2.—Ἐκχριστιανισμὸς τῶν Σέρβων καὶ Βουλγάρων.

Ἄπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἥ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία εἶχεν ἀναλάβει διὰ τῶν Ἱεραποστόλων τὴν προσπάθειαν νὰ ἐκχριστιανίσῃ τοὺς βαρβαρικοὺς λαοὺς καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἱεραπόστολοι εἶχον φθάσει, ὅπως εἴδομεν, μέχρι τῆς Κίνας καὶ τῶν Ἰνδιῶν. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους (862—964) δύο μοναχοὶ ἐκ Θεσσαλονίκης ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος ἐδίδαξαν τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τοὺς Σλάβους τοῦ Δουνάβεως πρῶτον (Σέρβους) καὶ ἐπειτα εἰς τοὺς Βουλγάρους. Οἱ ἡγεμὸν τῶν Βουλγάρων Βόγορις καὶ ὄλοι οἱ ἀνώτεροι Βούλγαροι ἐβαπτίσθησαν. Τότε ὁ Μεθόδιος καὶ ὁ Κύριλλος μετέφρασαν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὰ ἄλλα Ἱερὰ βιβλία εἰς τὴν Σλαβικὴν γλῶσσαν. Σιγὰ σιγὰ ἔγιναν ὄλοι οἱ Βούλγαροι Χριστιανοί.

Τοῦτο ὅμως δὲν τοὺς ἡμπόδισε νὰ ἀρχίσουν πάλιν μετ' ὄλιγα ἔτη τὰς ἐπιδρομάς των κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους καὶ νὰ καταλάβουν πολλὰς ἐπαρχίας των. Ἐναντίον αὐτῶν ἀγωνίζονται ἐπὶ 150 ἔτη οἱ αὐτοκράτορες τῆς λεγομένης Μακεδονικῆς Δυναστείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

1.—Βασίλειος Α' (867—886). Ιδρυτής τῆς Δυναστείας ἦτο δὲ Βασίλειος Α' δὲ Μακεδών. Κατήγετο ἀπὸ ταπεινὴν οἰκογένειαν. Δὲν εἶχε μεγάλην μόρφωσιν· ἦτο δὲ σύμως ὁραῖος ἀνήρ, ρωμαλεώτατος καὶ εύφυεστατος. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Αὐτοκράτορος Μιχαήλ, υἱοῦ τῆς Θεοδώρας καὶ τοῦ Θεοφίλου καὶ κατέλαβε ταχέως μέγα ἀξίωμα. Τέλος ὑπερισχύσας τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Θεοδώρας ἔγινεν αὐτοκράτωρ. Έφρόντισεν ἀμέσως νὰ βελτιώσῃ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Κράτους καὶ νὰ διοργανώσῃ καλὰ τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον. Ένίκησε πολλάκις τοὺς Ἀραβας, ποὺ ἐλεηλάτουν ὅλα τὰ παράλια, καὶ ἀνέκτησε τὰ παράλια τῆς Δαλματίας, ἡ δὲ Ἀδριατικὴ θάλασσα ἔγινε καὶ πάλιν Ἑλληνική, διότι τὸ Βυζαντινὸν Κράτος ἐξηκολούθει νὰ εἴναι κύριον τῆς κάτω Ἰταλίας. Έφρόντισε δὲ νὰ κάμῃ καὶ τοὺς κατοίκους τῆς Δαμαλτίας Χριστιανούς. Επὶ τῆς βασιλείας του ἔγιναν χριστιανοὶ καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Μάνης.

2.—Λέων ΣΤ' ὁ σοφὸς (886—912). Ο Λέων διετέλεσε μαθητὴς τοῦ Φωτίου, πρὸς τὸν ὃποιον σύμως ἐφάνη ἀγνώμων, διότι τὸν ἀπεμάκρυνε τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου, διὰ νὰ κάμῃ Πατριάρχην τὸν νεαρὸν ἀδελφόν του Στέφανον. Τὸ ἐπώνυμον Σοφὸς ὀφείλει εἰς τὴν ἐπ' αὐτοῦ γενομένην συλλογὴν καὶ κατάταξιν («ἀ-

νακάθαρσιν») τῆς Νομοθεσίας. Τὸ ἔργον τοῦτο εἶχεν ἀρχίσει ἐπὶ Βασιλείου Α'. Πρὸς τιμὴν δὲ τούτου ὡνομάσθη «Βασιλικά». Κατὰ τὰ ἄλλα ὅμως ὁ Λέων δὲν ἦτο ἀντάξιος τοῦ πατρός του. Ἡ οἰκογενεισκή του ζωὴ δὲν ἦτο κολιή· ἐξ ἄλλου ως βασιλεὺς ἐδείκνυε ἀδιαφορίαν διὰ τὰς μεγάλας ὑποθέσεις τοῦ Κράτους.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του οἱ Σαρακηνοὶ Ἀραβες κατέλαβον τὴν Σικελίαν, ἐλεηλάτησαν εἰς μίαν ἐπιδρομήν των τὴν Σάμον καὶ ἔφθισσον μέχρι τῆς Προποντίδος. Κατὰ δὲ τὸ 904 ἐπῆλθον κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, ἥ δοποία ἦτο ἡ δευτέρα μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν πόλις τοῦ Κράτους, κοὶ τὴν κατέλαβον ἐξ ἐφόδου. Μεγάλην καταστροφὴν ὑπέστη τότε ἡ πλουσιωτάτη αὕτη πόλις. Οἱ Ναοί τῆς ἐλεηλατήθησαν, μέγα δὲ μέρος τῆς ἐπυρπολήθη.

Ἄλλὰ καὶ οἱ Βούλγαροι τότε ἀπέκτησαν μεγάλην δύναμιν εἰς βάρος τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. Ὁ ἄξιος ἡγεμών των Συμεών τὸν Κατώρθωσε νὰ κοταλάβῃ μέγα μέρος τῆς Μακεδονίας, ἐνίκησε δὲ παντοῦ τοὺς Βυζαντινούς στρατούς. Οἱ Βούλγαροι γίνονται πολὺ ἐπικίνδυνοι διὰ τὸ Βυζαντινὸν Κράτος, δὲ Συμεὼν προσέλαβε τὸν τίτλον τοῦ Τσάρου (Καίσαρος) ἀντὶ τοῦ ἀπλοῦ τίτλου Κνεζ (κόμητος), ποὺ εἶχε μέχρι τώρα.

3.—Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος (912—959) καὶ **Ρωμανὸς ὁ Λεκαπηνός**. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Λέοντος Κωνσταντῖνος Ζ' ἦτο μὲν καλὸς κοὶ ἡθικὸς ὡς ἀνθρωπος, δὲν εἶχεν ὅμως τὰ προσόντα τοῦ κολοῦ βασιλέως. Ὁ Συμεὼν ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε προσλάβει καὶ τὸν τίτλον τοῦ «Τσάρου τῶν Βουλγάρων καὶ Αὐτοκρά-

τορος τῶν Ρωμαίων», τὸν ὁποῖον μάλιστα τοῦ ἀνεγνώρισε καὶ ὁ Πάπας τῆς Ρώμης. Εὔτυχῶς ὅμως ὁ πενθερὸς τοῦ Κωνσταντίνου ναύαρχος Ρωμανὸς ὁ Λεκαπτηνὸς ἀνεγνωρίσθη συμβ α σι λεὺς καὶ αὐτὸς ἐφρόντιζε διὰ τὰς ὑποθέσεις τοῦ Κράτους. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Συμεὼν, ὁ Ρωμανὸς ἔκαμεν εἰρήνην μὲ τοὺς Βουλγάρους καὶ ἔδωκε μάλιστα ὡς σύζυγον τὴν ἐγγονήν του εἰς τὸν διάδοχον τοῦ Συμεὼν.¹ Εστρεψε τότε τὴν προσοχήν του κατὰ τῶν Ἀράβων εἰς τὴν Ἀνατολήν. Οἱ Βυζαντινοὶ στρατοὶ τοὺς ἐνίκησαν ἐπανειλημένως, τὰ δὲ σύνορα τοῦ Κράτους ἔφθασαν μέχρι τοῦ Εύφρατου καὶ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ. Ἐκ τῶν νικητῶν στρατηγῶν καὶ ναυάρχων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἐνδοξότεροι ἀνεδείχθησαν ὁ Νικήτας Ὡρύφας, ὁ Ἰωάννης Κουρκούας καὶ ἀργότερα ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κωνσταντίνου ἥκμασσαν πολὺ τὰ Γράμματα καὶ σὶ Τέχναι. Ὁ ἴδιος ὁ Αὐτοκράτωρ ἦτο πολὺ μορφωμένος καὶ ἔγραψε πιλλὰ καὶ σοφὰ διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην βιβλία.

Ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Κωνσταντίνου Ζ' Ρωμανοῦ Β' ὁ περίφημος στρατηγὸς Νικηφόρος Φωκᾶς κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ τὸ τελευταῖον ἐπὶ τῆς Κρήτης φρούριον τῶν Σαρακηνῶν Χάνδακα (σημερινὸν Ἡράκλειον) καὶ ἀπὸ τότε ἡ Κρήτη ἀποτελεῖ πάλιν ἐπαρχίαν τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους (961 μ.Χ.). Οἱ ὀλίγοι Μωσαεθανοὶ Σαρακηνοί, που ἔμειναν, ἔγιναν Χριστιανοὶ καὶ ἀφωμοιώθησαν μὲ τοὺς "Ελληνας".

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

‘Η μεγάλη ἀκμὴ τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους.

1.—**Νικηφόρος Φωκᾶς (963—969)** καὶ Ἰωάννης Τσιμισκῆς (969-976).

Οἱ δύο οὗτοι μεγάλοι αὐτοκράτορες ἦσαν «συμβασιλεῖς» τῶν ἀνηλίκων υἱῶν τοῦ Ρωμανοῦ Β' Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου. Ο Νικηφόρος ἦτο ἥδη ἔνδοξος διὰ τὰς νίκας του κατὰ τῶν Ἀράβων. Καὶ ὡς αὐτοκράτωρ ὅμως ἐξηκολούθησε νὰ ἀγωνίζεται κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν Ἀράβων τῆς Ἀνατολῆς καὶ πάντοτε τοὺς ἐνίκα. Τότε ἀνεκτήθη καὶ ἡ Κύπρος.

Ἐμφανίζονται ὅμως νέοι ἔχθροι τοῦ Κράτους ἀπὸ Βορρᾶ, οἱ Ρῶσοι. Μὲ τοὺς Ρώσους εἶχον συμφωνήσει οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες νὰ κτυπήσουν αὐτοὶ τοὺς Βουλγάρους. Πράγματι οἱ Ρῶσοι εἰσβάλλουν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, νικοῦν τοὺς Βουλγάρους, ἀλλὰ δὲν θέλουν πλέον νὰ φύγουν. Ο αὐτοκράτωρ τώρα ἀναγκάζεται νὰ πολεμήσῃ κατὰ τῶν Ρώσων, οἱ δποῖοι καταλαβόντες τὴν Βουλγαρίαν εἰσέβαλον εἰς τὸ Βυζαντινὸν Κράτος καὶ κατέλαβον τὴν Φιλιππούπολιν (970μ.Χ.). Ο Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Τσιμισκῆς ἀνέλαβεν αὐτοπροσώπως τὴν ἐκστρατείαν. Ἐνίκησε τοὺς Ρώσους εἰς μεγάλην μάχην καὶ ἐπολιόρκησε τοὺς ὑπολοίπους μὲ τὸν ἡγεμόνα των Σβιατοσλαῦον εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως πόλιν Δορύστολον (σημ. Σιλίστριαν). Τρεῖς μῆνας διήρκεσεν

Νικηφόρος Φωκᾶς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ή πολιορκία. Ἐπὶ τέλους οἱ Ρῶσοι ἐνικήθησαν καὶ ἔφυγον, ἡ δὲ Βουλγαρία ὑπετάγη εἰς τὸν Αὐτοκράτορα καὶ ἔγινε Βυζαντινὴ ἐπαρχία. Τὸ δυτικὸν ὅμως τμῆμα τῆς μεγάλης Βουλγαρίας τοῦ Συμεών, ὀλίγαι δηλ. χῶραι τῆς Βορείου Μακεδονίας καὶ Ἀλβανίας μὲν πρωτεύουσαν τὴν Ἀχρίδα (παρὰ τὴν ὁμώνυμον λίμνην), ἔμεινεν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὸ Βυζαντινὸν Κράτος.

Δύο ἀκόμη μεγάλας καὶ νικηφόρους ἐκστρατείας κατὰ τῶν Ἀράβων εἰς Μικρὰν Ἀσίαν ἔκαμεν ὁ Τσιμισκῆς. Παντοῦ ἐνίκησε καὶ ἐταπείνωσε τοὺς Καλίφας τῶν Ἀράβων, ἔφθασε μέχρι Δαμασκοῦ καὶ ἔξυψωσε τὸ γόητρον τοῦ Κράτους εἰς τὴν Ἀνατολήν.

2.—Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος (976—1025). Ὁ ἐνδοξότερος ὅμως αὐτοκράτωρ τῆς περιόδου αὐτῆς, ὁ ὄποιος συνέτριψεν ὁριστικῶς τοὺς Βουλγάρους εἶναι ὁ Βασίλειος Β', ὁ υἱὸς τοῦ Ρωμανοῦ Β'. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του, νέος καὶ ἀπειρος ἀκόμη, ἀντεμετώπισε ταραχὰς καὶ στάσεις διαφόρων στρατηγῶν. Κατώρθωσε νὰ ὑπερισχύσῃ καὶ ἔστρεψε τὴν προσοχήν του πρὸς τοὺς Βουλγάρους. Ἐπὶ 30 ἔτη ἥγωνίσθη σκληρὸν ἀγῶνα ἐναντίον των, διότι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον ἀποκτήσει μεγάλην δύναμιν. Ὁ Τσάρος τῶν Βουλγάρων Σαμουὴλ εἶχε καταλάβει ὅλην τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐποιούρκησε τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν ὁποίαν ὅμως δὲν κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ. Κατέβη ἔπειτα εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου.

Ο Βασίλειος ἀναλαμβάνει μὲν ἐνθουσιασμὸν τὸν πόλεμον. Ἐκστρατεύει πρῶτον εἰς τὴν κυρίως Βουλγα-

ρίαν καὶ ἔπειτα εἰς Μακεδονίαν. Εἴς ἐκ τῶν στρατηγῶν του ὁ Νικηφόρος Οὐρανὸς κατορθώνει νὰ νικήσῃ τὸν Σαμουὴλ παρὰ τὸν Σπερχειὸν προταμὸν (995) καὶ νὰ καταστρέψῃ τὸν στρατόν του. Ὁ Σα-

Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος.

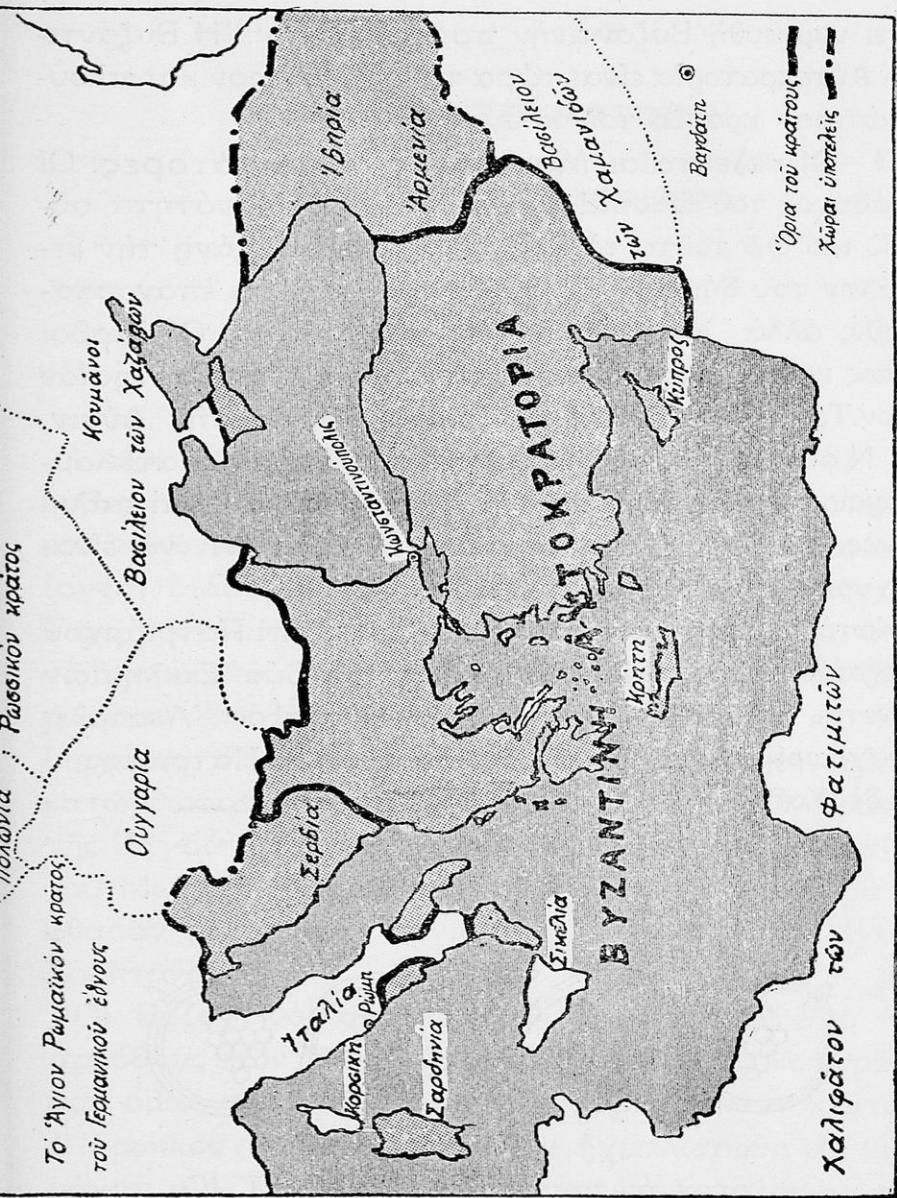
μουὴλ μόλις κατώρθωσε νὰ σωθῇ· ἔφυγε πρὸς τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἐτοιμάζει νέον στρατόν. Ὁ πόλεμος ἔξηκολούθησε πεισματώδης. Μετ' ὀλίγα ἔτη ὁ Βασίλειος καταλαμβάνει τὴν κυρίως Βουλγαρίαν καὶ τὴν

πρωτεύουσαν Τριαδίτσαν (Σόφιαν) καὶ περιορίζει τὸν Σαμουὴλ εἰς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν. Ἐπὶ τέλους ὁ Βασίλειος ἐνίκησεν εἰς μίσον τελευταῖαν μάχην παρὰ τὸ σημερινὸν Σιδηρόκαστρον (Δεμίρ—Ισάρ) τὸν τελευταῖον Βουλγαρικὸν στρατόν. Συνέλαβε περὶ τὰς 15 χιλιάδας αἱχμαλώτους, τοὺς ὅποιους ἐτύφλωσεν ἀφήσας ἵνα μονόφθαλμὸν ἀνὰ ἑκατὸν καὶ ἀπέστειλε πρὸς τὸν Σαμουὴλ. Ἡ ἀγρία αὐτὴ ἐκδίκησις δικαιολογεῖται καπτῶς ἔνεκα τῶν μεγάλων καταστροφῶν καὶ σφαγῶν, ποὺ ἔκαμαν οἱ Βουλγαροί εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας. Ο Σαμουὴλ ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν λύπην του, ὁ δὲ Βασίλειος κατέλυσε τὸ Βουλγαρικὸν κράτος δριστικῶς. Διὰ τὰς νίκας του καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν Βουλγάρων ὀνομάσθη Βολγαρικόν.

Μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῶν Βουλγάρων ὁ Βασίλειος ἔκαμε περιοδείαν εἰς ὅλον τὸ Κράτος. Ἐπεσκέφθη καὶ τὰς Ἀθήνας (1018) καὶ προσηυχήθη εἰς τὸν Παρθενῶνα, ὁ ὄποιος εἶχε μεταβληθῆναι εἰς Χριστιανικὸν ναὸν τῆς Παναγίας. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔκαμε δικαίως λαμπρότατον θρίαμβον.

Καὶ ἄλλους πολέμους ἔκαμεν ὁ Βασίλειος. Εἰς τὴν Μικρὰν Ασίαν κατέλαβε τὴν Αρμενίαν καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ Καυκάσου. Εἰς τὴν Κάτω Ιταλίαν ἐνίκησε καὶ ἐστερέωσε τὴν κυριαρχίαν τοῦ Κράτους.

Ο Βασίλειος ἔγινεν ἔνδοξος εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Οἱ Ρῶσοι ζητοῦν τὴν φιλίαν του καὶ γίνονται Χριστιανοί, “Ελληνες δὲ ιερεῖς καὶ ἐπίσκοποι τοὺς διδάσκουν τὴν Χριστ. θρησκείαν. Ο Αὐτοκράτωρ τῶν Γερμανῶν

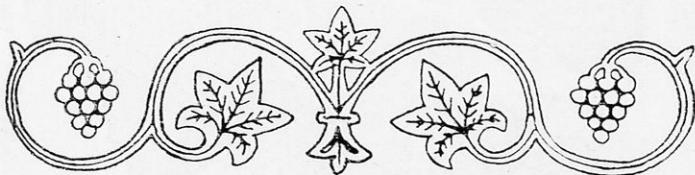

Χάρτης του Βυζαντινού Κράτους ἐπὶ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου.

ἔχει νυμφευθῆ Βυζαντινὴν πριγκήπισσαν. Ἡ Βυζαντινὴ Αύτοκρατορία εἶναι τώρα τὸ ἴσχυρότερον καὶ πλουσιώτερον κράτος τοῦ κόσμου.

3.—Οἱ τελευταῖοι Μακεδόνες αύτοκράτορες. Οἱ διάδοχοι τοῦ Βασιλείου δὲν εἶχον τὴν ἰκανότητα αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο τὸ Κράτος ἀρχίζει νὰ χάνῃ τὴν μεγάλην του δύναμιν. Οἱ Βούλγαροι πρῶτοι ἐπαναστατοῦν, ἀλλὰ καὶ πάλιν ὑποτάσσονται. Οἱ Σέρβοι ὅμως κατορθώνουν νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Τέλος ἔνας ἄλλος πολεμικὸς λαὸς εἰς τὴν Δύσιν, οἱ Νορμανδοί (ἄνθρωποι τοῦ Βορρᾶ) καταλαμβάνουν τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Κάτω Ιταλίαν. Καὶ πάλιν ὅμως τὸ Βυζαντινὸν Κράτος ἐξηκολούθει νὰ εἶναι ἴσχυρόν.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν (1054 μ.Χ.) ἐπὶ Πατριάρχου Μιχαὴλ Κηρουλαρίου τὸ σχίσμα τῶν δύο Ἐκκλησιῶν γίνεται πλέον δριστικόν. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολὴ ἀναγνωρίζει κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας τὸν Πατριάρχην, ἡ δὲ Καθολικὴ Δύσις τὸν Πάπαν.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΩΝ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΩΝ

1.—**Οι Σελτζουκίδαι Τούρκοι.** Εϊδομεν, ότι οι "Αραβίες τῆς Ἀνατολῆς ἔχασαν τὴν μεγάλην των δύναμιν καὶ ἐνικῶντο ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν. Τώρα ὅμως ἐμφανίζονται διάδοχοι τῶν Ἀράβων εἰς τὴν Ἀνατολὴν οἱ Τοῦρκοι, οἵ δποῖοι ὡνομάσθησαν Σελτζουκίδαι ἀπὸ τὸ ὄνομα ἐνὸς προγόνου τοῦ Ἀρχηγοῦ των. Ἔξεκίνησαν ἀπὸ τὸ Τουρκεστάν καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Περσίαν. Ἐδέχθησαν τὸν Μωαμεθανισμὸν καὶ ἔπειτα κατώρθωσαν νὰ κατακτήσουν τὸ Ἀραβικὸν Κράτος τῆς Βαγδάτης καὶ νὰ γίνουν προστάται τῆς Θρησκείας τοῦ Μωάμεθ. Ἡσαν πολεμικὸς λαὸς καὶ γρήγορα ἔφθασαν μέχρι τοῦ Ἰκονίου. Ὁ ἀρχηγός των ἐλέγετο Σουλτᾶνος.

Οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες ἀνησύχησαν ἀπὸ τὰς προόδους τῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων. Δὲν κατώρθωσαν ὅμως νὰ τοὺς νικήσουν· ἐνας μάλιστα σύτοκράτωρ ὁ ἥρωϊκὸς Ρωμανὸς Διογένης ἦχμαλωτίσθη εἰς μίαν μάχην. Οἱ Τούρκοι κατώρθωσαν νὰ καταλάβουν καὶ τοὺς Ἀγίους Τόπους, δηλ. τὴν Ἱερουσαλήμ. Τοῦτο ἦτο

μεγάλη προσβολὴ ὅχι μόνον διὰ τὸ Βυζαντινὸν Κράτος, ἀλλὰ καὶ δι' ὅλην τὴν Χριστιανωσύνην.

2.—Τὰ Κράτη τῆς Δύσεως. Εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους εἶχον ἴδρυθῆ, ὅπως εἴδομεν, ἄλλα Κράτη ἀπὸ τοὺς λαοὺς ποὺ κατέλαβον τὰς χώρας του. Τὸ σπουδαιότερον ἦτο τὸ Κράτος τῶν Φράγκων, τὸ ὁποῖον ἐπὶ Καρόλου τοῦ Μεγάλου (800 μ.Χ.) ἐφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμήν. Οἱ Φράγκοι ἔγιναν καὶ αὐτοί, ὅπως προηγουμένως οἱ Γότθοι, Χριστιανοὶ καὶ σιγὰ σιγὰ προώδευσαν. Ὁ Κάρολος μάλιστα ἐφρόντισε νὰ διαδώσῃ τὸν Χριστιανισμὸν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους Γερμανικοὺς λαούς, ποὺ κατέκτησε, καὶ τὸ κατώρθωσε. Μετὰ τὸν θάνατόν του ὅμως τὸ Κράτος τῶν Φράγκων διηρέθη καὶ ἥρχισαν νὰ σχηματίζωνται δύο ἄλλα μεγάλα Κράτη, τὸ Γαλλικὸν καὶ τὸ Γερμανικόν. Κατὰ τοὺς χρόνους δέ, εἰς τοὺς ὁποίους εύρισκόμεθα, αὐτὰ τὰ δύο Κράτη καὶ ἡ Ἀγγλία ἦσαν τὰ ἰσχυρότερα. Ἰσχυρὸν ἐπίσης ναυτικὸν Κράτος ἦτο καὶ ἡ Βενετία.

Μεγάλην δύναμιν τότε εἰς τὴν Δύσιν εἶχεν ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ Κλῆρος μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Πάπαν.

3.—Τὸ κήρυγμα τῶν Σταυροφοριῶν. Οἱ Χριστιανικοὶ λαοὶ τῆς Δύσεως εἶχον τὴν συνήθειαν νὰ ἐπισκέπτωνται καὶ νὰ πρωσκυνοῦν εἰς τοὺς τόπους, ὅπου ἔζησεν, ἐδίδαξε καὶ ἐσταυρώθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Ἀπὸ τότε ὅμως ποὺ κατέλαβον τοὺς Ἀγίους Τόπους οἱ Τούρκοι, οἱ Χριστιανοὶ πρωσκυνητοὶ ὑπέφερον πολλά· ἐληστεύοντο ἢ καὶ ἐφονεύοντο ὑπ' αὐτῶν. Μεγάλη λοιπὸν ἀγανάκτησις ἐπεκράτει. Τότε ἔνας Γάλλος

μοναχός, Πέτρος δὲ Ἐρημίτης, κατὰ συμβουλὴν τοῦ Πάπα ἐγύριζεν δλας τὰς χώρας καὶ διηγεῖτο τὰ βάσανα τῶν Χριστιανῶν, ποὺ ἐπήγαιναν εἰς τοὺς Ἀγίους τόπους. Ἐλεγε παντοῦ ὅτι πρέπει οἱ Χριστιανοὶ νὰ πάρουν πάλιν τὰ μέρη αὐτὰ ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Καὶ δὲ ᾖδιος δὲ Πάπας ἐκάλεσεν εἰς μίαν πόλιν τῆς Γαλλίας Ἐπισκόπους καὶ Ἀρχοντας καὶ τοὺς ὄμιλησε. Ὅλοι συνεφώνησαν ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ ἐκστρατεία διὰ τὴν ἀνάκτησιν ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν τῶν Ἀγίων τόπων. Πλῆθος λοιπὸν λαοῦ καὶ πολεμιστῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Πέτρου ἔξεκίνησε διὰ τὴν Ἀνατολήν. Εἰς τὸ στῆθος καὶ τὸν ὄμον των ἔρραψαν ὅλοι ἔνα Σταυρόν. Διὰ τοῦτο ὡνομάσθησαν Σταυροφόροι καὶ ἦ ἐκστρατεία Σταυροφόρια. Εἰς τὸν δρόμον ὅμως, πρὶν φθάσουν ἀκόμη εἰς τὰ σύνορα τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, τὸ ἀσύντακτον καὶ ἀνοργάνωτον αὐτὸν πλῆθος διελύθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΑΙ ΤΡΕΙΣ ΠΡΩΤΑΙ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΙ – ΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΚΟΜΝΗΝΟΙ

1.—**Αλέξιος Α΄ Κομνηνός** (1081—1118). Τοὺς βασιλεῖς τῆς Μακεδονικῆς Δυναστείας, διεδέχθησαν ἀνίκανοι καὶ ἀσήμαντοι αὐτοκράτορες. Ἐπ’ αὐτῶν τὸ Βυζαντινὸν Κράτος χάνει πλέον τὴν δύναμίν του καὶ διατρέχει μεγάλους κινδύνους. Εἰς τὴν Ἀνατολήν οἱ Σελτζουκίδαι Τούρκοι καταλαμβάνοιν πολλὰς χώρας. Ἀπὸ τὴν

Δύσιν νέος ἔχθρὸς ἐμφανίζεται, οἱ Νορμανδοί. Ἀπὸ τὴν Κάτω Ἰταλίαν δηλ. οἱ Νορμανδοὶ περνοῦν εἰς τὴν ἀπέναντι παραλίαν καὶ προσβάλλουν τὴν Κέρκυραν καὶ τὸ Δυρράχιον. Εὔτυχῶς διὰ τὸ Βυζαντινὸν Κράτος εἶχεν ἀνέλθει εἰς τὴν θρόνον ὁ Ἀλέξιος Α' Κομνηνός, ἀνὴρ ἴκανώτατος καὶ στρατηγὸς ἄριστος. Κατορθώνει ὁ Ἀλέξιος μετὰ σκληροὺς ἀγῶνας νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς Νορμανδοὺς καὶ νὰ τοὺς ἐκδιώξῃ πάλιν πρὸς τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν. Ὁ Ἀλέξιος σκέπτεται μετὰ ταῦτα νὰ κτυπήσῃ τοὺς Τούρκους. Δὲν προφθάνει ὅμως, διότι γίνεται τότε ἡ πρώτη Σταυροφορία.

2.—Η πρώτη Σταυροφορία. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Πέτρου τοῦ Ἐρημίτου οἱ εὐγενεῖς ἄρχοντες διαφόρων χωρῶν τῆς Εὐρώπης καὶ μάλιστα τῆς Γαλλίσης σχηματίζουν τακτικὸν στρατὸν σταυροφόρων ἀπὸ πολεμιστὰς ἵππεῖς (ἱππότας) καὶ πεζοὺς (1096). Ἐρχονται διὰ ξηρᾶς εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἡσαν ἀπὸ διάφορα Κράτη, οἱ Βυζαντινοὶ ὅμως τοὺς ἔλεγον ὄλους Φράγκους. Ὁ Ἀλέξιος τοὺς ἔδωσε πλοῖα νὰ περάσουν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ αὐτοὶ ὑπεσχέθησαν νὰ ἀποδώσουν τὰς χώρας, ποὺ θὰ καταλάβουν, εἰς αὐτόν. Ἐπετέθησαν πρῶτον κατὰ τῆς πόλεως Νικαίας, τὴν ὃποίαν οἱ Τούρκοι εἶχον κάμει πρωτεύουσάν των εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ὁ Σουλτᾶνος ἥναγκάσθη νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν· τὴν παρέδωκεν ὅμως εἰς τὸν Ἀλέξιον καὶ ὅχι εἰς τοὺς Σταυροφόρους. Οἱ Σταυροφόροι δυσηρεστήθησαν, ἐπροχώρησαν ὅμως εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ παντοῦ ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους. Ἐφθασαν εἰς τὴν Συρίαν καὶ κατέλαβον τὴν μεγάλην πό-

λιν Ἀντιόχειαν. Αὐτὴν ὅμως δὲν παρέδωκαν εἰς τὸν Ἀλέξιον, ἀλλὰ τὴν ἐκράτησαν διὰ τὸν ἔαυτόν των παρὰ τὴν συμφωνίαν, ποὺ εἶχον κάμει. Ἐπροχώρησαν ἔπειτα πρὸς τὴν Παλαιστίνην καὶ κατέλαβον τοὺς Ἀγίους Τόπους καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἕκαμαν δὲ μεγάλας σφαγὰς Τούρκων καὶ Ἰουδαίων. Ἐννοεῖται, ὅτι, ἀντὶ νὰ τὴν παραδώσουν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου, ἰδρυσαν ἴδικόν των Φραγκικὸν Κράτος, τὸ Βασίλειον τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ ἕκαμαν βασιλέα τὸν Ἀρχηγόν των Γοδοφρέδον Μπουϊγιόν. Ἀπεδείχθη τότε ὅτι σκοπὸς τῶν Σταυροφόρων δὲν ἦτο νὰ ἔλευσε ρώσον τοὺς Ἀγίους τόπους, ἀλλὰ νὰ τοὺς κατακτήσουν. Ἐξεδίωξαν τότε τοὺς Ἑλληνας ὄρθιοδόξους ἱερεῖς καὶ παρέδωσαν τὰς Ἔκκλησίας εἰς Καθολικούς κληρικούς. Ο Ἀλέξιος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τοὺς πολεμήσῃ, διότι ἔπρεπε νὰ νικήσῃ πρῶτον τοὺς Τούρκους, οἱ δποῖοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Μικρὰν Ασίαν.

3.—Ιωάννης Κομνηνὸς (1118—1143) καὶ Μανουὴλ Κομνηνὸς (1143—1180).

Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀλεξίου ἡναγκάζοντο νὰ πολεμοῦν διαρκῶς κατὰ τῶν Τούρκων, τῶν Φράγκων τῆς Ἀνατολῆς, τῶν Ἀρμενίων, τῶν Σέρβων καὶ τῶν Οὐγγρῶν. Ἡρωϊκῶτατος καὶ ἰκανώτατος στρατηγὸς ἀνεδείχθη ὁ Μανουὴλ. Ἐπολέμει διαρκῶς καὶ πάντοτε σχεδὸν ἐνίκα. Τὸν Σουλτᾶνον τοῦ Ἰκονίου (αὐτὴν τὴν πόλιν εἶχον τότε πρωτεύουσαν οἱ Σελτζουκίδαι Τούρκοι) ἡνάγκασε νὰ ζητήσῃ εἰρήνην, τὸν Φράγκον δοῦκα τῆς Ἀντιοχείας ἕκαμεν ὑποτελῆ του, ἐξεδίωξε δὲ τοὺς Νορμανδούς, οἱ δποῖοι εἶχον καταλάβει τὴν Κέρ

κυραν καὶ ἄλλα μέρη τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Δυστυχῶς οἱ ἔχθροι ἦσαν πολλοί καὶ τὸ Βυζαντινὸν Κράτος δὲν εἶχε πλέον τὰ παλαιά του ἀφθονα μέσα. Ἐπὶ τῶν διαδόχων δὲ τοῦ Μανουὴλ ἀναρχία καὶ παραλυσία ἐπεκράτησεν.

4.—Δευτέρα καὶ τρίτη Σταυροφορία. Τὴν Δευτέραν Σταυροφορίαν ἔκαμεν ὁ Αύτοκράτωρ τῆς Γερμανίας καὶ ὁ Βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, διὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὸ Φραγκικὸν βασίλειον τῆς Ἱερουσαλήμ (καὶ Ἀντιοχείας), τὸ ὅποιον ἐκινδύνευε. Δὲν κατώρθωσαν ὅμως σπουδαῖα πράγματα.

Μετ' ὀλίγον (1187) ὁ Σουλτᾶνος τῆς Αἰγύπτου Σαλαεδδὶν ἐκυρίευσε τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ κατέλυσε τὸ Φραγκικὸν Βασίλειον. Τότε οἱ Βασιλεῖς τῆς Γερμανίας, Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας ἔκαμαν τὴν Τρίτην Σταυροφορίαν (1189—1190). Δὲν ἐπέτυχον καὶ αὐτοὶ νὰ καταλάβουν τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἐκαμαν ὅμως συνθήκην μὲ τὸν Σαλαεδδὶν, ἡ ὅποία περιεῖχε τὸν ὄρον νὰ δύνανται οἱ Χριστιανοὶ νὰ ἐπισκέπτωνται ἐλευθέρως τοὺς Ἅγιους Τόπους.

Αἱ σταυροφορίαι λοιπὸν ἀπέτυχον τοῦ σκοποῦ των. Τὸ μόνον δὲ ποὺ κατώρθωσαν οἱ Φράγκοι ἷτο νὰ ἔξασθενήσουν τὸ Βυζαντινὸν Κράτος εἰς τοιοῦτο σημεῖον, ὥστε νὰ εἶναι εὔκολος πλέον ἡ κατάλυσίς του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Η ΤΕΤΑΡΤΗ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ—ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

1.—**Η Δ΄ Σταυροφορία.** Κατὰ τὸ ἔτος 1201 ἐτοιμάζεται εἰς τὴν Ἰταλίαν ἡ Τετάρτη Σταυροφορία. Ἀρχηγοὶ ἥσαν ὁ Βονιφάτιος ὁ Μομφερατικός, ὁ κόμης τῆς Φλάνδρας Βαλδουΐνος καὶ ὁ Δόγης (ήγεμὼν) τῆς Βενετίας Ἐρρίκος Δάνδολος. Εύθὺς ἀμέσως ἐφάνη ὅτι ἡ ἐκστρατεία αὐτῇ ἔχει ἄλλους σκοπούς, διότι οἱ Σταυροφόροι κατέλαβον τὴν ἀπέναντι τῆς Βενετίας Δαλματικὴν πόλιν Ζάραν καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἐπροχώρησαν πρὸς τὸ Δυρράχιον καὶ τὴν Κέρκυραν. Οἱ Βενετοὶ δηλ. ἥθελον νὰ καταλάβουν τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους τῆς Ἀνατολῆς, διὰ νὰ γίνουν κύριοι τοῦ ἐμπορίου, ποὺ ἦτο μέχρι τώρα εἰς χεῖρας τῶν Βυζαντινῶν. Εὗρον δὲ καὶ μίαν εὔλογοφανῆ ἀφορμήν, διὰ νὰ στραφοῦν φανερὰ πλέον κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. Ἡλθε δηλ. πρὸς αὐτοὺς ὁ υἱὸς τοῦ ἐκθρονισθέντος τότε βασιλέως τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἰσαακίου Ἀγγέλου Ἀλέξιος καὶ ἐζήτησε νὰ ἔλθουν εἰς Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ ἐπαναφέρουν τὸν πατέρα του εἰς τὸν θρόνον. Εὔχαριστως ἐδέχθησαν οἱ Σταυροφόροι καὶ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1203 κατέπλευσαν εἰς τὸν Βόσπορον. Ἀμέσως ὅμως ἐφάνη ὅτι οἱ Σταυροφόροι θὰ ἐνεργήσουν μόνον διὰ λογαριασμόν των.

3.—‘Η Ἀλωσις (1204). Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπεκράτησε τότε μεγάλη ταραχή. Πολλοὶ αὐτοκράτορες διεδέχθησαν ὁ εἰς τὸν ἄλλον εἰς διάστημα ὀλίγων μηνῶν. “Ολοὶ ὅμως ἦθελον νὰ ὑπερασπίσουν τὴν πόλιν κατὰ τῶν Φράγκων, οἱ ὅποιοι ἥρχισαν πλέον τὴν πολιορκίαν. Δυστυχῶς ἡ ἀναρχία καὶ ἡ σύγχυσις ἦτο τόση, ὡστε δὲν ἤδυν ἡθησαν νὰ ἀμυνθοῦν ἐπὶ πολὺ καὶ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1204 ἡ πόλις ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Φράγκων. Ἀφάνταστος εἶναι ἡ καταστροφὴ καὶ ἡ λεηλασία, τὰς ὅποιας ὑπέστη τότε ἡ πόλις, εἰς τὴν ὅποιαν διὰ πρώτην φορὰν ἐπάτει ἔχθρος. ‘Η Ἄγια Σοφία, οἱ ἄλλοι ναοί, τὰ παλάτια τῶν Αὐτοκρατόρων καὶ τὰ μέγαρα τῶν πλουσίων ἐλεηλατήθησαν. Θησαυροὶ ὀλόκληροι μετεφέρθησαν εἰς τὴν Δύσιν. Πολλὰ ἔργα Τέχνης, τὰ ὅποια εἶχον μεταφερθῆνε εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ ὅλας τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος, κατεστράφησαν ἢ διηρπάγησαν. Μέγα μέρος τῆς πόλεως κατεστράφη διὰ πυρκαϊᾶς. Οἱ μελετῶν τὰς λεπτομερείας τῆς καταστροφῆς αὐτῆς εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἀγανακτήσῃ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐκείνων Φράγκων, οἱ ὅποιοι ἐφάνησαν χειρότεροι ἀπὸ τοὺς Βαρβάρους.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟΝ

Η ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ ΕΝ ΤΗ ΑΝΑΤΟΛΗΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΤΑ ΦΡΑΓΚΙΚΑ ΚΡΑΤΗ

1.—**Διανομὴ τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους.** Ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πρωτευούσης οἱ Φράγκοι κατακτηταὶ ἔκαμαν τὴν διανομὴν τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Κράτους. Αὐτοκράτορα μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀνεγνώρισαν ὅλοι τὸν Βαλδουīνον· αὐτὸς θὰ ἐκυβέρνα καὶ τὴν Θράκην καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Οἱ Βονιφάτιος ἔγινε βασιλεὺς τῆς Θεσσαλονίκης μὲ τὴν Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν καὶ Στερεάν Ἑλλάδα. Οἱ δὲ Βενετοὶ ἐπῆραν τὰ μέρη, ποὺ τοὺς ἐνδιέφερον διὰ τὰ ἐμπορικά των συμφέροντα· δηλ. τὰ νησιά, τὴν Κρήτην, τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰ παράλια τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Ἀλβανίας. Ἐπῆραν ἀκόμη οἱ Βενετοὶ τὸ προνόμιον νὰ εῖναι Βενετὸς ὁ νέος Καθολικὸς πλέον Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ὡς τοιοῦτον ἀνέδειξαν ἀμέσως τὸν Θωμᾶν Μοροζίνην. Οἱ Βενετοὶ καὶ ὁ Βονιφάτιος ὡς ἄρχοντες τῶν Χωρῶν τούτων ἐπρεπε νὰ ἀναγνωρίζουν κυρίαρχον τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως Βαλδουīνον.

2.—**Η κατάκτησις τῶν Ἐπαρχιῶν.** Ἡ διανομὴ
Ψηφιστοιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

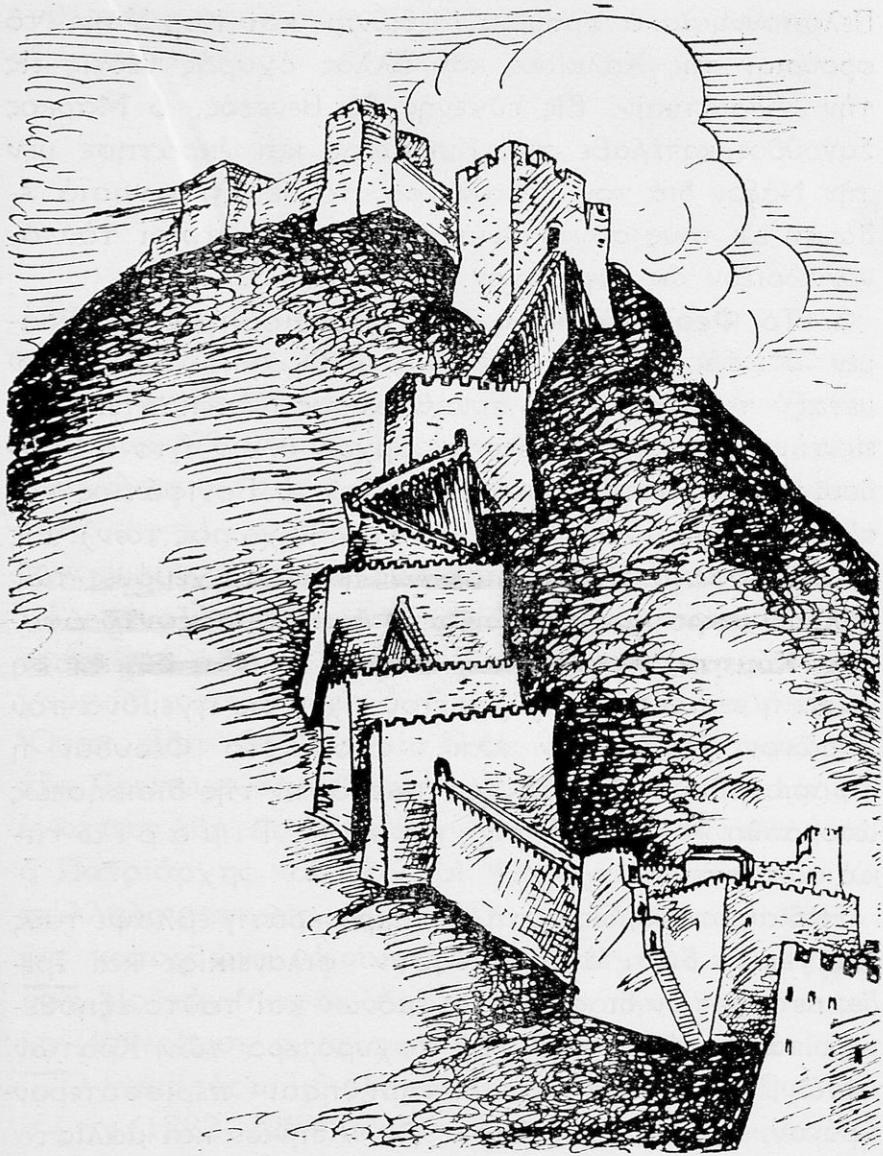
ἔγινε. Ἔπειπε τώρα νὰ γίνη καὶ ἡ κατάκτησις τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἔκαστος.

Ο Βαλδουΐνος δὲν κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ παρὰ μόνον τὴν Θράκην, διότι εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἴδρυθησαν, ὅπως θὰ ἴδωμεν, Ἑλληνικὰ Κράτη.

Ο Βονιφάτιος κατέλαβε τὴν Θεσσαλονίκην καὶ Μακεδονίαν· κατῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὰς κατέλαβεν ἀνευ ἀντιστάσεως. Εἰς μερικὰς ἀπὸ τὰς χώρας αὐτὰς διώρισε τοπικοὺς ἄρχοντας φίλους του, οἱ ὁποῖοι ἀνεγνώριζον βέβαια αὐτὸν ὡς βασιλέα των. Ἐτσι ἐδημιουργήθησαν μικρὰ κρατίδια ὑποτελῆ εἰς τὸν Βονιφάτιον, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότερον ἔγινε τὸ Δούκατον τῶν Ἀθηνῶν· Αθηνῶν καὶ Θηβῶν μὲν ἡγεμόνα τὸν Ὁθωνα Δελαφρός.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ Βενετοὶ δὲν εἶχον στρατόν, διὰ νὰ καταλάβουν τὴν ἐπιδικασθεῖσαν εἰς αὐτοὺς Πελοπόννησον, περιωρίσθησαν εἰς τὴν κατάληψιν τῶν δύο μόνου παραλιακῶν φρουρίων Μεθώνης καὶ Κορώνης, καὶ τὴν χώρα αὕτη περιῆλθεν εἰς τὸν Βονιφάτιον. Οὗτος ὅμως βιαζόμενος νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἀνέθεσεν εἰς δύο φίλους του Γάλλους εὐγενεῖς τὸν Σαμπλίτην καὶ τὸν Βιλλαρδουΐνον, νὰ τὴν κατακτήσουν. Πράγματι αὐτοὶ νικήσαντες τοὺς ἐντοπίους ἄρχοντας Λέοντα Σγουρὸν καὶ Λέοντα Χαμάρετον κατέλαβον ὅλην σχεδὸν τὴν Πελοπόννησον μέχρι Καλαμῶν καὶ ἴδρυσαν τὸ λεγόμενον Πριγκιπάτον τοῦ Μορέως.

Οἱ Βενετοὶ τέλος κατέλαβον τὴν Κρήτην, τὰ δύο

Τὸ τεῖχος τῆς Ἀντιοχείας.

Πελοποννησιακὰ φρούρια Μεθώνην καὶ Κορώνην, τὸ φρούριον τῆς Χαλκίδος καὶ ἄλλας ὄχυρὰς θέσεις εἰς τὴν Ἀδριατικήν. Εῖς εὐγενής δὲ Βενετός, ὁ Μᾶρκος Σανοῦδος, κατέλαβε τὰς Κυκλάδας καὶ ἐκράτησε μὲν τὴν Νάξον διὰ τὸν ἑαυτόν του, τὰ δὲ ἄλλα νησιὰ ἔδωκεν εἰς τοὺς συναγωνιστάς του, οἱ ὅποιοι τὸν ἀνεγνώριζον ὡς κυρίαρχον.

3.—Τὸ Φεουδαρχικὸν σύστημα διοικήσεως. Εἴδομεν ὅτι τὰς Ἑλληνικὰς χώρας οἱ Φράγκοι ἐμοίρασαν μεταξύ τῶν κατὰ τὴν συνήθειαν ποὺ ἐπεκράτει τότε εἰς τὴν Εύρωπην. Ἀνώτατος ἄρχων ὅλων ἦτο ὁ Βαλδουΐνος. Εἰς αὐτὸν ἦσαν ὑποτελεῖς ὁ Βονιφάτιος καὶ οἱ Βενετοί (διὰ τὰς εἰς τὴν Ἀνατολὴν χώρας τῶν). Εἰς τὸν Βονιφάτιον πάλιν ὑποτελεῖς ἦσαν οἱ ἡγεμόνες τῶν ἄλλων μικροτέρων κρατῶν, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο Δούκες, Κόμητες, Μαρκήσιοι, Βαρῶνοι. Ἐπειδὴ δὲ ἐκάστη μικρὰ ἢ μεγαλυτέρα χώρα, ποὺ εἶχεν ὡς ἡγεμόνα τὸν Βαρῶνον, Μαρκήσιον κλπ., ὠνομάζετο Φέουδον ἢ Τιμάριον, διὰ τοῦτο τὸ σύστημα αὐτὸ τῆς διοικήσεως ὠνομάσθη Φεουδαρχικὸν ἢ Τιμαριωτικὸν σύστημα.

Ἡ διαίρεσις ὅμως αὐτὴ εἰς μικρὰ κράτη ἔβλαψε τοὺς Φράγκους, διότι ἀνεπτύχθησαν φιλονεικίαι καὶ ἔριδες μεταξύ τῶν διαφόρων ἡγεμόνων καὶ τοῦτο ἐξησθένισε τὰς δυνάμεις τῶν. Τὰ ἵσχυρότερα τῶν Κρατῶν αὐτῶν, τὰ ὅποια καὶ διετηρήθησαν περισσότερον χρόνον, ἦσαν τὸ Δουκᾶτον τῶν Ἀθηνῶν καὶ μάλιστα τὸ Πριγκιπᾶτον τοῦ Μορέως. Οἱ Βιλλαρδουΐνοι ἐ-

κυβέρνησαν πολὺ καλά· ἐσεβάσθησαν τὴν θρησκείαν,
τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἔθιμα τῶν κατοίκων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ

Οἱ Φράγκοι δὲν ἤδυνθῆσαν, ὅπως εἴδομεν, νὰ κατακτήσουν ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς χώρας, διότι οἱ κάτοικοι ἀντεστάθησαν καὶ ἐκράτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των· ἰδρύθησαν λοιπὸν νέα ἑλληνικὰ κράτη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὰ δόποια σιγὰ σιγὰ ἐμεγάλωνον καὶ κατέλυσαν τέλος τὴν Φραγκικὴν Αὐτοκρατορίαν.

1.—**Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας.** Ὁλίγας ὥρας πρὸ τῆς ἄλωσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχεν ἀναγορευθῆ ἀυτοκράτωρ ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις. "Οταν εἶδεν ὅτι οὐδεμίᾳ ἐλπὶς ὑπῆρχε περὶ σωτηρίας τῆς Πρωτευούσης, ἔφυγεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Νίκαιαν. Ἐκεῖ κατέφυγε κατόπιν καὶ ὁ Πατριάρχης καὶ ὅλοι οἱ διαφυγόντες ἀνώτεροι ὑπάλληλοι, στρατιωτικοὶ κλπ. Ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις κατορθώνει νὰ νικήσῃ τοὺς Φράγκους ποὺ ἐπέρασαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, διὰ νὰ τὴν κατακτήσουν, καὶ ἐστερέωσε σιγὰ σιγὰ τὸ Κράτος τῆς Νικαίας.

‘Ο γαμβρὸς καὶ διάδοχός του ὁ αὐτάκτος (1222—1255), ικανώτατος καὶ στρατηγικώτατος, ἐμεγάλωσε πολὺ τὸ Κράτος· κατέλαβε τὰς νήσους Λέσβον, Χίον καὶ Σάμον, τὴν Χερσόνησον τῆς Καλλι-

πόλεως καὶ ἔπειτα τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλονίκην· τέλος δὲ καὶ μέγα μέρος τῆς Θράκης καὶ περιώρισε τοὺς Φράγκους εἰς μόνην τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν δὲ ἐπεξέτεινε πολὺ τὸ Κράτος τῆς Νικαίας ὁ Βατάτζης.

Τότε πλέον φανερὸν ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κρατηθῇ ὁ Φράγκος βασιλεὺς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Διεδέχθη τὸν Βατάτζην ὁ υἱός του Θεόδωρος Β' Λάσκαρις καὶ τοῦτον τὸ 1558 ὁ ἀνήλικος υἱός του Ἰωάννης. Συμβασιλεὺς τοῦ ἀνηλίκου αὐτοκράτορος ἔγινεν ὁ ἴκανὸς στρατηγὸς Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὁ ὄποιος κατέλαβε τὴν ἀρχὴν καὶ ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ—ίδρυτὴς τῆς Δυναστείας τῶν Παλαιολόγων.

2.—Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντος. Ὁλίγον πρὸ τῆς Ἀλώσεως, τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1204, δύο Κομνηνοὶ ἀδελφοί, ὁ Ἀλέξιος καὶ ὁ Δαυίδ, ίδρυσαν τὸ Κράτος τῆς Τραπεζούντος καὶ ἔλαβον τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος. Τὸ Κράτος τῶν Κομνηνῶν γρήγορα ἀπέκτησε χώρας πολλὰς καὶ ἡδυνήθη νὰ ἀντισταθῇ κατὰ πολλῶν βαρβαρικῶν λαῶν. Ἡ Τραπεζοῦς ἔγινε μεγάλη καὶ πλουσία πόλις. Τὸ Κράτος τοῦτο ἔζησεν ἐπὶ 250 περίπου ἔτη· κατελύθη ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὸ ἔτος 1461 μ.Χ.

3.—Τὸ Δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου. Καὶ τρίτον Ἑλληνικὸν Κράτος ίδρυθη εἰς τὰ πρὸς τὴν Δύσιν σύνορα τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου Κομνηνοῦ μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἀρταν. Τὸ Δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου περιέλαβε κατ' ἀρχὰς τὴν Ἡπείρον μέχρι τοῦ Δυρραχίου καὶ πρὸς

νότον τὴν χώραν μέχρι τῆς Ναυπάκτου. 'Ο διάδοχος ὅμως τοῦ Μιχαὴλ Θεόδωρος κατέλαβε τὴν Μακεδονίαν, ἐνίκησε τοὺς Φράγκους καὶ κατέλυσε τὸ Φραγκικὸν Βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης. "Εφθασε μέχρι τῆς Θράκης καὶ Ἀδριανούπολεως. Τότε μετέφερε τὴν ἔδραν του εἰς Θεσσαλονίκην καὶ ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ. 'Ηθέλησε νὰ πολεμήσῃ καὶ κατὰ τῶν Βουλγάρων. 'Ενικήθη ὅμως ὑπ' αὐτῶν καὶ ἔχασε τὴν βόρειον Μακεδονίαν, ἐνῷ ἡ Θεσσαλονίκη μὲ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Μακεδονίας κατελήφθη, ὅπως εἴδομεν, ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας Ἰωάννου Βατάτζη. Τὸ Δεσποτᾶτον περιωρίσθη μετ' ὀλίγον εἰς τὴν Νότιον "Ηπειρον περὶ τὴν Ἀρταν καὶ τὴν Βόνιτσαν.

Εἰς τὰ Κράτη ταῦτα ὀφείλεται ἡ διατήρησις τῆς Ἑλληνικότητος τῶν Χωρῶν, αἱ ὅποιαι ἐκινδύνευσαν τότε νὰ ἐκφραγκισθοῦν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΑΝΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Κατὰ τὸ ἔτος 1259 ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἐνίκησε κατὰ κράτος εἰς τὴν Πελαγονίαν (περὶτὸ σημερινὸν Μοναστήριον) τὸν τελευταῖον μέγαν στρατὸν τῶν Φράγκων καὶ τοῦ Δεσπότου τῆς Ἡπείρου. Οἱ Φράγκοι περιωρίσθησαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ δὲ Ἑλλην αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας κατέλαβεν ὅλην τὴν Θράκην. 'Ο Μιχαὴλ ἥλθεν εἰς συνεννόησιν καὶ μὲ Βυζαντινὴ ἴστορία E' Αριοτ.-Β. Πετρούνια "Εκδ. Α' "Αντίτυπα 5,000 6

τοὺς Βουλγάρους καί, προτοῦ πολιορκήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔστειλεν εἰς τὴν Θράκην τὸν στρατηγὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον μὲ 800 μόνον ἄνδρας, διὰ νὰ ἐπιτηρῇ τὰς κινήσεις τῶν Βουλγάρων. "Οταν δὲ Στρατηγόπουλος ἔφθασεν εἰς τὴν Σηλυβρίαν τῆς Θράκης, πολὺ κοντὰ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔμαθεν ὅτι οἱ Φράγκοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχον ἐκστρατεύσει, διὰ νὰ καταλάβουν μίαν μικρὰν ἐκεῖ πλησίον νῆσον, καὶ εἶχον ἀφήσει σχεδὸν ἀφύλακτον τὴν πόλιν. Βοηθούμενος τότε καὶ ἀπὸ τοὺς πέριξ τῆς Κωνσταντινουπόλεως "Ἐλληνας εἰσάγει κατὰ τὴν νύκτα ἀπὸ τὴν ὁπῆν μιᾶς ὑπονόμου ὀλίγους στρατιώτας, οἱ ὅποιοι ἔφόνευσαν τοὺς φρουροὺς τῆς Πύλης τῶν Τειχῶν καὶ ἤνοιξαν αὐτήν. 'Ο Στρατηγόπουλος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Πόλιν καὶ τὴν κατέλασβε τὴν 26ην Ἰουλίου 1261. Οἱ Φράγκοι ἐπιστρέψαντες ἐκ τῆς ἐκστρατείας τῶν δὲν ἐσκέφθησαν κἄν νὰ ἀντισταθοῦν· ἐφρόντισαν μόνον διὰ τὰς οἰκογενείας τῶν καὶ ἔφυγον μὲ πλοῖα εἰς τὴν Εύρωπην. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας (15 Αὔγουστου 1261) εἰσῆλθεν ἐν θριάμβῳ διὰ τῆς Χρυσῆς Πύλης ὁ Μιχαὴλ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐστέφθη πάλιν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου.

ΜΕΡΟΣ ΣΤ'.

ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΤΗ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ — ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΠΡΩΤΟΙ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΙ (1261—1341).

1.—**Μιχαήλ Η'**. Ὅτο εύφυης ἄνθρωπος καὶ ἰκανὸς αὐτοκράτωρ. Ονειρόν του ἦτο νὰ ἀναστήσῃ τὸ παλαιὸν ἔνδοξον Κράτος. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο πλέον ἀδύνατον. Τὰς περισσοτέρας καὶ πλουσιωτέρας χώρας κατεῖχον ξένοι. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ Ἑλληνικὰ Κράτη τῆς Ἡπείρου καὶ Τραπεζοῦντος δὲν ἥθελον νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὸ Κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ Βενετοὶ κατεῖχον τὰς περισσοτέρας νήσους καὶ εἶχον εἰς χειράς των τὸ ἐμπόριον. Τὸ Κράτος δὲν εἰσέπραττε φόρους, διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον καὶ τὰ οἰκονομικὰ μέσα τοῦ Μιχαήλ δὲν ἦσαν πλέον ἀφθονοι. Ἐπολέμησε μὲ γενναιότητα ὅλους τοὺς ἔχθροὺς τοῦ Κράτους· νοὺς Τούρκους εἰς Μικρὰν Ασίαν, τοὺς Βουλγάρους καὶ τὸν Δεσπότην τῆς Ἡπείρου, ἀλλὰ δὲν εἶχε μεγάλας ἐπιτυχίας. Μόνον τοὺς Φρόγκους ἡγεμόνας τοῦ Πριγκιπάτου τοῦ Μορέως ἡνάγκοσε νὰ τοῦ παραδώσουν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Πελοποννήσου, ὅπου ἴδρυθη τὸ Ἑλληνικὸν Δεσποτᾶτον τοῦ Μιστρᾶ, τὸ ὅποιον ἔφασεν ἀργότερα εἰς μεγάλην ἀκμήν.

Βλέπων τὸν κίνδυνον τοῦ Κράτους ὁ Μιχαὴλ ἡθέλησε νὰ πλησιάσῃ πρὸς τοὺς ἐν τῇ Δύσει Χριστιανοὺς ἡγεμόνας, διὰ νὰ τοὺς ἔχῃ βοηθούς. Τοῦτο ὅμως θὰ ἐγίνετο μόνον μὲ τὴν "Ἐνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν. "Αν δηλ. ἡ Ἀνατολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐδέχετο τὰς δοξασίας τῶν Καθολικῶν καὶ τὰ πρωτεῖα τοῦ Πάπα. Ὁ Μιχαὴλ δὲν ἐδίστασεν· εἰς μίαν σύνοδον, εἰς τὴν πόλιν Λυών τῆς Γαλλίας, ἐδέχθη τὴν "Ἐνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν ὑπὸ τοὺς ὡς ἄνω ὅρους. Τοῦτο ὅμως ἐξήγειρε τὸν ὄρθόδοξον λαὸν ἐναντίον του, ὁ ὁποῖος ἐπ'οὐδενὶ λόγῳ ἥθελε τὴν "Ἐνωσιν. Τόσον πολὺ δὲ τὸν ἐμίσησεν ὁ λαός, ὡστε κατὰ τὸν θάνατόν του δὲν τοῦ ἔκαμον οὕτε τὴν συνηθισμένην βασιλικὴν ταφήν.

2.—Οἱ διάδοχοι τοῦ Μιχαὴλ Ἀνδρόνικος Β' καὶ Ἀνδρόνικος δΓ' ἀντεμετώπισαν τὰς ἴδιας δυσκολίας. Ἐπανέφερον μὲν τὴν εἰρήνην εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καταργήσαντες τὸ Διάταγμα περὶ Ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ οἱ ἔχθροὶ τοῦ Κράτους ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐγίνοντο ἰσχυρότεροι, ἐνῷ οἱ δύο Ἀνδρόνικοι εἶχον μεταξύ των ἐμφύλιον πόλεμον περὶ τῆς Ἀρχῆς. Τῆς ἀδυναμίας τῶν Βυζαντινῶν εἶχον ἥδη ἐπώφεληθῆ καὶ οἱ Σέρβοι, οἱ ὁποῖοι ἐκήρυξαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των καὶ ἥρχισαν νὰ κατέρχωνται πρὸς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν, ὅπως παλαιότερα οἱ Βούλγαροι. Ὁ ἡγεμὼν τῶν Σέρβων Στέφανος Δούσας ἔγινε τόσον ἰσχυρός, ὡστε εἶχε τὴν τόλμην νὰ στεφθῇ «αὐτοκράτωρ τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ἑλλήνων». Ἀπέθανεν ὅμως ὁ Στέφανος Δούσας νέος σχετικῶς τὸ 1355 καὶ τὸ Σερβικὸν Κράτος ἥρχισε νὰ παρακμάζῃ.

Ανδρόνικος Παλαιολόγος.

Διὰ νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν πολλῶν καὶ ἐπικινδύνων ἔχθρῶν, ἐκάλεσεν δὲ Αὐτοκράτωρ ἀπὸ τὴν Εύρωπην τοὺς γενναίους καὶ ἰκανούς πολεμιστὰς Καταλανούς. Γρήγορα ὅμως οὗτοι ἦλθον εἰς σύγκρουσιν πρὸς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸν Αύτοκράτορα καὶ ἀπὸ φίλοι ἔγιναν ἔχθροι. Πολλὰ ἐπαθον οἱ Ἐλληνες τῆς Θράκης ἀπὸ αὐτούς. Ἐπὶ τέλους διὰ τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας ἥλθον εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα, κατέλυσαν τὸ Δουκᾶτον τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὸ ἐκράτησαν αὐτοὶ ἐπὶ 80 καὶ πλέον ἔτη. Ἀλλὰ μεγαλύτερος ἀκόμη ἔχθρὸς τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους ἐνεφανίσθη κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Οἱ ἔχθρὸς οὗτος ἦσαν οἱ Ὀθωμανοὶ Τούρκοι, οἱ ὅποιοι παρ’ ὄλους τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον των κατέλυσαν ἐν τέλει τὸ Βυζαντινὸν Κράτος καταλαβόντες, ὅπως θὰ ᾖδωμεν, ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς χώρας καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΟΙ ΟΘΩΜΑΝΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ

1.—**Καταγωγὴ καὶ ἐγκατάστασις εἰς Μικρὰν Ἀσίαν.** Οἱ Ὀθωμανοὶ Τούρκοι ἦσαν λαὸς συγγενικὸς μὲ τοὺς Σελτζουκίδας Τούρκους· κατήγοντο ἀπὸ τὸ Τουρκεστάν καὶ ἀπετέλουν τὴν φυλὴν τῶν Οὔζων. Εἰς ἀρχηγὸς τῆς φυλῆς αὐτῆς, ὁ Σουλεϊμᾶν εἶχεν ἔλθει εἰς τὴν Περσίαν μὲ τὴν φυλὴν του, ὅπου ὑπηρέτησαν ὀλίγα ἔτη ὡς μισθιφόροι. Ἀπὸ ἐκεῖ μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Περσικοῦ Κράτους ὑπὸ τῶν Μογγόλων ἔφυγον πρὸς Δυσμάς, εἰς δὲ ἐκ τῶν σιῶν τοῦ Σουλεϊμάν, ὁ Ἐρτογρούλ, μὲ ὄσους τὸν ἡκολούθησαν εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Σελτζουκίδου Σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Ἀλαεδδίν. Οἱ Ἀλαεδδίν, ἐπειδὴ τὸν ἐβοήθησεν εἰς τοὺς πολέμους του, τοῦ παρεχώρησε μίαν μικρὰν ἐ-

παρχίαν πλησίον τοῦ ἀρχαίου Δορυλαίου (σημερινοῦ 'Εσκῆ—Σεχήρ). Ἐκεῖ ἐγκατεστάθη μὲ τὴν φυλήν του ὁ Ἐρτογρούλ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ Η'. Κανεὶς δὲν ἔδωκε σήμασίαν κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ μικροσκοπικὸν αὐτὸν κρατίδιον. Οἱ Τοῦρκοι οὗτοι, ὅπως εἶχον κάμει παλαιότερα καὶ οἱ Σελτζουκίδαι, εἶχον δεχθῆ τὴν θρησκείαν τοῦ Μωάμεθ, ἥσαν μάλιστα φανατικοὶ Μωαμεθανοί.

2.—**Οθωμᾶν ἢ Ὀσμάν.** Υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ἐρτογρούλ ἦτο ὁ Ὁθωμᾶν ἢ Ὀσμάν, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ὅποίου οἱ Τοῦρκοι ὠνομάσθασαν Ὁθωμανοὶ ἢ Ὀσμανίδαι. Οἱ Ὀσμᾶν ηὔξησε τὸ μικρὸν κράτος του νικήσας τοὺς Βυζαντινοὺς στρατοὺς καταλαβὼν τὴν μεγάλην πόλιν Προῦσσαν, τὴν ὅποιαν ἔκαμε πρωτεύουσαν (1326). Μετ' ὀλίγον δὲ κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἡ ἄλλη μεγάλη πόλις τῆς Βιθυνίας ἡ Νικομήδεια. Οἱ Τοῦρκοι γίνονται πλέον ἐπικίνδυνοι. Οἱ Βυζαντινοὶ στρατοὶ δὲν δύνανται νὰ τοὺς νικήσουν, διότι εἶναι ἱκανώτατοι καὶ γενναιότατοι πολεμισταί. Ἐκεῖνος ὅμως, ὁ ὅποιος ὠργάνωσε τελείως τὸν Τουρκικὸν στρατὸν καὶ ἔθεσε τὰ θεμέλια τῆς μετέπειτα μεγάλης Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας, εἶναι ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ὀσμᾶν ὁ Ὁρχάν.

3.—**Ορχάν.** Ἐπὶ Ὁρχάν τὸ Τουρκικὸν Κράτος ἐμεγάλωσε πολύ. "Ἐφθασε μέχρι τοῦ Βοσπόρου καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας περιέλαβε μεγάλας ἐπαρχίας τοῦ Σελτζουκικοῦ κράτους τοῦ Ἰκονίου, τὸ δόποιον παρήκμασε πλέον ἐντελῶς. Οἱ Ὁρχάν διήρεσε τὸ Κράτος εἰς ἐπαρχίας, ἔκοψε νομίσματα, ὡς Σουλτᾶ-

νος πλέον τῶν Τούρκων, καὶ ὡργάνωσε καλὰ τὸν στρατόν. Αὐτὸς ἔγινεν ὁ ἴδρυτὴς τοῦ περιφήμου Τάγματος τῶν Γενιτσάρων (Γενί—τσαρὶ=νέος στρατός). Ἡρπαζε δηλ. εἰς ἡλικίαν 7—14 ἐτῶν τὰ παιδιὰ τῶν Χριστιανῶν Ἐλλήνων καὶ τὰ ἔκαμνε διὰ τῆς βίας Μωαμεθανούς (Ἐξισλαμισμὸς—Παιδομάζωμα). Οἱ Ἐλληνόπαιδες ἐλησμόνουν τὴν θρησκείαν των καὶ ἔγίνοντο φανατικώτεροι Μωαμεθανοὶ καὶ ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἐζων ὅλοι μαζὶ καὶ ἔγυμνάζοντο διαρκῶς μὲ σκληρὰς πτολεμικὰς ἀσκήσεις. Ἐτσι ἔγίνοντο γενναῖοι καὶ σκληροὶ πολεμισταί. Ὅταν ἔφθανον εἰς τὴν κατάλληλον ἡλικίαν κατετάσσοντο εἰς τὰς τάξεις τῶν Γενιτσάρων καὶ σκοπὸς τῆς ζωῆς των ἦτο πλέον ὁ πόλεμος. Οἱ Γενιτσάροι ἔγιναν μὲ τὸν καιρὸν τὸ καλύτερον σῶμα τοῦ Τουρκιῶν στρατοῦ. Τίποτε δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὰς ἐφόδους των. Ἀπὸ τοὺς Γενιτσάρους ἐλάμβανε συνήθως καὶ αὐτὴν τὴν σωματοφυλακήν του ὁ Σουλτᾶνος.

Οἱ Ὀθωμανοὶ δὲν ἱκανοποιοῦνται πλέον μὲ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Θέλουν νὰ εὔρουν εὔκαιρίαν νὰ πατήσονται καὶ εἰς τὴν Εύρωπην. Τὴν εὔκαιρίαν ταύτην τοὺς δίδουν οἱ ἴδιοι δυστυχῶς οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου μὲ τὰς φιλονεικίας καὶ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ. Ο ΑΓΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ

1.—**Οι Τούρκοι εἰς τὴν Εύρωπην.** Ἀπὸ τοῦ 1341 βασιλεύει εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ ἐναετὴς νίδος τοῦ Ἀνδρο-

νίκου Γ'. 'Ι ω ἀ ν ν η σ δέ Ε' ἔχων ὡς συμβασιλέα τὸν πενθερόν του Ἰωάννην Καντακουζηνόν. 'Ο Καντακουζηνὸς ἐσφετερίσθη τὸν Θρόνον καὶ ἐβασίλευσεν ἐπ' ὄλιγα ἔτη ὡς 'Ι ω ἀ ν ν η σ ΣΤ'., ἀλλὰ ὑπερίσχυσεν ἐν τέλει δέ Ἰωάννης Ε'. Εἰς τὸν ἐμφύλιον μεταξύ των πόλεμον ἐκάλουν βοηθοὺς πότε τοὺς Τούρκους, πότε τοὺς Βουλγάρους. "Ετοι δέ Ὁρχάν διέβη κάποτε εἰς τὴν Θράκην, δὲ διάδοχός του Σουλεϊμάν κατώρθωσε νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως. 'Ο ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν συγγενῶν τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος δὲν ἐσταμάτησε καὶ οἱ Τούρκοι ἐπροχώρησαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Θράκης. 'Ο Σουλτᾶνος Μουράτ Α' καταλαμβάνει (1363) τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὴν κάμνει πρωτεύουσαν τοῦ Κράτους του. Μετ' ὄλιγα ἔτη, ἀφοῦ ἐνίκησε τοὺς Βουλγάρους καὶ Σέρβους, καταλαμβάνει τὴν Φιλιππούπολιν, ἔπειτα δὲ τὴν Μακεδονίαν μέχρι Θεσσαλονίκης. Οἱ στρατηγοί του κατέβησαν μέχρι τῆς Θεσσαλίας.

Οἱ Τούρκοι γίνονται πλέον δέ φόβος καὶ δέ τρόμος ὅλων τῶν Χριστιανικῶν λαῶν, ἴδιως ὅταν ἐνίκησαν κατὰ κράτος τοὺς Σέρβους εἰς τὴν μεγάλην μάχην τοῦ Κοσσυφοπεδίου (1489). Μέγας χριστιανικὸς στρατὸς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βασιλέως τῆς Ούγγαρίας Σιγισμούνδου βαδίζει κατὰ τῶν Ὁθωμανῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐνικήθη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Βαγιαζίτ παρὰ τὴν Νικόπολιν (1396).

2.—Μανουὴλ Β' Παλαιολόγος (1391—1425). 'Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὸν Βυζαντινὸν θρόνον εἶχεν ἀνέλθει δέ ίκανὸς καὶ γενναῖος αὐτοκράτωρ Μανουὴλ Β'. Τὸ Κράτος

ὅμως δὲν ἔχει πλέον οὕτε μεγάλους στρατοὺς οὕτε χρήματα, διότι εἶχε περιορισθῆ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ὀλίγας ἀπομεμακρυσμένας ἐπαρχίας. ‘Ο κίνδυνος καταλήψεως καὶ αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐφαίνετο ὅτι ἐπλησίαζεν.’ Εσωσεν ὅμως τότε τὴν Κωνσταντινούπολιν ἡ μεγάλη ἐπιδρομὴ τῶν Μογγόλων. ‘Η πολυάριθμος δηλαδὴ ἄγρια αὐτὴ φυλὴ μὲν ἀρχηγὸν τὸν Τσμερλᾶνον εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μικρὰν’ Ασίαν. ‘Ο Βαγιαζίτ ἔσπευσε να ὑπερασπίσῃ τὸ Κράτος του. Παρὰ τὴν πόλιν Ἀγκυραν, τὴν σημερινὴν πρωτεύουσαν τῆς Τουρκίας, συνεκροτήθη μεγάλη μάχη. ‘Ο Βαγιαζίτ ἥττήθη καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος. ‘Οταν δὲ ὁ Τσμερλᾶνος, τὸ ἐπόμενον ἔτος, ἔφυγεν ἐκ Μικρᾶς Ασίας, οἱ υἱοὶ τοῦ Βαγιαζίτ πολεμοῦν μεταξύ των περὶ τῆς ἀρχῆς. ‘Η δύναμις τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους καταπίπτει προσωρινῶς.

Κατὰ τὰ ὀλίγα ταῦτα ἔτη τῆς παρακμῆς τοῦ Οθωμανικοῦ Κράτους ὁ Μανουήλ προσπαθεῖ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν παλαιὰν δύναμιν. ‘Ερχεται μέχρι τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐνισχύει τὸ Δεσποτᾶτον τοῦ Μιστρᾶ, ὃπου μετὰ τοὺς Καντακουζηνοὺς ἥγεμόνευον Παλαιολόγοι. Μὲ τὸν ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ Βαγιαζίτ Μωάμεθ Α’ ἔζησεν ἐν εἰρήνῃ ὁ Μανουήλ. Περιῆλθεν ὅμως εἰς πόλεμον μὲ τὸν διάδοχόν του Μουράτ Β’, ὃ ὅποιος ἐτόλμησε νὰ πολιορκήσῃ καὶ αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ ‘Ελληνες τότε ὑπερήσπισαν μὲν μεγάλην γενναιότητα τὴν πόλιν καὶ οἱ Τούρκοι ἡναγκάσθησαν νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ φύγουν. ‘Ε-

Ίωάννης Η' Παλαιολόγος.

φάνη ὅμως καθαρὰ πλέον ὅτι ὄνειρον τῶν Τούρκων
ῆτο ἡ κατάληψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

3.—Ίωάννης Η' Παλαιολόγος (1425—1449). Ο προ-
τελευταῖος αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Ίωάννης Η'

ξβλεπε πλέον ότι ἡ Κωνσταντινούπολις διέτρεχε ἄμεσον κίνδυνον, διότι ὁ Μουράτ μετ' ὀλίγα ἔτη κατέλαβε τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰ Ἰωάννινα καὶ προσέβαλε τὴν Ἀλβανίαν, τὴν δποίαν ὑπερήσπιζε ὁ ἐθνικὸς ἥρως τῶν Ἀλβανῶν Γεώργιος Καστριώτης (ἢ Σκεντέρμπενης). Ἐσκέφθη λοιπὸν νὰ κάμη, ὅτι ἔκαμεν ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος· νὰ ὑποτάξῃ δηλαδὴ τὴν Ὁρθόδοξον Ἑκκλησίαν εἰς τὴν Καθολικήν, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν βοήθειαν τῶν Χριστιανῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης. Μεταβαίνει εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐπισήμως εἰς τὴν σύνοδον τῆς Φλωρεντίας δέχεται τὴν "Ἐνωσιν τῶν Ἑκκλησιῶν. Τοῦτο ὅμως ἐξήγειρεν ἐναντίον του τὴν μεγάλην μερίδα τῶν ἀνθενωτικῶν καὶ ἔγιναν μεγάλαι ταραχαὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Χριστιανικὸς ἐξ ἀλλού στρατός, ποὺ ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Τούρκων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἥρωος τῶν Οῦγγρων Ἰωάννου Οὐνιάδου καὶ τοῦ Βασιλέως τῶν Πολωνῶν Λαδισλάου, ἐνικήθη καὶ κατεστράφη ὑπὲρ τοῦ Μουράτ παρὰ τὴν Βάρναν (1444). Μίαν τελευταίαν προσπάθειαν κατέβαλεν ὁ Δεσπότης τοῦ Μιστρᾶ Κωνσταντίνος Παλαιολόγος. Κατώρθωσε νὰ περάσῃ τὸν Ἰσθμὸν καὶ νὰ ἴδρυσῃ εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς σημερινῆς Στερεάς Ἐλλάδος ἐν νέον καθαρῶς ἐλληνικὸν κράτος· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὑπέκυψε μετ' ὀλίγον εἰς τὰς ἀνωτέρας δυνάμεις τῶν Τούρκων καὶ περιωρίσθη πάλιν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΚΑΙ ΑΛΩΣΙΣ
ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

1.—**Κωνσταντίνος ΙΑ'** καὶ **Μωάμεθ ὁ Β'**. Τὸν Ἰωάννην Ή' διεδέχθη εἰς τὸν Αὐτοκρατορικὸν θρόνον ὁ ἀδελφός του Κωνσταντίνος, ὁ μέχρι τότε Δεσπότης τοῦ Μιστρᾶ. Ἐφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν Μάρτιον τοῦ 1449 καὶ ἥρχισεν ἀμέσως τὰς ἐνεργείας του διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἀμύνης. Ἀπέστειλε πρεσβείαν εἰς τὰ Χριστιανικὰ κράτη τῆς Δύσεως καὶ τὸν Πάπαν καὶ ἔζητει βοήθειαν. Εἰς Κωνσταντινούπολιν δὲν ὑπῆρχεν οὕτε στρατὸς ἄξιος λόγου οὕτε χρήματα διὰ τὴν προμήθειαν ἐφοδίων. Ἀπὸ τὰ Εύρωπαικὰ κράτη καμμία βοήθεια δὲν ἦλθεν. Ο Κωνσταντίνος ὅμως δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του. Εἶχε λάβει τὴν ἀπόφασιν νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν Πόλιν μέχρι θανάτου.

Σουλτᾶνος τῶν Τούρκων ἔγινε τὸ 1451 ὁ νεαρὸς υἱὸς τοῦ Μουράτ Μωάμεθ ὁ Β'. Ἡτο ὑπερήφανος καὶ φιλόδοξος. Ἀμέσως διεκήρυξεν ὅτι ὅνειρόν του ἦτο νὰ καταλάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ τὴν κάμη πρωτεύουσαν τῶν Τούρκων καὶ ἥρχισε τὰς προετοιμασίας. Ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἄνοδόν του εἰς τὸν Σουλτανικὸν θρόνον διέταξε νὰ κατασκευασθῇ εἰς τὴν Εύρωπαικὴν ἀκτὴν τοῦ Βοσπόρου πλησίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέγα φρούριον.

Ο Κωνσταντίνος ἔμαθε τὰς προετοιμασίας τοῦ Σουλτάνου. Ἐφρόντισε νὰ ἐπισκευασθοῦν τὰ τείχη καὶ ἔκαμε τὴν τελευταίαν ἔκκλησιν πρὸς τὸν Χριστιαν-

κὸν κόσμον τῆς Δύσεως νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν. Εἰσήγαγε τροφάς, ὅσας ἡδυνήθη νὰ προμηθευθῇ, καὶ ἔκαμε τὰς τελευταίας ἑτοιμασίας. "Εκλεισε τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος τῆς Κωνσταντινουπόλεως (Κερατίου κόλπου) μὲ σιδηρᾶν ἄλυσιν, διὰ νὰ μὴ δύναται ὁ Μωάμεθ νὰ προσβάλῃ ἀπὸ θαλάσσης τὴν Πόλιν. Ἡλθον τότε εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐθελονταὶ 700 Γενουᾶται πολεμισταὶ ὑπὸ τὸν γενναῖον Ἰουστινιάνην καὶ ἐλάχιστοι Βενετοὶ καὶ ἄλλοι. Οἱ ἐντὸς τῆς πόλεως πολεμισταὶ μόλις ὑπερέβαινον τὰς 10 χιλιάδας· ἥσαν ὅμως ὅλοι ἀποφασισμένοι νὰ ὑπερασπίσουν μέχρι θανάτου τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων, τὸ τελευταῖον προπύργιον τῆς Χριστιανωσύνης εἰς τὴν Ἀνατολήν.

2.—**Η πολιορκία.** Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1453 ὁ Μωάμεθ ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολιν μὲ 250 χιλιάδας πολεμιστὰς καὶ ἐπολιόρκησεν ἀπὸ ξηρᾶς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀπὸ τὴν θάλασσαν δὲ ἔπλευσε πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ στόλος του—200 περίπου πλοιᾶ—μὲ ναύαρχον ἔνα ἀρνησίθρησκον Βούλγαρον. Οἱ Τούρκοι ὅμως δὲν ἥσαν καλοὶ ναυτικοί. Τὴν 20 Ἀπρίλιον 5 Ἐλληνικὰ πλοιᾶ φέροντα τροφάς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατώρθωσαν νὰ ὑπερισχύσουν ὅλου αὐτοῦ τοῦ στόλου καὶ νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸν λιμένα ὑπὸ τὰς ἐπευφημίας τῶν πολιορκουμένων. Ὁ Μωάμεθ βλέπων ἀπὸ τὴν ξηρὰν τὴν ναυμαχίαν ἐλύσσσα ἀπὸ τὸν θυμόν του. Μετὰ δύο ἡμέρας ὅμως ὁ Σουλτᾶνος κατώρθωσε νὰ περάσῃ διὰ ξηρᾶς ἀπὸ τὴν θάλασσαν τοῦ Βοσπόρου μέσα εἰς τὸν λιμένα (Κεράτιον κόλπον) πολ-

Κωνσταντίνος Παλαιολόγος.

λὰ πλοιᾶ του ἐπάνω εἰς ἓνα σανιδωτὸν δρόμον, τοῦ δποίου τὰς σανίδας εἶχεν ἀλείψει μὲ λῖπος. Ἔτσι ἡ πολιορκία ἔγινε πολὺ στενὴ καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης, ὁ δὲ Κωνσταντīνος ἤναγκάσθη νὰ στείλῃ φρουρὰν καὶ εἰς τὰ πρὸς τὴν θάλασσαν τείχη. Τότε ὁ Σουλτᾶνος ἥρχισε τὰς ἐπιθέσεις. Πρὸ τῆς ἐπιθέσεως ἔρριπτε μὲ τὰ τηλεβόλα βόμβας κατὰ τῶν τειχῶν, μέρη τῶν δποίων κατέπιπτον. Οἱ πολιορκούμενοι τὰ ἐπεσκεύαζον ἀμέσως καὶ αἱ ἐπιθέσεις ἀπεκρούοντο μὲ μεγάλας διὰ τοὺς Τούρκους ἀπωλείας. Ἐπεχείρησε τότε ὁ Μωάμεθ νὰ καταρρίψῃ τὰ τείχη μὲ ὑπονόμους, εἰς τὰς δποίας ἔθετε μεγάλας ποσότητας πυρίτιδος καὶ τὰς ἀνετίνασσεν. Οἱ πολιορκούμενοι ὅμως ἔσκαπτον καὶ αὐτοὶ ὑπονόμους ἀπὸ τὴν πόλιν πρὸς τὰ ἔξω καὶ ἔτσι ἡ ἔκρηξις τῆς πυρίτιδος εύρισκουσα διέξιδον δὲν ἔκαμνε καμμίαν καταστροφήν. Ὁ Μωάμεθ ἀπεφάσισε τότε νὰ κάμη μίαν τελικὴν ἐπίθεσιν μὲ ὄλον τὸν στρατὸν του. Ὁλίγον πρὸ τῆς ἐπιθέσεως ἔστειλεν ἀπεσταλμένους πρὸς τὸν Κωνσταντīνον μὲ προτάσεις περὶ παραδόσεως τῆς πόλεως. Τοῦ ὑπέσχετο νὰ τὸν ἀφῆσῃ νὰ φύγῃ μὲ ὄλους τοὺς πολεμιστὰς καὶ τοὺς ἄρχοντας εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου θὰ τὸν ἀνεγνώριζε ὡς βασιλέα ἀνεξάρτητον. Ὁ Κωνσταντīνος ἀπέρριψεν ἀσυζητητὶ τὰς προτάσεις καὶ παρήγγειλεν εἰς τὸν Σουλτᾶνον: «Ολοι εἴμεθα ἀποφασισμένοι νὰ μὴ λογαριάσωμεν τὴν ζωήν μας καὶ νὰ ἀποθάνωμεν ὑπὲρ τῆς Πόλεως».

3.—Παραμονὴ τῆς Ἐφόδου. Ὁ Μωάμεθ ὕρισε τὴν μεγάλην ἔφοδον διὰ τὴν πρωΐαν τῆς 29 Μαΐου. Οἱ πο-

λιορκούμενοι τὸ ἔμαθον. Τὸ ἀπόγευμα τῆς παραμονῆς
ὁ Κωνσταντίνος ἐκάλεσεν ὅλους τοὺς στρατηγοὺς καὶ
ἀρχοντας, τοὺς ὄμιλησε καὶ τοὺς παρεκίνησε νὰ
ἀγωνισθοῦν ὅλοι μέχρις ἐσχάτων, διότι ὁ ἀγὼν γί-

Μωάμεθ Β' ὁ κατακτητής.

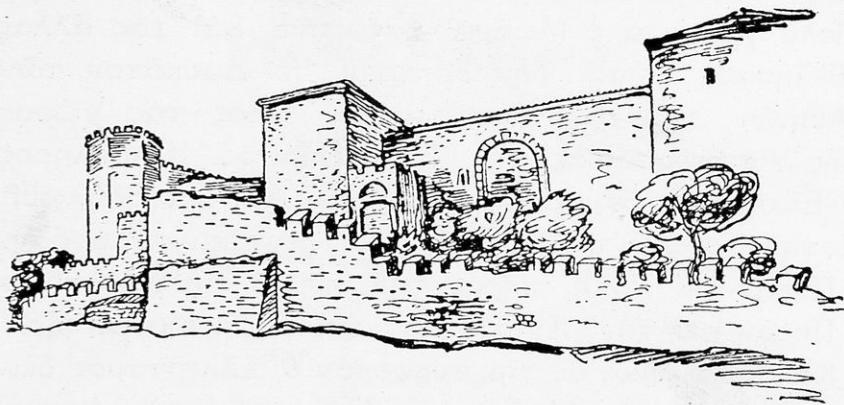
νεται ὑπὲρ τῆς Πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος· «εἰς χεῖ-
ράς σας, εἶπεν, ἐμπιστεύομαι τὸ ταπεινωμένον σκῆ-
πτρόν μου καὶ τὴν βασιλίδα ταύτην τῶν πόλεων,
τὴν πόλιν τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἡ ὁποία εἶναι
Βυζαντινὴ Ἰστορία εἰς Δημοτ. Β. Μετρούπολ. ΕΦ. Α. ΛΑΝΔΙΤΟΥ 5,000

ή ἐλπὶς καὶ ή χαρὰ πάντων τῶν Ἑλλήνων». «Ολοι ἀ-
πήντησαν τότε μὲ μίαν φωνήν: «Ἄς ἀποθάνωμεν ύπερ
τῆς Πίστεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Πατρίδος». Ο Κων-
σταντίνος μεταβαίνει ἔπειτα εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας
Σοφίας, ὅπου γίνεται ή τελευταία Χριστιανικὴ λειτουρ-
γία. Μεταλαμβάνει τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων, ἀφοῦ
ἔζητησεν συγχώρησιν ἀπὸ ὄλους τοὺς Χριστιανούς.
Πολὺ συγκινητικὴ ἦτο ή στιγμὴ τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ
τῶν οἰκείων του εἰς τὰ Ἀνάκτορα. Μεταβαίνει ἔπειτα
εἰς τὰ τείχη· ἀποφασίζει νὰ μείνῃ εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου
ἀνέμενον νὰ γίνῃ ή πιὸ ἐπικίνδυνος ἐπίθεσις, δηλ.
παρὰ τὴν πύλην τοῦ Ρωμανοῦ· ἀγρυπνεῖ καὶ αὐτός,
ὅπως ὄλοι οἱ ὑπερασπισταὶ τῶν τειχῶν.

4.—Ἡ ἔφοδος. Τρεῖς ὥρας πρὶν ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος
τῆς 29ης Μαΐου, τὸ Τουρκικὸν στρατόπεδον εἶναι ἐπὶ¹
ποδός. Αἱ ἐπιθέσεις ἥρχισαν. Μὲ λύσσαν ἐπιτίθενται
οἱ Τούρκοι κατὰ τῶν τειχῶν, εἰς τὰ ὅποια προσπα-
θοῦν νὰ ἀναβοῦν μὲ κλίμακας. Οἱ ὑπερασπισταὶ ὅμως
εἶναι ὀκλόνητοι εἰς τὰς θέσεις των. Τὴν πρώτην ἐπί-
θεσιν διαδέχεται ἄλλη, ἄλλὰ καὶ αὐτὴ ἀποκρούεται.
Περὶ τὰ ἔξημερώματα καὶ ή τρίτη ἔφοδος, εἰς τὴν ὅποιαν
ἐχρησιμοποιήθη καὶ αὐτὴ ή σωματοφυλακὴ τοῦ Σουλ-
τάνου, ἀπέτυχε. Αἴφνης ὅμως ἥκούσθη ή φωνή: «Οἱ
Τούρκοι εἰς τὴν Πόλιν». Μερικοὶ δηλαδὴ Τούρκοι εὗρον
ἀφύλακτον μίαν μικρὰν πυλίδα τῶν τειχῶν, τὴν Κερ-
κόπορταν, καὶ εἰσῆλθον δλίγοι, ἔπειτα περισσότεροι.
“Ἡρχισαν νὰ κτυποῦν ἐκ τῶν νώτων τοὺς ὑπερασπι-
στάς. Τότε καὶ ἀπὸ τὰ τείχη εἰσήλασσαν καὶ ἄλλοι
Τούρκοι. Ο Κωνσταντίνος βλέπει ὅτι δὲν ὑπάρχει

έλπις σωτηρίας. Μάχεται ὅμως ὡς λέων. "Ολοι οι γύρω του πίπτουν. 'Εφοβήθη μήπως συλληφθῇ. «Δὲν ὑπάρχει κανεὶς Χριστιανὸς νὰ πάρῃ τὴν κεφαλήν μου;» ἔφωναξεν. 'Επὶ τέλους εἰς Τοῦρκος στρατιώτης τὸν ἐφόνευσε. 'Ο Κωνσταντῖνος ἔπεσεν, ἀλλὰ ἔπεσεν ἡρωϊκῶς μαχόμενος ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος.

5.—"Αλωσις.—Ἡ καταστροφὴ (29 Μαΐου 1453).
Αφοῦ ἐφόνευσαν τοὺς ἐπὶ τῶν τειχῶν πολεμιστάς,

Τὸ Μέγα Τεῖχος τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

οἱ Τοῦρκοι ἔξεχύθησαν εἰς τὴν πόλιν. 'Αρχίζει τότε ἡ μεγάλη λεηλασία καὶ καταστροφή. Τὴν εἶχεν ὑποσχεθῆ ὁ Μωάμεθ εἰς τοὺς ἀγρίους πολεμιστάς του. Τὰ μέγαρα τῶν ἀρχόντων καὶ τὰ παλάτια τῶν Βασιλέων ἐλεηλατήθησαν καὶ ἐπαθον μεγάλην καταστροφήν. 'Ο Ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας ἐβεβηλώθη καὶ ἐλεηλατήθη. Αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά ἦχμαλωτίσθησαν καὶ ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. 'Ο Μωάμεθ εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὴν Πόλιν καὶ μετέβη εἰς τὸν Ναὸν τῆς

‘Αγίας Σοφίας, δπου ἐδόξασε τὸν Ἀλλὰχ διὰ τὴν νίκην του. Ἐπὸ τότε ἡ ‘Αγία Σοφία μετεβλήθη εἰς Τουρκικὸν Τζαμί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

‘Η Βυζαντινὴ Αύτοκρατορία ἡ ὁποία ἐπὶ χίλια καὶ πλέον ἔτη ἔζησεν ἰσχυρὰ καὶ ἔνδοξος δὲν ὑπάρχει πλέον. Πολὺ γρήγορα δὲ Μωάμεθ κατέκτησε καὶ τὰς ἄλλας ‘Ελληνικὰς Χώρας. Τὴν Ἡπειρον, τὸ Δουκᾶτον τῶν Ἀθηνῶν, τὴν Πελοπόννησον καὶ τέλος τὰς χώρας τῆς Αύτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος. Ὁλόκληρος δὲ ‘Ελληνικὸς κόσμος τῆς Ἀνατολῆς ἔχει ὑποδυυλωθῆ εἰς τοὺς Τούρκους καὶ θρηνεῖ διὰ τὴν μεγάλην συμφοράν.

Πῆραν τὴν Πόλη, πῆραν την, πῆραν τὴν Σαλονίκη· πῆραν καὶ τὴν ‘Αγιὰ Σοφιά, τὸ μέγα Μοναστήρι.

Καὶ μέσα ὅμως εἰς τὴν συμφορὰν δὲ ‘Ελληνισμὸς δὲν ἔχασε τὴν ἐλπίδα. Μαζὶ μὲ τὸν θρῆνον διὰ τὰ βάσανα τῆς δουλείας ἐκτρέφεται καὶ μεγαλώνει δὲ πόθος τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Γένους καὶ ἡ ἐλπὶς τῆς πραγματοποιήσεως αὐτοῦ:

Πάλι μὲ χρόνια, μὲ καιρούς, πάλι δικά μας θᾶναι. Καὶ ἡ ἐλπὶς ἐγιγάντωσε τὸν πόθον τῆς ἐλευθερίας. Καὶ δὲ πόθος μετεβλήθη εἰς πίστιν καὶ ἡ πίστις ἐθαυματούργησε. Μετὰ 400 ἔτη τὸ θαῦμα ἐπραγματοποιήθη. ‘Ο ‘Ελληνισμὸς ἀνεστήθη καὶ συνεχίζει τὸν ιστορικὸν βίον του.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗΝ
ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΥΣΙΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΟΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

1.—**Εἰς τὴν Δύσιν.** Οἱ λαοί, ποὺ κατέλυσαν τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν Κράτος κατὰ τὸν Ε' μ.Χ. αἰῶνα καὶ ἴδρυσαν, ὅπως εἴδομεν, ἴδικά των Κράτη εἰς τὴν Δυτικὴν Εύρωπην, ἥσαν λαοὶ βάρβαροι καὶ ἀπολίτιστοι. Κύριον ἔργον των ἥτο ὁ πόλεμος. Καὶ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς των ἥσαν συνήθως ἀγράμματοι καὶ ἀμόρ-

φωτοι. Ἐφ' ὅτου ὅμως ἐγκατεστάθησαν ὄριστικῶς εἰς τὰς χώρας τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους, ἥλθον εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τοὺς παλαιούς κατοίκους καὶ ἐγνώρισαν τὸν Ρωμαϊκὸν πολιτισμόν. Ἐδέχθησαν, ὅπως εἴδομεν, τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τὰ ἥθη των ἡρχισαν νὰ γίνωνται ἡμερώτερα. Οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ μεγάλοι ἀρχοντες ἡρχισαν νὰ ζῶσι μὲ πολυτέλειαν. Γύρω ἀπὸ τοὺς Πύργους τῶν ἀρχόντων ἔκτισαν κατοικίας τεχνῆται διάφοροι καὶ ἔμποροι· ἔτσι σιγὰ σιγὰ ἐδημιουργήθησαν μεγάλαι πόλεις. Τὰς πόλεις ταύτας ἐστόλιζον μὲ ὀραίους καὶ μεγάλους ναούς, τοὺς ὃποίους κατεσκεύασαν μὲ νέον σχέδιον (Γοτθικὸς ρυθμὸς—ἰδὲ σελ. 113).

Εἰς τὰ γράμματα ὅμως δὲν ἡσχολοῦντο καθόλου· ὁ πόλεμος ἦτο τὸ κύριον ἔργον τῶν ἀρχόντων, ὁ δὲ πολὺς λαὸς ἔζη εἰς τὴν δυστυχίαν καὶ τὴν ἀμάθειαν. Μόνον ἡ Χριστιανικὴ Ἑκκλησία ἡγωνίζετο νὰ μορφώσῃ κάπως καὶ νὰ ἀνακουφίσῃ κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν ἀθλίαν ζωὴν τοῦ λαοῦ.

Ἡ περίοδος αὕτη, ἀπὸ τοῦ 5ου δηλ. μέχρι τοῦ 14ου σχεδὸν αἰῶνος, ὀνομάζεται εἰς τὴν Ἰστορίαν Μεσαίων ἡ Μεσαιωνικὴ Ἐποχή.

2.—Εἰς τὴν Ἀνατολήν. Εἰς τὴν Ἀνατολήν ὅμως οἱ Ἑλληνες κάτοικοι τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ποτὲ δὲν ἔπαυσαν νὰ καλλιεργοῦν τὰ γράμματα καὶ τὰς Καλὰς Τέχνας. Αἱ Ἀθηναί, ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ Ἀντιόχεια καὶ ἡ Ἀλεξάνδρεια ἐξηκολούθουν νὰ είναι τὰ μεγάλα κέντρα τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν διεδέχθη τὸ Πανδιδακτήριον τῆς

'Ιησοῦς Χριστός.

(Βυζαντινὸν ψηφιδωτὸν Μονῆς Ὁσίου Λουκᾶ)

Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὸ ὅποιον ἐδίδασκον σοφοὶ ἄνδρες. Τὴν Ἀρχαίαν ἑλληνικὴν Τέχνην διεδέχθη ἡ λεγομένη Βυζαντινὴ Τέχνη, τῆς ὥποιος τὸ λαμ-

πρότατον δημιούργημα, ἡ Ἀγία Σοφία, προκαλεῖ τὸν θαυμασμὸν ὅλου τοῦ κόσμου. Ὡραίους βυζαντινοὺς ναοὺς ἀπέκτησαν ὅλαι αἱ πόλεις. Ἡ Θεσσαλονίκη, αἱ Ἀθῆναι, ὁ Μιστρᾶς, αἱ Πάτραι κ.λ.π. Τοὺς ναοὺς ἐστόλιζον μὲ ὥραίας εἰκόνας. Περίφημοι εἶναι αἱ εἰκόνες, τὰς ὅποιας κατεσκεύαζον μὲ μικροσκοπικὰ πολύχρωμα πετραδάκια (ψηφίδας), τὰ λεγόμενα ψηφιδωτὰ ἢ Μωσαϊκά. "Οταν οἱ λαοὶ τῆς Δυτικῆς Εύρωπης ἦλθον εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολὴν (10–12 αἰῶνα), ἐθαύμασαν τὸν πολιτισμὸν τῶν Βυζαντινῶν Ἑλλήνων. Ἀπὸ τότε κυρίως εἰς τὴν Δυτικὴν Εύρωπην ἤρχισε μία κίνησις πρὸς τὰ Γράμματα καὶ τὰς καλὰς τέχνας. Ἰδρύθησαν τὰ πρῶτα Πανεπιστήμια, ἤρχισαν νὰ κατασκευάζωνται ναοὶ μὲ νέον σχέδιον καὶ ἄλλα οἰκοδομήματα καὶ νὰ στολίζωνται μὲ ἀγάλματα καὶ εἰκόνας. Ἡ κίνησις αὐτὴ κατέληξεν εἰς τὴν λεγομένην Ἀναγέννησιν τῶν Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν, ἡ ὅποια παρετηρήθη εἰς τὴν Εὐρώπην ὀλίγον μετὰ τὴν Ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΥΤΙΚΗΝ ΕΥΡΩΠΗΝ

1.—**Ποῦ ὄφείλεται ἡ Ἀναγέννησις.** Εἰς τὴν Ἀνατολὴν μετὰ τὴν κατάκτησιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔγινεν ὅ,τι καὶ εἰς τὴν Δύσιν μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους. Σκότος δηλαδὴ ἀμαθείας καὶ βαρβαρότητος ἐπεκράτησε καὶ ἐκάλυψεν ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς χώρας. Οἱ μορφωμένοι Ἑλληνες λόγιοι καὶ καλλιτέχναι ἦναγκάζοντο νὰ φύγουν. Πολλοὶ ἔξ αὐτῶν κατέφυγον εἰς τὴν Χριστιανικὴν Εὐρώπην καὶ μάλιστα εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἔφερον μαζί των καὶ πολλὰ συγγράμματα τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ἥρχισαν νὰ διδάσκουν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν. Μερικοὶ Εύρωπαῖοι ἐγνώριζον καὶ ἀπὸ πρωτύτερα, ἀπὸ τὰς Σταυροφορίας, τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς, ἀλλὰ τώρα μὲ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἔξ Ἑλλάδος λογίων ἥρχισαν συστηματικῶς νὰ μελετῶσιν αὐτούς. Ἐθαύμαζον τὰ ὥραϊα ποιήματα τῶν ποιητῶν, τὰς ὑψηλὰς ἴδεας τῶν ἄλλων συγγρα-

φέων, ώς καὶ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὄποιον τὰς ἔγραφον.
”Ηρχισαν τώρα καὶ αὐτοὶ νὰ γράφουν ώραῖα ποιήματα καὶ ἄλλα ἔργα εἰς τὴν ἴδικήν των γλῶσσαν. Πολὺ λοιπὸν συνετέλεσαν εἰς τὴν Ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων ἥ λεγομένη μετανάστευσις τῶν Ἐλλήνων λογίων εἰς τὴν Δύσιν.

Καὶ εἰς ἄλλους ὅμως σπουδαίους λόγους ὀφείλεται ἥ Ἀναγέννησις. Οἱ λόγοι οὗτοι εἶναι αἱ λεγόμεναι Ἐφευρέσεις καὶ Ἀνακαλύψεις νέων χωρῶν. Σπουδαιοτάτη ἦτο ἥ Ἐφεύρεσις τῆς Τυπογραφίας. Μέχρι τότε δηλαδὴ τὰ βιβλία ἦσαν χειρόγραφα καὶ ἕτεροι μόνον ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποκτήσουν βιβλία καὶ σχολεῖα συστηματικὰ διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ λαοῦ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἰδρυθοῦν. Κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα εἰς Γερμανός, δὲ Ἰωάννης Γουτεμβέργιος, ἔκαμε τὴν ἐφεύρεσιν τῆς Τυπογραφίας. Ἀπὸ τότε τὰ βιβλία ἔγιναν εὐθηνότερα καὶ τὰ Γράμματα καὶ αἱ Ἐπιστῆμαι ἤρχισαν νὰ ἀναπτύσσωνται.

Εἰς τὴν γενικήν πρόοδον τῆς Εὐρώπης πολὺ συνετέλεσαν καὶ αἱ Ἀνακαλύψεις νέων χωρῶν καὶ νέων θαλασσίων ὁδῶν πρὸς τὰς Ἰνδίας. Τὰς Ἀνακαλύψεις διηγούνται πολὺ ἥ Ἐφεύρεσις τῆς Ναυτικῆς πυξίδος, ἥ ὄποια στηρίζεται εἰς τὴν ἴδιοτητα τῆς μαγνητικῆς βελόνης νὰ στρέφῃ καὶ νὰ δεικνύῃ πάντοτε τὸν βορρᾶν. Μὲ αὐτὴν οἵ ναυτικοὶ ἤδυναντο νὰ πλέουν εἰς τὴν ἀνοικτήν θάλασσαν καὶ νὰ γνωρίζουν ποῦ πηγαίνουν· μέχρι τότε ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ πλέουν μόνον κοντὰ εἰς τὰς ἀκτάς.

Τῇ βιοηθείᾳ λοιπὸν τῆς ναυτικῆς πυξίδος ἥρχισαν οἱ ναυτικοὶ νὰ κάμνουν μεγάλα ταξίδια καὶ νὰ διαπλέουν καὶ τοὺς Ὀκεανούς. Οἱ Πορτογάλλοι ἔφθασαν διὰ τοῦ περίπλου τῆς Ἀφρικῆς εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ μετέφερον πλέον ἀσφαλῶς τὰ πολύτιμα προϊόντα τῆς πλουσίας αὐτῆς χώρας εἰς τὴν Εὐρώπην. Λέγομεν ἀσφαλῶς, διότι μέχρι τότε οἱ Τοῦρκοι ἐλήστευον καὶ ἐφόνευον τοὺς ἐμπόρους, ποὺ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ περάσουν ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἢ τὴν Αἴγυπτον, διὰ νὰ μεταφέρουν τὰ ἐμπορεύματα τῶν Ἰνδιῶν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐξ ἄλλου ὁ Χριστόφορος Κολόμβος ἀνεκάλυψε νέαν Ἡπειρον, τὴν Ἀμερικήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἥρχισαν νὰ μεταναστεύουν πολλοὶ Εὐρωπαῖοι, διότι ἦτο πολὺ εὔφορος καὶ πλουσία χώρα.

Μέγα λοιπὸν ἐμπόριον μὲ τὰς χώρας ταύτας ἀνεπτύχθη. Εἰς τοῦτο, καθὼς καὶ εἰς τὴν ναυτιλίαν, ἡσχολεῖτο κυρίως ὁ λαός, ὁ ὁποῖος ἐπλούτησε καὶ ἡ ζωή του ἐκαλυτέρευσε.

2.—Οἱ μεγάλοι ποιηταί, Συγγραφεῖς καὶ Καλλιτέχναι. Αὔτὴν τὴν ἐποχὴν (1500—1600 μ.Χ.) ἔζησαν μεγάλοι ποιηταί, συγγραφεῖς καὶ καλλιτέχναι εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν Εὐρώπην. Εἰς τὴν Ἰταλίαν μάλιστα καὶ πολὺ παλαιότερα (14ος αἰών) ἀνεδείχθη εἰς μέγας ποιητής, ὁ Δάντης, ὁ ὁποῖος παραβάλλεται μὲ τὸν ἴδικόν μας Ὁμηρον. Ἔγραψεν ἐν μέγα καὶ ὀραῖον ποίημα, τὴν θείαν Κωμῳδίαν. Κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως ἥκμασαν εἰς τὴν Ἰταλίαν οἱ ποιηταὶ Ἀριόστος καὶ Τάσσος καὶ οἱ μεγάλοι Καλλιτέχναι Λεονάρδος ντὰ Βίντσι, Μιχαήλ Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

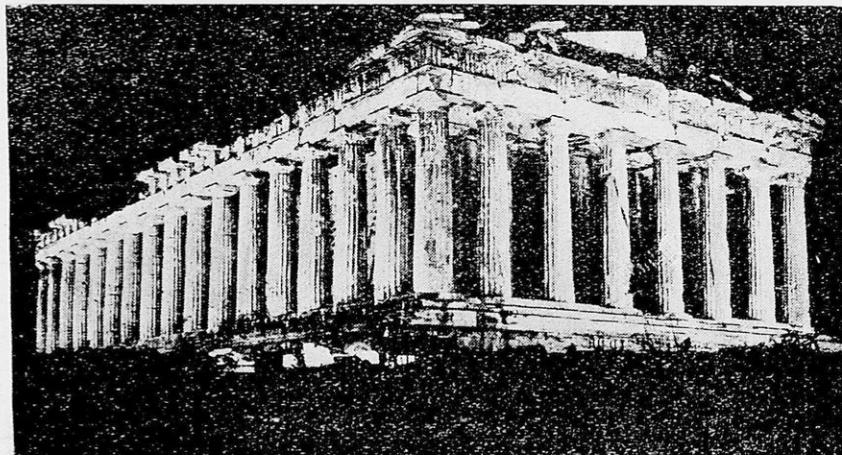
"Αγγελος και Ραφαήλ. Οι τελευταῖοι οὗτοι ἥσαν ζωγράφοι, γλύπται και Ἀρχιτέκτονες. "Ολαι αἱ μεγάλαι πόλεις τῆς Ἰταλίας ἀπέκτησαν ὡραῖα μέγαρα και Ἐκκλησίας. Θαυμάσιαι εἰκόνες ζωγραφικαὶ και λαμπρὰ ἀγάλματα κατεσκευάσθησαν τότε. Κέντρα τέχνης ἔγιναν αἱ πόλεις Ρώμη, Φλωρεντία. Μιλάνον και Βενετία.

'Αλλὰ και εἰς τὰς ἄλλας χώρας ἤκμασαν τὰ γράμματα και αἱ τέχναι. Τότε ἔζησαν ὁ μέγας "Αγγλος θεατρικὸς συγγραφεὺς Σαίκοσπηρ και ὁ Ἰσπανὸς Θερβαντές, ὁ δόποιος ἔγραψε τὸ ὡραῖον ἔργον «Δὸν Κιχώτης».

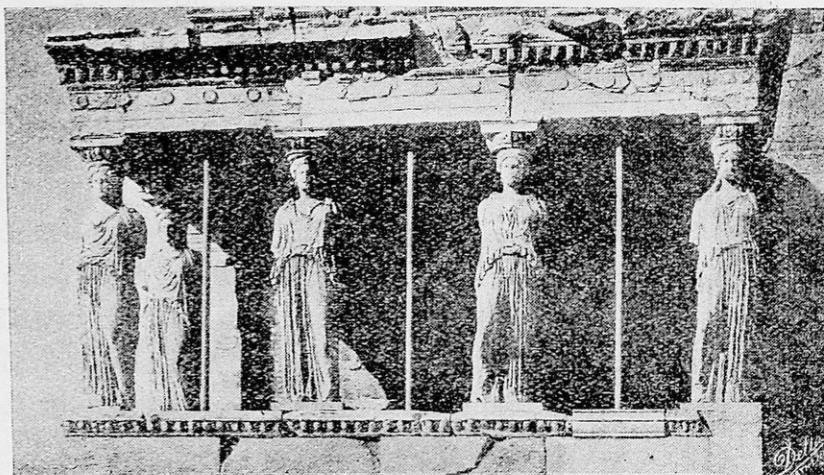
Μὲ τὴν Ἀναγέννησιν τῶν Γραμμάτων και Τεχνῶν και τὰς ἀνακαλύψεις και ἐφευρέσεις οἱ Εύρωπαι-κοὶ λαοὶ εἰσῆλθον πλέον ὅριστικῶς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς προόδου και τοῦ πολιτισμοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.
ΑΙ ΚΑΛΑΙ ΤΕΧΝΑΙ
Α'. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ
I) Έλληνική.

Τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς Ἑλ-

Παρθενών. (Δωρικὸς βυθμός).

Ψηφιόποιηθῆκε από τὸ Ινστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

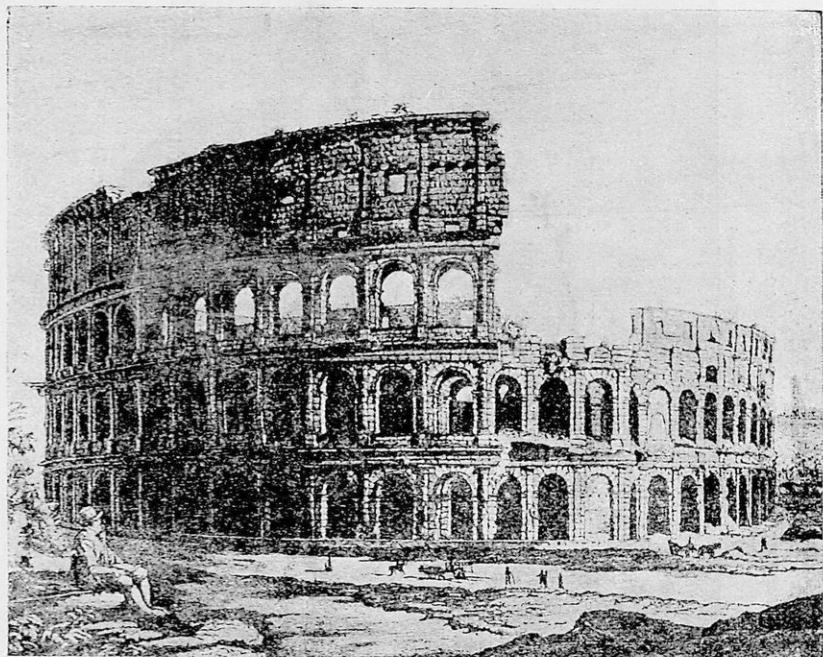

Ναός Ὄλυμπίου Διὸς (Κορινθιακὸς ρυθμὸς)

- ληνικῆς Ἀρχιτεκτονικῆς εἶναι 1) οἱ κίονες περιβάλλουν τὸν ναὸν καὶ δίδουν τὸ ὄνομα εἰς τὸν ὅλον ρυθμὸν τῆς κατασκευῆς.
- 2) Τὸ ἀέτωμα. Τοῦτο εἶναι τὸ τριγωνικὸν στόλισμα τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς πλευρᾶς, τὸ ὅποιον κατέστησεν ἀπαραίτητον ἢ στέγασις τοῦ Ναοῦ.
- 3) Ἡ εὔθυγραμμία. Αὕτη ὅμως δὲν εἶναι ἀπόλυτος παρατηρουμένης μικρᾶς καμπυλότητος εἰς ὅλας τὰς ἀρχιτεκτονικὰς γραμμάς.

2) Ρωμαϊκή.

Ἡ Ρωμαϊκὴ Ἀρχιτεκτονικὴ διετήρησε τὸν κίονα τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχιτεκτονικῆς. Ἐπειδὴ ὅμως κατεσκεύαζεν ὀγκώδη οἰκοδομήματα, ἐγκατέλειψε τὴν εὐ-

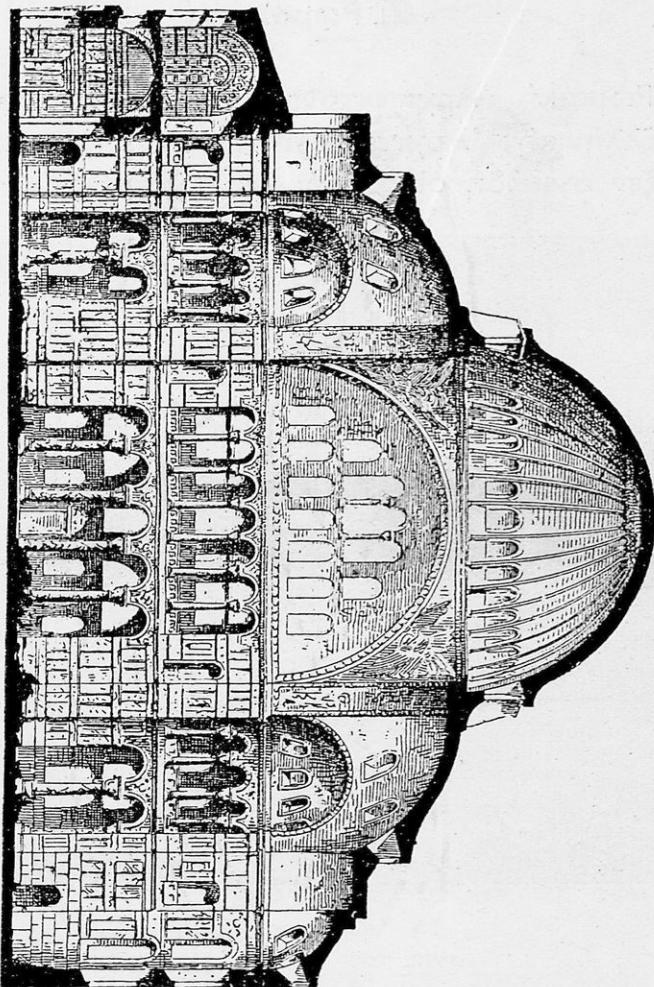

Τὸ Κολοσσαῖον Ρώμης

θυγραμμίαν καὶ εἰσήγαγε τὴν θολωτὴν στέγασιν, τὴν καμπύλην δηλαδὴ γραμμήν. Γνωρίσματα λοιπὸν 1) Ο ὄγκος 2) ἡ καμπύλη γραμμὴ 3) ἡ θολωτὴ στέγασις καὶ 4) ὁ κίων.

3. Βυζαντινή.

‘Η Βυζαντινή Ἀρχιτεκτονική εἰς τοὺς Ναοὺς ἐπεδίωξε τὴν ἐσωτερικὴν λαμπρότητα χωρὶς νὰ παρα-

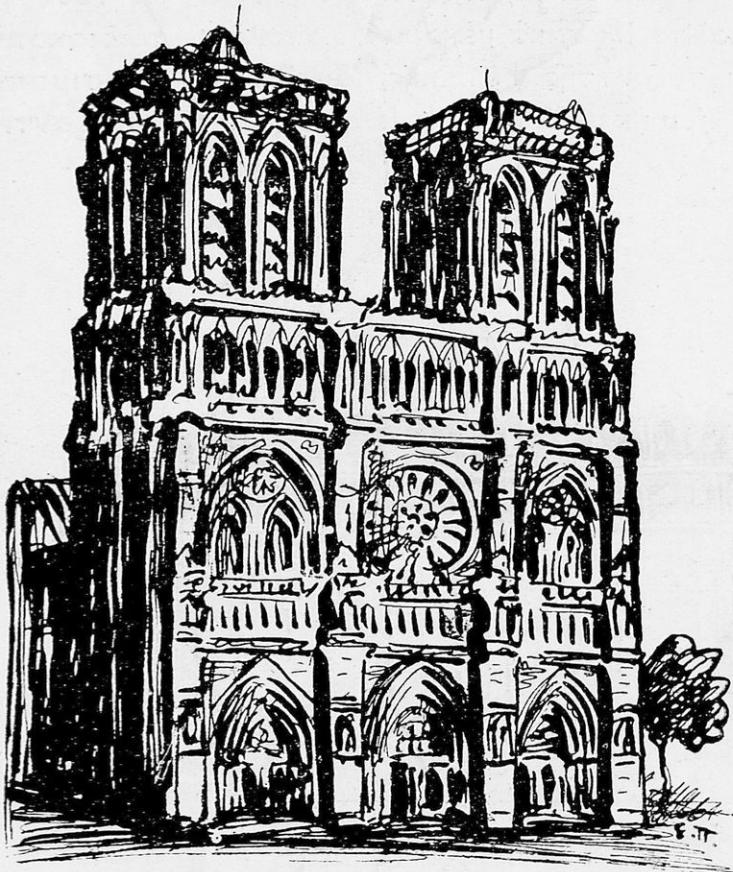

Τομὴ ἐκ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς τῆς Ἁγίας Σοφίας
(Βυζαντινὸς ρυθμὸς)

μελήσῃ καὶ τὸ ἔξωτερικόν. Γνώρισμά της ὁ τρούλος, ἡ ἀψίς, οἱ κίονες εἰς τὸ ἔξωτερικὸν ὑποβαστάζοντες τὴν στέγην καὶ ἡ δισίρεσις εἰς Νάρθηκα, κυρίως ναὸν καὶ "Αγιον Βῆμα.

4. Γοτθική.

Κύριον Γνώρισμα τῆς Γοτθικῆς Ἀρχιτεκτονικῆς εἶναι τὰ διακοπτό μεν α τόξα ἀντὶ τῆς τοξοειδοῦς ἀψίδος εἰς τὰς θύρας καὶ τὴν στέγην. Οἱ κίονες ἐπίσης

‘Η Παναγία τῶν Παρισίων (ρυθμὸς Γοτθικός).

ἔχουν ραβδώσεις, αἱ ὅποιαι προεξέχουν ἐν εἴδει νεύρων κοινεῖς τὸ ἔξωτερικὸν χρησιμεύονταν καὶ ὡς ἀντηρίδες ἐπιτρέπονται νὰ δοθῇ μεγαλύτερον ὑψος εἰς τοὺς Ναούς.

Βυζαντινὴ Ἰστορία Ε' Δημοτ.—Β. Πετρούνια. Ἐκδ. Α'. Ἀντίτυπα 5,000 8

5. Ἀναγεννήσεως.

Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Ἀναγεννήσεως, εἰς τοὺς Ναούς καὶ τὰ ἴδιωτικὰ μέγαρα ἐγκαταλείπει τὸ διακοπτόμενον τόξον τῆς Γοթικῆς, ἀντ’ αὐτοῦ χρησιμοποιεῖ τὴν ἡμικυκλικὴν ἀψίδα τῆς Βυζαντινῆς

Ἀγιος Πέτρος τῆς Ρώμης

καὶ Ρωμαϊκῆς τέχνης, ἐπανέρχεται δὲ εἰς τὴν εύθυγραμμίαν καὶ τὸν κίονα τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχιτεκτονικῆς. Ἡ θολωτὴ στέγασις καὶ ὁ τρούλος τῆς Βυζαντινῆς τέχνης εἶναι καὶ γνωρίσματα τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς τῶν Ναῶν τῆς Ἀναγεννήσεως.

Β'. ΓΛΥΠΤΙΚΗ ΚΑΙ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

I) Ἑλληνικὴ καὶ Ρωμαϊκὴ Γλυπτική.

Γνωρίσματα χαρακτηριστικὰ τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος εἶναι ἡ προσπάθεια νὰ ἐμφανισθῇ τὸ ὑπερκόσμιον, τὸ ὑπερφυσικὸν, τὸ μεγαλειῶδες τῆς μορφῆς.

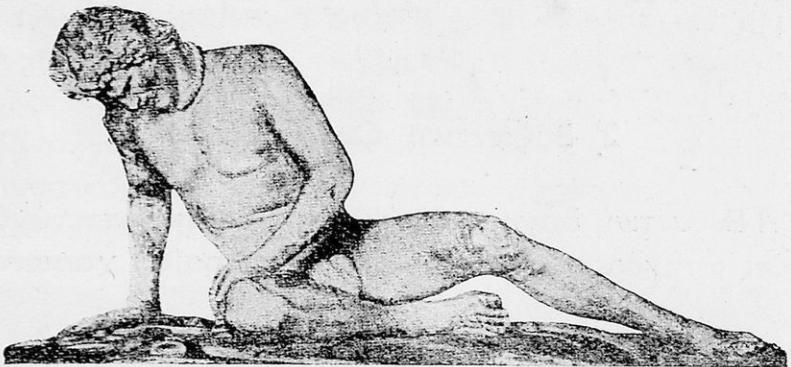
·Αθηνᾶ τοῦ Φειδίου (Ε' π.Χ. αἰών)
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

‘Ο Έρμης τοῦ Πραξιτέλους (Δ' π.Χ. αἰών)

Τὸν Δ' αἰῶνα π.Χ. ἐπιδιώκει ὁ καλλιτέχνης ν' ἀπόδωσῃ τὸ σωματικὸν καὶ ψυχικὸν κάλλος εἰς τὴν τελειοτέραν του, τὴν ἴδαινικὴν μορφήν.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, γίνεται προσπάθεια ν' ἀποδοθῇ τὸ ψυχικὸν (ψυχικῶν ταλάτης) καὶ

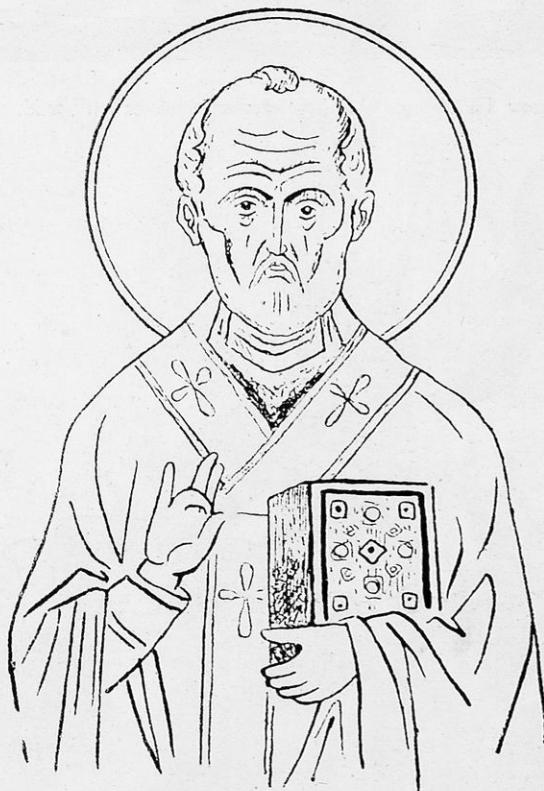

Θνήσκων Γαλάτης. Ἑλληνιστικοὶ χρόνοι (Γ' π.Χ. αἰών)

2) Βυζαντινή ζωγραφική.

Ἡ Βυζαντινὴ ζωγραφικὴ (γλυπτικὴ δὲν ἀνεπτύχθη, διότι ἀπηγόρευεν ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία) χαρακτη-

Ο Ἅγιος Ἀθανάσιος.

ρίζεται ἀπὸ τὸ λιπόσαρκον καὶ ἀσκητικὸν τῆς μορφῆς. Ἡ τέχνη εἶναι ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὸ ἀσκητικὸν ἴδανικὸν τῶν Βυζαντινῶν χρόνων.

Ψηφιστοιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3) Ζωγραφική και Γλυπτική της Αναγεννήσεως.

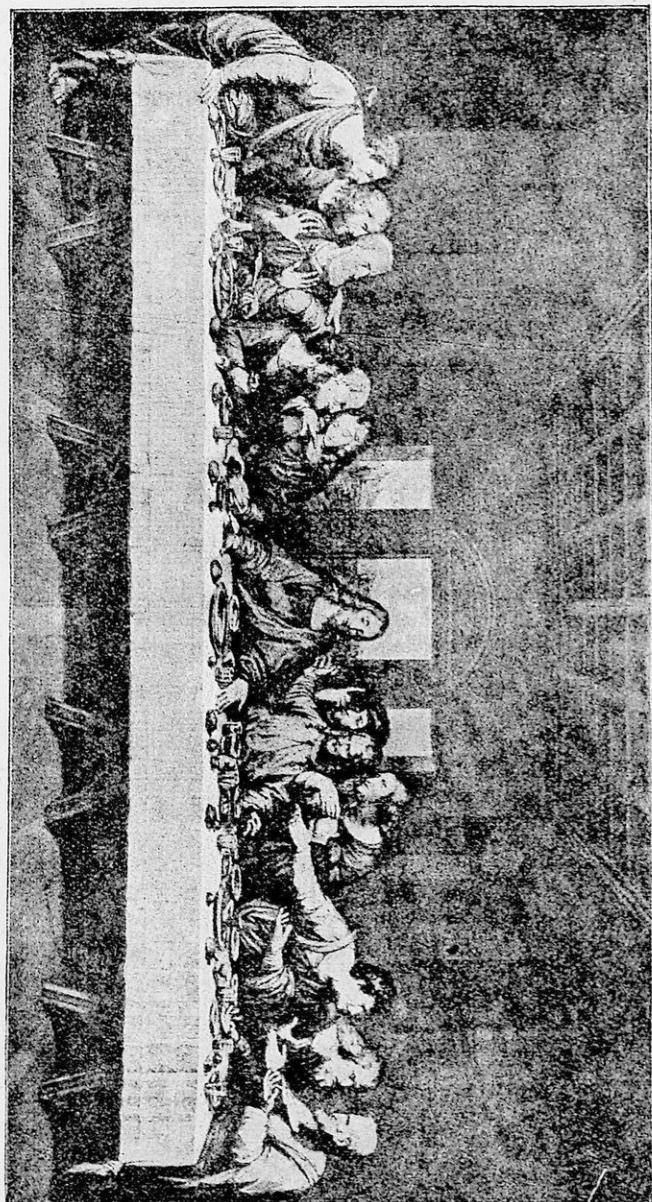
Γνωρίσματα της ζωγραφικής και Γλυπτικής της Αναγεννήσεως είναι ή έπάνοδος πρὸς τὰ ἀρχαῖα πρότυπα. Δὲν ἀποφεύγει τὸ γυμνόν, ἐπιδιώκει τὸ φυσικὸν κάλλος. Πρόσωπα ζωηρὰ καὶ φυσικά :

Παναγία (Ραφαήλ).

Μυστικὸς Δεῖπνος (Λεονάρδου νιὰ Βίντσι).

Μωύσης (Μιχαὴλ Ἀγγέλου).

Μυστικὸς Δεῖπνος (Λεονάρδου ντ' Βίντσι)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Μωϋσῆς (Μιχαὴλ Ἀγγέλου)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Mήνος Ιδ. Τζώρτζης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.	Σελ.
‘Η Ρωμαϊκή κοσμοκρατορία	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.	
‘Ο Χριστιανισμός	8
 ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ	
‘Ελληνορωμαϊκή περιόδος	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.	
‘Ο Μέγας Κωνσταντίνος	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.	
Θεοδόσιος ὁ Μέγας	20
 ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ	
Τὸ Βυζαντινὸν Κράτος	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.	
‘Αρχὴ ἐξελληνισμοῦ τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.	
Αἱ βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαὶ	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.	
‘Ιουστινιανὸς (529—565 μ.Χ.)	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.	
‘Επιδρομαὶ Ἀβάρων, Σλάβων καὶ Περσῶν	37

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.	
‘Ηράκλειος (610—641)	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.	
Οἱ Ἀραβεῖς	43
 ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ	
‘Ακμὴ τῆς Βυζαντινῆς Αύτοκρατορίας	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΣ Α'.	
Οἱ χρόνοι τῆς Μεταρρυθμίσεως.....	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.	
Η Χριστιανικὴ ἐκκλησία	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.	
Μακεδονικὴ Δυναστεία. Πρώτη Περίοδος	57
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.	
Μακεδονικὴ δυναστεία. Δευτέρα Περίοδος	60
 ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ	
‘Η ἐποχὴ τῶν Σταυροφοριῶν	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.	
Τὰ αἰτια τῶν σταυροφοριῶν	67
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.	
Αἱ τρεῖς πρῶται σταυροφορίαι.—Οἱ Αύτοκράτορες Κομνηνοὶ	69
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.	
‘Η τετάρτη σταυροφορία.—‘Αλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων	74
 ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟΝ	
‘Η Φραγκοκρατία ἐν τῇ Ἀνατολῇ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.	
Τὰ Φραγκικὰ Κράτη	75

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Σελ.

Τὰ Ἑλληνικὰ Κράτη	79
-------------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. 81
--

ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟΝ

Τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Δυναστεία Παλαιολόγων.
--

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Οἱ τρεῖς πρῶτοι Παλαιολόγοι (1261—1341)	83
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Οἱ Οθωμανοὶ Τούρκοι	86
---------------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Οἱ τελευταῖοι Αὐτοκράτορες. Ὁ ἀγών πρὸς τοὺς Τούρκους. 88

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Πολιορκία καὶ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως	93
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Τὸ τέλος τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας	100
---	-----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Τὰ Γράμματα καὶ αἱ τέχναι
εἰς τὴν Ἐλληνικὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Οἱ μεσαιωνικοὶ χρόνοι	101
-----------------------------	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην	105
---	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Σελ.

A'. Ἀρχιτεκτονικὴ	10
1) Ἑλληνικὴ	109
2) Ρωμαϊκὴ	111
3) Βυζαντινὴ	112
4) Γοτθικὴ	113
5) Ἀναγεννήσεως	114
B'. Γλυπτικὴ καὶ ζωγραφικὴ	115
1) Ἑλληνικὴ καὶ Ρωμαϊκὴ Γλυπτικὴ	115
3) Βυζαντικὴ ζωγραφικὴ	118

ΤΕΛΟΣ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Υπουργείον της Παιδείας
και των Θρησκευμάτων

Ἐν Ἀθήναις τῇ 10 Ιουλίου 1936

οι. Πρωτ. 50163

Πρός
τὸν κ. Β. Πετρούνιαν

Ὄμεν ῦμῖν ὅτι διὰ ταύταριθμού ὑπουργικῆς ἀπο-
τολογίου μένεις εἰς τὸ ἄρθρο 4 τοῦ νόμου 5911 καὶ τὴν
τῆς οἰκείας κριτικῆς ἐπιτροπῆς, τὴν περιδιαμβονομέ-
νην ὑπὲρ ἀριθ..... πρᾶξιν αὐτῆς ἐμπειρικῶς διδακτικὸν
χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῆς Ετάξεως τῶν δημο-
τικῶν πραγμάτων τὸν τίτλον «ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ»
πτικῶν σχολείων τέτραετίαν ἀρχομένην ἀπὸ τῆς 15ης Σε-
βιβλίου διὰ μιτόν ὄρον γὰς συμμορφώθητε ἐπιταιχιζόντων
πτερυμβρίου 1936 ὑπὲρ ἀρμοδίας κριτικῆς ἐπιτροπῆς,
πρὸς τὰς υποδείξεις της.

Ἐντολῇ τοῦ Υπουργοῦ

Ο Διευθυντής
Ν. ΣΜΥΡΝΗΣ

Τὰ διδακτικὰ βιβλία τὰ πωλούμενα μακράν τοῦ τόπου τῆς ἐκδόσεώς
ων ἐπιτρέπεται γὰς πωλῶντος ἐπὶ τιμῇ ἀνωτέρᾳ κατὰ δέκα πέντε τοῖς
τὸν τῆς κανονισθείσης πρός ἀντιμετώπισιν τῆς δαπάνης συσκευῆς
καὶ τῶν ταχυδρομικῶν πελῶν. (*Ἀρθρον 6 Διατάγματος «περὶ τοῦ τρό-
που τῆς διατιμήσεως διδακτικῶν βιβλίων καὶ χόρηγίας ἀδείας κυκλο-
φορίας αὐτῶν» 24-1-34).